Taha Dzabir El-'Alvani

ETIKA NESLAGANJA U ISLAMU

Naslov originala
Ethics of disagreement in Islam.
Dr Taha Jabir Al-'Alwani. Herndon: International Institut for Islamic Thought, 1993.

Prijevod sa engleskog:
Ermin Sinanovic

Recenzenti prevoda:
Dr Fikret Karcic i Dr Sukrija Ramic

Saradnici:
Dr Fikret Karcic, Mr Sukrija Ramic, Ermin Sinanovic, Ahmed Alibasic, hfz Senaid Zaimovic, hfz Porca Muhammed

Kompjuterska obrada:
Senaid Zaimovic i Ahmet Alibasic

Prevodilac se zahvaljuje svima koji su na bilo koji nacin doprinijeli da ovo djelo dopre do citaoca. Posebno se zahvaljujem dr Fikretu Karcicu, mr Sukriji Ramicu, hfz Muhammedu Porci, hfz Senaidu Zaimovicu, Ahmedu Alibasicu i Medunarodnom institutu za islamsku misao.

O ovoj knjizi

"Etika neslaganja" moze biti uzeta kao objasnjenje normi koje Islam postavlja za ucesnike u intelektualnim raspravama i djalozima. Ona nam izlaze vise principe i intencije Seriata koje muslimanima otvaraju mnogo sire vidike nego li to cine sitnicave debate o detaljma Zakona i sitnim razlikama izmeu razlicitih teoloskih argumenata. Iskustvo uci da poniranje u takve beskorisne debate zadovoljava samo umove nesposobne da poime stvarno stanje stvari i donesu relevantne sudove u promjenljivim okolnostima. Kako je knjiga prvotno bila namijenjena suprotsta-vljenim islamskim politickim strujama u jednom dijelu muslimanskog svijeta, Autor je vecinom navodio primjere iz klasicne povijesti pravne nauke Islama. Posebnu paznju je posvetio analizi primjera neslaganja ranih pravnika Islama; razlika koje su bile zadrzane unutar akademskih okvira i kojima nije dozvoljeno da evoluiraju u neprijateljstvo medu ucesnicima u raspravi. Razlike nikad nisu zaslijepile rane ucenjake u toj mjeri da previde osnovne namjere Seriata ili svoju odgovornost. Iako bi se ova knjiga prikladnije mogla zvati "Etikom neslaganja medu klasicnim pravnicima", ona nesumljivo moze posluziti kao koristan uvod u predmet neslaganja uopce. U poglavljima o nekim od najvecih licnosti muslimanske znanstvene i politicke povijesti savremeni musliman moze naci prakticne primjere suzdrzanosti i razumijevanja. U tome lezi i vrijednost ovoga djela. Ponovno ozivljavanje duha tolerancije i razumijevanja omogucice danasnjim muslimanima da s nadom gledaju u buducnost.

O Autoru

Dr Taha Dzabir El-'Alwani je roden u Iraku 1354 H. odnosno 1935 god. gdje stice osnovno i srednje obrazovanje. Godine 1378/1959 diplomira na Seriatsko-pravnom fakultetu El-Azhara u Kairu, da bi na istom univerzitetu i magistrirao 1388/1968 a zatim i doktorirao na usuli-fikhu, metodologiji islamskog prava 1392/1973.
U periodu od 1975-1985 predaje islamsko pravo i metodologiju islamskog prava na Univerzitetu Imam Muhammed ibnu Su'ud u Rijadu.
Dr El-'Alwani je jedan od osnivaca Medunarodnog instituta za islamsku misiju, (IIIT) u SAD 1401/1981. Trenutno je njegov predsjednik i clan upravnog odbora.
Jedan je od osnivaca Svjetske islamske lige, (Rabite), sa sjedistem u Mekki. Od 1987 je clan Akademije islamskog prava u Dzeddi osnovane od strane Organizacije islamske konferencije.
Predsjednik je Islamsko-pravnog savjeta Sjeverne Amerike od 1988.
Od njegovih djela na arapskom izdvajamo:
1. Sesto-tomno urednicko izdanje djela "El-Mahsul fi 'ilm usulil-fikh" (Srz metodologije islamskog prava) od Imama Fahruddina Er-Razija.
2. "El-idztihad vet-taklid fil-islam" (Idztihad i taklid u Islamu).
3. "Edebul-ihtilaf fil-islam" (Etika neslaganja u Islamu).
4. "Islahul-fikril-islami" (Reforme islamske misli).
Na engleskom je do sada izdao: 1. "Source Methodology in Islamic Jurisprudence" (Metodologija izvora prava u islamskoj pravnoj nauci).
2. "Outlines of a Cultural Strategy" (Osnove kulturne strategije).
3. "The Qur'an and The Sunnah: Time-Space Factor" (Kur'an i Sunnet: vremensko-

prostorni faktor) zajedno sa 'Imaduddin Halilom.
4. "Ijtihad" (Idztihad).

Predgovor engleskom izdanju

Kada je originalni arapski rukopis za ovu knjigu bio u pripremi prije vise od deset godina, nismo ni pomisljali da ce biti shvacen kao objasnjenje islamskih pravila za one koji su ukljuceni u rasprave i neslaganja, bez obzira na temu. Nadalje, grupa koju smo imali na umu kada smo pisali ovu knjigu nije bila citav Ummet, nego manja skupina u njemu. Okolnosti koje su nas vodile da pisemo o ovoj temi su bile, da veliki broj islamskih grupa u muslimanskom svijetu, bivaju podijeljene nakon sto dodu pod pritisak vlade. Zatim pocinju da zauzimaju suprotne pozicije i onda se dijele na brojne islamske partije, udruzenja, frakcije i koalicije, svaka sa svojim sopstvenim programom rada. Da bi nacinilo situaciju gorom, fokus svake je usmjeren u nadmasivanju drugih u nadi za pridobijanjem podrske muslimanskih masa. Mase su bile potpuno zbunjene jer i najiskreniji i jednostavni muslimani su uvijek smatrali da ce njihovi problemi biti rijeseni kada partije koje sebe zovu islamske dodu na vlast. Zamislite njihovo razocarenje kada se te partije podijele i zapocnu svade medu sobom oko nejasnih tacaka fikha i teologije, potpuno zaboravljajuci vise ciljeve i namjene Ummeta. U njihovim naporima da podrze svoje tvrdnje da predstavljaju "pravi" Islam, neke od tih grupa su otisle tako daleko da smatraju druge islamske grupe kao nevjernike, otpadnike i odmetnike. Dok su angazirani u ove aktivnosti, gube iz vida vise principe i namjene serijata koji obezbjeduje muslimanima perspektivu daleko vecu od one priustene pedantnim debatama oko pitanja zakona i procedure, ili finim nijansama distinkcije, izmedu suprostavljenih teoloskih argumenata.
Iskustvo je pokazalo da duga udubljenost u takve beskorisne debate cesto cini um nesposobnim da razumije stvarnu situaciju i nacini vrijedne sudove o promjenljivim okolnostima. Posto je knjiga prvenstveno namijenjena da se obrati ovim suprostavljenim islamskim politickim partijama u jednom odredenom dijelu muslimanskog svijeta, autor je dao primjere iz klasicnog muslimanskog historijskog iskustva. Potanko, on analizira pitanja pravnog neslaganja izmedu ranih fakiha, razlike kojima nije bilo dozvoljeno da izadu izvan akademskog domasaja ili da uzrokuju teska osjecanja medu diskutantima i onima koji se ne slazu. Zacijelo, razlike izmedu tih ranih pravnika ih nikada nisu odvele do toga da izgube uvid u vise namjene Seriata ili njihove odgovornosti Ummetu u cjelini. Iako je ova knjiga mogla biti naslovljena kao "Etika neslaganja izmedu klasicnih pravnika", ona usprkos tome sluzi kao koristan uvod u pitanja neslaganja, uopce. Ona takoder, navodi sadasnjim muslimanima mnoge preporucljive primjere snosljivosti i razumijevanja u dijelu o nekim velikim licnostima i znanstvenicima u muslimanskoj historiji. U ovome lezi korisnost ove knjige. A to je i ozivljenje duha koji dozvoljava danasnjim muslimanima da gledaju u buducnost s nadom.

Dr. Taha Dzabir El-'Alwani

UVOD

Bismillahirrahmanirrahim
"A ako se u necemu ne slazete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i u onaj svijet; to vam je bolje i za vas rjesenje ljepse." (Kur'an: En-Nisa', ajet 59).
Izdavacki program Medunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT) je vec oslovio znacajna pitanja na polju islamske misli i islamizacije znanja. U tom pogledu izdat je

veci broj knjiga i brosura, koje su se pojavile na nekoliko jezika u okviru jedanaest glavnih serija: disertacije, ljudski razvoj, indeksi, islamska metodologija, islamizacija kulture, pitanja o islamskoj misli, predavanja, perspektive islamske misli, istrazivanje i proucavanje, monografije i studije o islamizaciji znanja. U biti ovog izdavackog programa je duboka svijest o bliskoj vezi izmedu primjenljivog znanja i pozeljne drustvene promjene. Nadati se je da ce ova knjiga biti videna kao jacanje ove veze. Ova je knjiga bazirana na trecem izdanju dr TAHA DZABIR EL-ALWANIJA "Edabul-ihtilafi fil-islam", koja je prvi put izdata u Kataru 1986. godine, a onda od IIIT-a 1987. godine kao dio serije islamizacije kulture. Engleska verzija je pripremljena od strane Abdulvahid Hamida sa arapskog originala. Broj poglavlja je povecan sa sest na deset preimenovanjem autorovog originalnog uvoda u prvo poglavlje, podjelom drugog poglavlja arapske verzije na tri dijela i pretvaranjem zakljucka u zavrsno poglavlje. Neka poglavlja su redigirana do odredene mjere ali pokusalo se sto tacnije slijediti original. Autor, dr El-'Alwani gleda ovaj rad kao bitan element u lijecenju mucne i nasiroko rasirene bolesti koja trenutno neprestano napada islamski svijet. Uistinu, ovo je bolest nesloge i podjele. Ona je izrasla iz pogresnog razumijevanja znacenja etickih smijernica pripisanih Islamu da budu uputa o ponasanju pri neslaganju i razmimoilazenju.

U "Etici neslaganja u Islamu" dr El-'Alwani baca svjetlo na pozitivne aspekte neslaganja i pokazuje kako su ih rane generacije muslimana iskoristile kao stvaralacki i ozivljavajuci vid njihovih drustava. Da bi modernizirali islamsku civilizaciju, obrazlaze dr El-'Alwani, muslimani moraju ponovo izuciti umjetnost i pravila "slaganja da se mogu ponekad i razmimoici" i prema tome postati sposobniji u vladanju sa potencijalnim situacijama podijeljenosti misljenja. Jos vaznije, oni ih moraju temeljito savladati da bi metode neslaganja radile za njih, a ne protiv njih.

"Etika neslaganja u Islamu" dolazi u vrijeme akutne i bolne podjele i sukoba u muslimanskom svijetu. Nadati se da ce doprinijeti, u nekoj mjeri, povecanju svijesti o velikoj potrebi za muslimanskim jedinstvom i solidarnoscu.

MEDJUNARODNI INSTITUT ZA ISLAMSKU MISAO HERNDON, VIRGINIA, U S A Muharrem 1414/ jul 1993. godine

Prvo poglavlje

BOLEST NESLAGANJA

Danasnji muslimanski svijet muce mnogobrojne bolesti koje su se rasirile u skoro svaki aspekt njegovog bica. Moralna obamrlost i intelektualna paraliza, razaranje iznutra, podjarmljenost izvana, odsutnost pravde i postenog poslovanja, eksploatacija i korupcija, krajnost neznanja i bolesti, siromastvo i propast, ovisnost i nesigurnost, neslaganje i krvavi razdori – lista je duga i bolna.
Broj i vaznost ovih tegoba je sposoban da zbrise citave nacije i skupine ljudi sa lica zemlje, cak i onih obdarenih bogatstvom i prirodnim izvorima.
Pritisnuti ovakvim katastrofalnim mukama. Za cudenje je kako je, u stvari, univerzalna zajednica vjernika – muslimanski Ummet – prezivjela. Da je ovaj Ummet posteden i da nastavlja da postoji do danas, moze se protumaciti cinjenicom da jos cuva zaostavstinu Kur'ana netaknutu, kao i primjer posljednjeg Bozijeg Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Takoder, to moze biti i cinjenica da jos postoje neki elementi pravednosti u ovoj zajednici koji nastavljaju da ovise o Allahu, dzelle sanuhu, i iskreno traze Njegovu uputu i oprost. Ovo mozemo zakljuciti iz kur'anskog ajeta koji kaze da Allah, dzelle sanuhu, nije izabrao da kazni cak ni nevjernike, jer je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bio medju njima i jer postoji mogucnost da se mogu pokajati.[1]
Diskutabilno, najopasnija bolest koja danas pogada muslimanski Ummet je bolest neslaganja i razmimoilazenja u misljenju. Ova je bolest postala sveprozimajuca i pogada svaki kraj, grad i drustvo. Njezin uzasni uticaj se probio u ideje i vjerovanja, moralnost i ponasanje i nacine govora i komuniciranja. Pogodio je i kratkotrajne i dugotrajne ciljeve i svrhe. Kao mracni duh, ona konacno umotava ljudske duse. Ona truje atmosferu i ostavlja srca sterilna i opustosena. Mnogi ljudi su ostavljeni prepiruci se jedni s drugima, i dobija se utisak da sva islamska ucenja naredbe i zabrane su na raspolaganju Ummetu samo da bi poticali ljude na neslogu i ucinili ih bucnim u teskim sukobima.
Ovo je trend koji je u potpunoj suprotnosti sa ucenjima Kur'ana i Sunneta.[2] Nakon naglasavanja ogromne duznosti u afirmiranju Bozije jednote (tewhid), i Kur'an i Sunnet naglasavaju jednu stvar iznad ostalih – jedinstvo muslimanskog Ummeta. Njihov je objekat da lijece i izbave Ummet od bilo kakvog neslaganja koje remeti mir i sklad u muslimanskim odnosima i unistava bratstvo vjernika. Moze takoder, biti tacno reci da nakon gnusanja od pridruzivanja drugih u obozavanju Allaha, dzelle sanuhu, nista nije vise proturjecno ucenjima Islama nego nesloga u muslimanskoj zajednici. Naredbe Allaha, dzelle sanuhu, i Njegovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, su ciste u pozivu za jedinstvom i solidarnoscu muslimana, izmirenju njihovih srca, i usmjeravanju njihovih napora ka jednom cilju.
Posto muslimani imaju cistu vjeru u obozavanju Jedinog Boga, posto su njihov Poslanik, njihova objava, njihov smjer u kojem se okrecu u namazu i priznati razlozi za njihovo postojanje jedni te isti, iz toga mora slijediti da i oni trebaju biti ujedinjeni u zajednickoj teznji: "Ova vasa vjera", kaze Allah, dzelle sanuhu, u Kur'anu "jedina je prava vjera, a Ja sam vas Gospodar, zato se samo Meni klanjajte!" (21:92) Suprotno ovome, muslimani su, nazalost, zaboravili beskompromisno vjerovanje i obozavanje Allaha i napustili poziv ka ujedinjavanju snaga jednih s drugima.

Mi trebamo biti potpuno svjesni opasnosti ovakvih situacija i uciniti iskrene pokusaje da se suocimo sa korijenima krize muslimanskog nejedinstva. Da pocnemo sa ovim, moramo povratiti "dimenziju vjere" u srcima muslimana. Ova dimenzija je skoro prestala da bude primarni cinilac u reguliranju muslimanskih odnosa. To je rezultat iskrivljenog shvatanja Islama, stetnih praksi i pritisaka nametanja od strane neislamskih drustava. Obnova vjerske dimenzije i pravilnog shvatanja Islama, su jedine prave garancije za popravljanje nasih odnosa, oslobadanja od razlika i otklanjanje svih tragova zlobe iz nasih srca. Kako ugodno i kako odusevljavajuce bi to bilo! Ispravno znanje i razumijevanje Islama bi nas usmjerilo na vlastito ocjenjivanje razlicitih kategorija akcija; sta je preporucljivo ili dozvoljeno, sta je obavezno ili neizostavno, i tako dalje. Bili bismo sposobni da pred sobom imamo vise ciljeve nase borbe i budemo oprezni od konstantnog natezanja jednih s drugima kroz svade i neslaganja. Mi smo nesumnjivo izgubili vlastiti pogled za moralne imperative i stoga smo postali plijen unutarnjoj razjedinjenosti i krvavim razdorima. To je naslijede onoga sto Kur'an zove "uska i stisnuta egzistencija" i "zivotni promasaj." Mi smo zavrsili u impotenciji i unistenju. Takvo je, uistinu, Allahovo upozorenje: "I ne prepirite se, da ne biste klonuli i bez borbenog duha ostali." (8:46)
Kur'an nam navodi historiju sljedbenika ranijih poslanika kako bismo izvukli lekcije i upozorenja iz njih. Ona jasno pokazuje kako se narod uspinje, kako se civilizacije grade, kako cvatu. Ona nam pokazuje, takoder, kako i propadaju. Mi smo upozoreni da su pad i slom direktne posljedice nejedinstva i bolesti neslaganja i sklizavanja u usko frakcionastvo: "I ne budite od onih koji Mu druge ravnim smatraju, od onih koji su vjeru svoju razbili i u stranke se podijelili; svaka stranka zadovoljna onim sto ispovjeda." (30: 31-32)
Svade koje vode podjeli i nejedinstvu su slicne odbijanju upute Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, i otudivanju od njega. Allah, dzelle sanuhu su obraca svome Poslaniku Muhammedu, sallallahu 'alejhi ve sellem, u pogledu "onih koji su vjeru svoju razbili i u stranke se podijelili" i kaze: "Tebe se nista ne ticu oni koji su vjeru svoju raskomadali i u stranke se podijelili." (6:159) Ovaj ajet izrazava osudu svih sektastava koji izrastaju iz ljudske netolerantnosti, uzajamno-iskljucivih tvrdnji o bivanju "jedinih pravih eksponenata" uzvisenih ucenja.
Ovaj ajet je primjenjljiv na sljedbenike objave koja je prethodila Kur'anu. Njihov problem nije bio u tome da su imali malo znanja ili da je njihovo znanje zavodilo na pogresan put; njihov je problem bio da su koristili znanje da bi pocinili nepravdu i posijali uzajamni antagonizam: "A podvojili su se oni kojima je data knjiga bas onda kada im je doslo saznanje, i to iz medusobne zavisti." (3:19) U svjetlu ovog ajeta mozemo upitati da li su muslimani pravi cuvari posljednje autenticne Bozije objave i istinskog znanja i uputstva koje ona sadrzi, ili su sljedbenici slabosti sljedbenika prethodnih objava, njihovih teznji za medusobnom zaviscu i mrznjom, i drugih pojava destruktivnog ponasanja kojeg su uspostavili.
Neslaganje, uzajamna zavist i religiozni rascjep su stoga bili cinitelji koji su direktno doprinijeli nedjelima zidova i krscana u predkur'anska vremena i zamjeni njihovih religija. Njihova historija je jasna i trajna lekcija za one koji cuvaju zaostavstinu autenticne objave (Kur'an) i Muhammedovog, sallallahu 'alejhi ve sellem, poslanstva. Ova je cinjenica jos jaca ako se shvati da vise nema zamjene ili abrogaciji Kur'ana. U jednom smislu ova cinjenica daje neki optimizam da su bolesti kojima je muslimanski Ummet pogoden pri kraju. One mogu, ili nastaviti truhliti u Ummetu koji ustrajava u malaksalosti ili biti izlijecene. Ovo je ishod za kojim mnogi ceznu. Ako se to dogodi

unutarnja razjedinjenost ce prestati i Ummet ce biti ponovo na pravom putu, zdrav i pun zivota. Ovo su mogucnosti koje zavrsna Bozija objava pruza, i ovo su odgovornosti i izazovi koji su stavljeni pred muslimanski Ummet.
Kako postici ovaj ishod? Trebamo prvo prepoznati da postoje prirodne razlike u nacinu kako razliciti ljudi gledaju stvari i vode svoje poslove. U svakoj individui postoji urodena jedinstvenost koja u velikoj mjeri doprinosi razlicitosti koja je neophodna za gradnju ljudskog drustva. Bilo bi nemoguce uspostaviti drustvene odnose medu ljudima koji su nalik jedan na drugoga i koji imaju iste kapacitete. Tada ne bi bilo prostora za interakciju, davanje i poboljsanje. Razlike u nadarenosti i umijecu poticu iz razlika u individualnim, mentalnim i funkcionalnim vjestinama. Kada se ove prirodne i potrebne razlike kombiniraju, one tvore ljudski boljitak. U svemu ovome mi vidimo manifestaciju Bozije moci i mudrosti.
Ako razlike u misljenjima operiraju u zdravom okruzju, one mogu obogatiti muslimansku misao i stimulirati intelektualni razvoj. One mogu pomoci prosirenju perspektiva i uciniti da gledamo na probleme i pitanja u njihovom sirem i dubljem okviru i uz vecu preciznost i temeljitost. Nazalost, sa propadajucim Ummetom to nije slucaj. Sve pozitivne prednosti koje mogu proizici iz zdravih razlicitosti su dale put hronicnim bolestima i smrtonosnom otrovu neslaganja koje slabi i urusava nase duhove i stavlja nas na samounistavajuci put. Situacija je dosegla takvo stanje da se neki od onih koji drze razlicite pozicije, u stvari, angaziraju na fizickom unistenju oponenata dok drugi gledaju na neprijatelje Islama kao blize njima, nego svoju bracu muslimane koji imaju ista osnovna vjerovanja. Skorasnja i ranija islamska historija je svjedok mnogih tuznih i bolnih prizora kad su ogromna energija i izvori Ummeta hranili i nastavili da hrane pozar neslaganja, sukoba, i gradanskog rata, koji samo nastoji da se pojacava svakog dana.
Cesto su ljudi u nemogucnosti da pogledaju stvari na uravnotezen nacin i vide razlicite dimenzije problema. Njihove uske perspektive im jedino dozvoljavaju da vide sporedne aspekte koji se onda uvecavaju i pusu izvan svake mjere, i daje im se vaznost i iskljucivost od bilo kojeg drugog aspekta i problema. Ovaj sporedni aspekt se konstantno komentira i promovira. On postaje baza za sudenje drugima, njihovo preziranje ili prihvatanje. Da bi se ojacao ovaj aspekt pomoc se trazi cak i od neprijatelja Islama protiv drugih muslimana koji imaju razlicite poglede.
"Prenosi se da je Vasil ibnu Ata'[3] bio sa grupom muslimana i naisli su na grupu ljudi koji su se prepoznali kao Haridzije.[4] Vasilovo drustvo je bilo u kriticnoj situaciji i suocilo se sa mogucim unistenjem od strane Haridzija, koji su bili misljenja, da muslimane koji ne dijele njihove poglede, treba ubijati. Vasil je rekao grupi da ce on rijesiti situaciju. Haridzije su mu prisli i prijeteci ga upitali: - Ko ste ti i tvoji drugovi?
Vasil odgovori:
- Oni su musrici koji traze zastitu kako bi mogli poslusati Boziju rijec i saznati Njegove zakone.
- Mi ti dajemo zastitu, rekose Haridzije.
Vasil im zatrazi da ga poduce. Oni su to ucinili prema svojim shvatanjima. Na kraju Vasil rece:
- Ja i oni koji su sa mnom prihvatamo (ono sto ste nas poducili).
A Haridzije potom rekose:
- Idite u drustvu jedni s drugima jer vi ste nasa braca u vjeri.
- Na vama nije da to kazete, odgovori Vasil, i prouci slijedeci kur'anski ajet: "A ako te neki od mnogobozaca zamoli za zastitu, ti ga zastiti da bi saslusao Allahove rijeci, a

potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega." (9:6)
- Dozvolite nam, onda da stignemo do naseg pouzdanog mjesta, rece Vasil. Haridzije pogledase jedni u druge i rekose:
- To cete imati.
Vasilu i njegovoj grupi bi dozvoljeno da idu svojim putem i oni stigose kucama sigurni."[5]
Anegdota pokazuje kako je zestina razlicitosti dosegla nivo gdje muslimani sa razmimolilazecim pogledima po nekom sporednom pitanju nemaju alternative nego da se pretvaraju da su nemuslimani kako bi izbjegli teror i mogucu smrt od strane disidentnih muslimanskih grupa koje sebe smatraju za jedine posjednike autenticne, nepatvorene istine. Nemuslimani su uzivali vise sigurnosti u rukama ovih disidenata nego njihova braca muslimani!
Nasilnicko neslaganje (ihtilaf) i sebicne, egoisticne motivacije (heva') imaju tendenciju razvoja i povecavanja. One prodiru duboko u psihu osobe i koce njezin um, stavove i osjecanja. Mogucno je i da osoba izgubi kompletan, sveobuhvatni pogled na stvari. U tom procesu ona ignorira zajednicke vise ciljeve Islama i njegove osnovne principe. Takvoj osobi ponestaje vizije i uvida i zaboravlja elementarne zahtjeve islamskog ponasanja. Ona gubi sve osjecaje za uravnotezenost i prioritet. Govori koji nisu bazirani na spoznaji lahko joj padaju na um, kao i presude bez prosvjetljenja i praksa bez podrzavajucih dokaza. Sa ljudima poput njih oko nas, optuzbe se mnoze, ljudi se etiketiraju kao devijantni i grijesni, a drugi se proglasavaju nevjernicima (kafirima). Osoba mucena ovim mahanama postaje lahak plijen slijepom fanatizmu. Njezin je svijet ispunjen tminom i mrakom koji su u stvarnosti, nista drugo do odraz njezinog jadnog "JA" na koje svjetlosti znanja, mudrosti i razboritosti na sijaju: "A onaj kome Allah ne dadne svjetlo nece svjetla ni imati."(24:40)
U rukama slijepih sljedbenika i neukog svijeta, pravne skole i pravnicki sudovi i misljenja koji su dosli od osoba dubokog uvida i sposobnosti su degenerirale u vrstu pseudo-intelektualnih frakcionizama i politickih fanatizama. Kur'anski ajeti i Poslanikovi, sallallahu 'alejhi ve sellem, hadisi su upotrijebljeni selektivno kako bi podrzali jedno ili drugo misljenje i svaki ajet ili hadis koji se ne slaze sa stajalistem odredene frakcije biva smatran neprimjenjivim ili dokinutim. Ukupni rezultat je da se fanatizam povecava i da smo baceni nazad u vrstu neznanja koja je postojala u pred-kur'ansko doba kad je preovaladavajuce nacelo bilo: "Lazac iz plemena Rebi'ah je bolji od iskrenog covjeka iz plemena Mudar." Drugim rijecima: "Moj narod je bolji, bio u pravu ili u krivu."
Rani muslimani jesu imali neslaganja, ali njihova neslaganja su bila razlicitosti misljenja, a ne razlozi za otudenje i sektastvo. Oni su se razmimoilazili, ali se nisu razilazili. Ovo zbog toga sto je jedinstvo srca i ciljeva bilo daleko vaznije nego sebicna promisljanja. Oni su uspijevali da se izbave od osobnih slabosti i bili su snazni da prepoznaju i isprave bilo koju gresku koju su pocinili. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je jednom rekao ashabima o covjeku koji je bio medu najboljima od njih i o dobrim vjestima da je on jedan od onih koji ce uci u Dzennet. Oni su preispitali njegove stavove i pokusali da shvate razloge za ovu izvanrednost. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, im je rekao da je tomu razlog cinjenica da taj covjek nikada ne bi otisao spavati a da bi u njegovu srcu postojala i trunka zlobe prema bilo kojem muslimanu. Izvor nesrece koja nas danas pogada je sa nama, u nasim srcima. Nasa teznja ka izolacionizmu je samo odraz naseg samovjerolomstva. U unutarnjim aspektima, ne moramo se puno razlikovati od ostalih. Allah, dzelle sanuhu, kaze: "Ne

grijesite ni javno ni tajno!" (6:12) Na nivou Ummeta, mozemo pogledati unazad i vidjeti da je muslimanski svijet jednom bio jedna drzava, skrbeci sebi najvecu legitimnost iz vezanosti za Ku'an i Sunnet. Sada je postao nekih sedamdeset osam malih drzava sa bezbrojnim i sirokim neslaganjima medu sobom. Svaka od ovih drzava glasno deklarira jedinstvo, ali u svakoj drzavi nalazi se nekoliko, cesto suprostavljenih, entiteta, kao i onih zvanicno sponzoriranih "islamskih" tijela. Oni koji rade za Islam danas, cesto toboze povezani sa zadacom ponovnog uzdizanja Ummeta, nisu u stvarnosti u boljoj situaciji od zvanicnih organizacija koje oni vode.
Nasa je kriza, u stvari, intelektualna, i vrlo je ozbiljna. Kada jednom intelektualna aktivnost i rezultat u muslimanskom svijetu budu cvrsti i kada muslimanski Ummet ponovo izvede svoju fundamentalnu i najvisu legitimnost iz odanosti Kur'anu i Sunnetu, onda ce biti sposoban da potvrdi poruku Islama i izgradi civilizaciju uprkos teskocama nasih materijalnih okolnosti. Mi smo sigurni iz Kur'ana da: "Zaista s mukom je i last." (94:5)
Nase odstupanje od Kur'ana i Sunneta nas je odvelo u svade i unistenje, jer Allah, dzelle sanuhu, kaze: "I pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu i ne prepirite se da ne biste klonuli i bez borbenog duha ostali." (8:46) Islam je dokrajcio bezvrijedna grupasenja u unutarnjoj Arabiji; svako pleme ili grupa je imala svog sopstvenog boga kojem je bilo poslusno. Islam je izbrisao sve ove lazne bogove.
Muslimani kao cjelina, danas ne trebaju primjedbe o oskudnim materijalnim sredstvima ili o ogranicenosti postojanja. Oni su danas u sredini potrosackih nacija, bilo to ideja ili roba siroke potrosnje za zivljenje. Njihova stvarna bolest lezi u gubitku sveobuhvatne vaznosti njihove vjere i svijesti za jedinstvenim i zajednickim ciljevima. Takoder, od njih je otisla i svijest o visim ciljevima i pravovaljanosti njihovih zivota. Paraliza je pogodila i njihovu odlucnost i njihovo odlucno intelektualno nastojanje. Kako da izademo iz intelektualne paralize koja pogada muslimanski um i moralne krize koja djeluje na muslimansko ponasanje, osim hvatanjem korijena ove intelektualne krize i ispravljanjem metodolgije razmisljanja? Mora postojati obnovljen pritisak na intelektualno oblikovanje i oporavak osjecaja za prioritet. Ovi ciljevi moraju igrati istaknutu ulogu u treniranju novih generacija.
Ne postoji nacin za postizanjem svega osim vracanjem na nasljedstvo ranih generacija muslimana koje su zabiljezene zbog njihovog nepokolebljivog vezivanja za Kur'an i Sunnet. Dio ovog nasljedstva je bila neprekidna potraga za stvarnim znanjem i primjenom tog znanja. Mi trebamo vratiti duh ovog istrazivanja i obezbjediti garancije kako bismo osigurali da se ono nastavlja. Veza izmedu znanja i etike mora biti ponovno uspostavljena. Principi i pravila izvodenja i zakljucivanja, da bi regulirali neovisno rezoniranje, takoder trebaju biti vraceni na svoje mjesto. Proucavanja koja ce osigurati jedinstvo Ummeta moraju biti razvijena i podrucja medusobne saradnje definirana s ciljem postizanja muslimanske sloge. Sve ovo treba biti ucinjeno na jasan sistematican nacin, kroz Boziju milost.
Ova knjiga je mali pokusaj da trasira put naprijed. Svjesni duboke tragedije koja nas obuzima, neki su sugerirali da bi knjiga kao sto je ova trebala razmatrati objektivnu situaciju koja sada postoji u muslimasnkom svijetu i preporuciti rjesenja za postojece razlike i okolnosti koje su dovele do toga da se islamski pokret u jednoj jedinoj drzavi podijeli u devedeset tri organizacije neovisne jedna od druge. Ovakva situacija, naravno, odaje visinu nemarnosti prema islamskim idealima, barustinu sukobljavajucih interesa i teznji.

Bilo kako bilo, treba biti oprezan od agresivnog neznanja, arogantnih tvrdnji fanatika, nametljive i svadljive prirode, onih koji su tvrdoglavi i intriga i zavjera konspiratora. Svjesno poricanje ovih tendencija i jasno i otvoreno eksponiranje konfliktnih pozicija i interesa razlicitih islamskih grupacija nece, po mom videnju, donijeti mir, trezvenost i suradnju u muslimanskoj areni. Medutim, opskrbljivanje muslimana, posebno mladih, sa jasnim znanjem i osjecajem za islamsku etiku i pravila ponasanja (adab) je preduslov i garancija postizanja toga mira, sklada i suradnje, insa'allah.
Znanje islamske etike i pravila u radu sa razlicitostima, svjest o tim principima u vladanju sa razlicitim suprostavljenim grupama u Ummetu, i odgoj muslimana da zive u skladu sa tim normama ce nesumnjivo osloboditi izobilje energija u Ummetu - energija koje su sada rasute i potracene u teatrima zaludnih unutarnjih sukoba.
Kada muslimanski um postane svjestan svoje civilizacijske uloge, pocet ce traziti da ponovo pridobije nazad one koji pripadaju Ummetu, ali koji su otudjeni. Svjesni radnici za Islam su odgovorni za hitan rad na gradnji cvrste i stabilne baze za restauraciju jedinstva i zdravlja Ummeta, i eventualno za ponovno izgradnju islamske civilizacije. Jedan trenutak dijeli zivot i smrt. Ako je nase odredenje iskreno, ne postoji nista sto nas moze sprijeciti od oporavljanja muslimana od anti-islamskih utjecaja jer, prema Allahovom obecanju, doci ce dan kada ce se vjernici radovati Allahovoj pomoci, a izgubljeni ce biti, tada i tamo, svi oni koji su pokusavali da svedu na nista istinu koju nisu uspjeli shvatiti.

BILJESKE

[1] *Kur'an*, 8:33.
[2] Sunnet doslovno znaci "put". On se odnosi na primjer Poslanika Muhammeda s.a.v.s., koji se sastoji od onoga sto je on rekao, uradio, odobrio ili zabranio.
[3] Vasil ibnu Ata' se smatra osnivacem Mu'tezilijske skole. Umro je u Basri 131. godine po hidzri. Za detaljnije informacije pogledaj poglavlje 5., biljeska 64.
[4] Haridzije ili Separatisti, pogledaj, takodjer, peto poglavlje, biljeska 65.
[5] El-Mubarrid, *El Kamil fi el-Luga ve el-Edab*2/122.

Drugo poglavlje

SPEKTAR NESLAGANJA

Znacenje i priroda neslaganja

Arapski pojam "ihtilaf" znaci zauzimanje razlicite pozicije ili smjera od druge osobe bilo to u misljenju, izrazavanju ili akciji. Srodna rijec "hilaf" je iz istog korijena kao i ihtilaf i ponekad se upotrebljavaju kao sinonimi. Hilaf, sto u osnovi znaci razlika, neslaganje, ili cak konflikt je sira u znacenju i smislu nego pojam direktnog suprotstavljanja. Ovo je tako jer dvije suprotnosti su nuzno razlicite jedna od druge dok dvije stvari, ideje ili osobe koje se ne slazu nisu nuzno suprotstavljene ili u sukobu jedna s drugom.

Razlike medu ljudima mogu poceti sa razlikom u misljenju o nekom pitanju. Ovo moze voditi do svade i medusobne prepirke i optuzivanja. Pojam "ihtilaf" moze stoga predstavljati prosto neslaganje misljenja, ili bi mogao znaciti aktivnu kontraverziju, nesklad i podjelu. Kur'an govori o krscanskim sektama koje su se razmimoilazile ili bile u neskladu jedna s drugom (19:37), o ljudima koji su drzali razlicite poglede i pozicije (11:118), o drugima cija su vjerovanja i izrazavanja bila neslozna (muhtelif) u odnosu na istinu (51:8), i o Bozijem eventualnom sudu o ljudima koji su se razmimolilazili medu sobom i o pitanjima po kojima su se razilazili. "Ihtilaf" se stoga moze odnositi na apsolutnu razliku u vjerovanjima i principima, misljenjima i stavovima. Takoder, moze se odnositi na situacije ili pozicije koje ljudi mogu usvojiti. S pogledom na disciplinu i historiju islamskog prava ucenjaci su se specijalizirali u studiji razlika medu razlicitim skolama misljenja (mezahib, jednina: mezheb). Proces kojim su razlike bile ovjekovjecene je za sljedbenike odredenog pravnika (imama) da se cvrsto drze njegovih zakljucaka i pravila i potpuno ignorisu pobijanje svih drugih varijanti ili suprotstavljenih rjesenja bez davanja ikakavog opravdanja. Naravno, ako je osoba bila sposobna da podrzi i proizvede podrzavajuci tekstualni dokaz za svoje zakljucke, on bi, uistinu, postajao pravni strucnjak po svom sopstvenom pravu. U drugu ruku sljedbenik po definiciji nije onaj koji prevrce po pravnim dokazima. Njegova je jedina briga da se grcevito uhvati za zvanicnu izjavu njegovog imama ciji autoritet je, za njega, dovoljan da se uspostavi valjanost bilo kojeg suda ili da se suprostavi bilo kojoj razlicitoj odluci.

Disputacija (dzedel)

Tvrdoglava privrzenost sopstvenom misljenju ili poziciji u udjelu jedne ili obje od dvije partije neslozne jedne s drugom, pokusaj da se odbrani ova pozicija, da prevlada nad drugima, da se prihvati ili zauzme protiv njih - sve su ovo elementi u raspravi ili dijalektika (dzedel). Dzedel znaci voditi diskusiju u svadljivom tonu kako bi se postigla premoc. Pojam dzedel je koristen u smislu pletenja uzeta. On izrazava pojam zategnutosti i krstenja ruku vjezbanog od strane diskutanta dok svaki nastoji da prisili drugoga da prihvati njegovo misljenje ili videnje. Kao disciplina, disputacija('ilmul-dzedel) je bazirana na promicanju dokaza da se pokaze koje je pravno rjesenje ispravnije. Neki ucenjaci je, takoder, gledaju kao disciplinu koja omogucava osobi da zadrzi bilo koju poziciju, ma kako pogresna bila, ili da, uistinu, unisti bilo koju poziciju, ma kako ispravna bila.[6] Ova zadnja definicija znaci da disputacija nije nauka bazirana na bilo kojem specificnom dokazu, nego radije vjestina ili talenat koji omogucava osobi da trijumfira nad protivnikom bez posjedovanja ikakvog dokaza iz Kur'ana, Sunneta ili nekog drugog izvora. Razdor (sikak) Ponekad diskusija moze

postati ostra i neprijatna sa jedinom brigom diskutanta da bude bolji od svoga protivnika. Ne postoji zelja za nalazenjem istine ili da se razbistri sta je tacno. Ovo odstranjuje bilo koji oblik medusobnog shvatanja ili slaganja. Pojam razdor (sikak) moze biti primjenjen u ovakvoj situaciji. Rijec "sikak" u arapskom jeziku znaci; sjeci komad zemlje u razlicite dijelove, i sugerira da ni jedan dio zemlje nije dovoljno sirok da se prilagodi obojici diskutanata u isto vrijeme. Ostre razlike iz kojih neslaganje i razdor slijede, smjesta jednu grupu u diskusiji u "procjep" ili "raskid" kao sto je bio, odvojenu od one druge. Ovo je slikovito izrazeno u kur'anskim ajetima: "A ako se bojite razdora izmedu njih dvoje, onda posaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njezine porodice. (4:35) "Pa ako budu vjerovali u ono sto vi vjerujete, na pravom su putu; a ako glave okrenu, samo ce oni biti u krivu ili raskolu (sikak)." (2:137) Prihvatljive i neprihvatljive razlike Svemocni Allah je uspostavio razlike medu ljudima u njihovim mentalnim mogucnostima, jezicima, boji koze, opazanju i razmisljanju. Sve ovo prirodno daje mnostvo i raznolikost misljenja i sudova. Ako su nasi jezici, boja nasih koza i nasa vanjska pojavnost znakovi Allahove stvaralacke moci i mudrosti; i ako su nasi umovi, mentalne sposobnosti i proizvodi nasih umova takoder Allahovi znakovi i indikacija Njegove potpune moci; i ako su naseljenost svemira, ljepota zivljenja i sposobnost zivljenja, takoder, znakovi Allahove snage, onda mozemo opravdano reci da ni jedna od ovih izvrsnih ljepota i razlika medu ljudima ne bi bila moguca da su svi oni stvoreni jednaki u svakom pogledu. Svako stvorenje ima svoju sopstvenu jedinstvenost: "A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere ucinio. Medutim, oni ce se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje. A zato ih je i stvorio." (11: 118,119) Razlike koje su se pojavile medu nasim precima u ranoj muslimasnkoj historiji i koje su nastavile da budu s nama, su dio ove prirodne manifestacije razlika. Pod uslovom da razlike ne prelaze granice i pod uslovom da ostanu unutar standarnih normi etike i odgovorajuceg ponasanja, ovo bi bio fenomen koji moze biti pozitivan i krajnje koristan. Neke prednosti prihvatljivih razlika Kao sto je prije pomenuto, ako su razlike u okviru propisnih granica i ljudi odgojeni da se pridrzavaju propisnih etickih normi izrazavanja i upravljanja razlikama, postoji nekoliko pozitvinih prednosti koje mogu rezultirati. Ako su namjere iskrene, razlike u misljenjima bi mogle doprinijeti vecoj svjesti o mogucim razlicitim aspektima i interpretacijama dokaza u datom slucaju. Takve razlike bi mogle stvoriti intelektualnu vitalnost i medusobnu plodnost ideja. Proces vjerovatno moze donijeti na svjetlo razlicitost hipoteza u savladavanju specificnih pitanja. Takav proces moze da predstavi razlicita rjesenja u ovladavanju odredenom situacijom, tako da se moze pronaci najpodesnije rjesenje. Ovo je u skladu sa olaksavajucom prirodom Islama koji uzima u obzir realnost ljudskih zivota. Ove i druge prednosti mogu biti shvacene ako razlike ostanu unutar granica i etickih normi koje ih moraju regulirati. Ako se ove granice i norme ne uzmu u obzir, razlike mogu lahko degenerirati u rasprave i raskole i postati negativna i zla snaga proizvodeci vise procjepa u muslimanskom Ummetu, koji vec ima isuvise takvih rascjepkanosti. Na ovaj nacin razlike u misljenju mogu primjeniti svoje znacenje, da od konstruktivne snage postanu elementi destrukcije. Vrste neslaganja s obzirom na motive 1. Neslaganje motivirano licnim prohtjevima Neslaganje moze biti pobudeno egoisticnim zeljama da bi se dobilo licno psiholosko zadovoljenje ili postigao odredeni osobni cilj. Takoder, moze biti postaknuto zeljom za pokazivanjem necijeg znanja, razumijevanja ili pameti. Prouzrociti ovakav tip neslaganja je potpuno za osudu. U tom egoizmu i sebicnoj zelji gusi se svaka briga za istinom i ne promovira se u dobro. Takav je

egoizam doveo u zabludu sejtana i odveo ga u nevjerstvo. Allah, dzelle sanuhu, kaze u Kur'anu: "I kad god vam je koji Poslanik donio ono sto nije godilo dusama vasim, vi ste se oholili, pa ste jedne u laz utjerali, a druge ste ubili." (2:87) Kao rezultat slijedenja egoisticnih zelja, mnogi ljudi su skrenuli od pravilnog prosudivanja: "Zato ne slijedite strasti - kako ne biste bili nepravedni." (4:135) Slijedenje necijih sopstvenih zelja vodi u devijaciju i gresku: "Reci: "Ja se ne povodim za zeljama vasim, jer bih tada zalutao i ne bih na pravom putu bio." (6:56) Egoisticna zelja je antiteza znanja. Ona trazi da ugusi istinu. Ona potpomaze pokvarenost i vodi u gresku: "I ne povodi se za strascu da te ne odvede sa Allahovog puta." (38:26) "Da se istina za prohtjevima njihovim povodi, sigurno bi nestalo poretka na nebesima i na Zemlji i u onom sto je na njima." (23:71) "Mnogi ljudi prema prohtjevima svojim, nemajuci za to nikakva dokaza, zavode druge u zabludu." (6:119) Oblici licnih prohtjeva su razliciti i dolaze iz razlicitih izvora. Uglavnom, prohtjevi izviru iz ega i samoljublja. Takav prohtjev uvecava pogresna djelovanja i zastranjivanja. Ali osoba nije lahko uhvacena time sve dok svako pogresno djelo i zastranjivanje ne stekne odredenu privlacnost u njegovim ocima i on ustrajava u zastranjenju. Rasprave medu sektama i propagatorima zastranjujucih novotarija u Islamu mogu biti pripisana smrtnom stisku praznog prohtjeva. Kroz Allahov blagoslov i brigu osoba moze postati svjesna stupnja utjecaja praznih prohtjeva na njegova misljenja i vjerovanja prije nego je totalno uhvacena u klopku zablude. Takva osoba moze vidjeti svjetlo Bozije upute i shvatiti da njezina misljenja i vjerovanja koja dolaze iz zaslijepljenosti sopstvenim prohtjevima nemaju nikakvu objektivnu egzistenciju. Ona postoje samo u mozgu i iluzorna su. Ona su inventirana i ucinjena privlacnim sopstvenim prohtjevima ma kako ruzna i odvratna, u stvari, jesu. Ona su izvor nesrece i stoga je osoba zavedena. Postoje razliciti nacini otkrivanja efekata osobne sklonosti formiranju bilo kakvog misljenja ili vjerovanja. Neki od njih su vanjski, a neki osobni. Vanjski nacini otkrivanja ukljucuju pokazivanje da su nesukladna misljenja ili vjerovanja u suprotnosti sa jasnim tekstom Kur'ana ili Sunneta. Ne bi se moglo ocekivati da se osobe koja tvrdi da ostro podrzava istinu, bavi idejom, koja se suprostavlja Kur'anu i Sunnetu. Misljenje, takoder, potice iz licnog hira ako se sukobljava sa sudom osoba jakog intelekta kojima ljudi uobicajeno idu po savjet ili presudu. Misljenje koje poziva da se obozava neko drugi pored Allaha, ili koje odbija primjenu Seriata u ljudskim poslovima, ili koje zagovara nelegalni seksualni cin, hvali laz, nagovara na besmislice, moze doci jedino iz licnih prohtjeva i moze biti zagovarano samo od onoga koji je zatrovan zlim utjecajima. S pogledom na unutarnje nacine izrazavanja da li misljenje dolazi iz egoisticne zelje, ovo moze biti prikazano ne samo odrazavanjem na izvor ideje, nego i na ispitivanje opravdanosti za usvajanje te odredene ideje da bi se istisnula druga. Takoder je znacajno procijeniti rasprostranjene okolnosti koje mogu utjecati na nosioca misljenja i stupanj njegove uvjerenosti da treba promijeniti te okolnosti. Takoder bi trebalo istraziti da li postoje bilo kakvi pritisci koji su doveli do usvajanja tog smijera. Konacno treba analizirati samu ideju. Ako se ustanovi da je klimava i nestabilna, nesigurno oscilirajuca izmedu snage i slabosti, ne trebamo onda biti u sumnji da takva ideja potjece iz praznih prohtjeva i da je posijana zlim pozurivanjima. Dolazeci do takvog zakljucka osoba mora zatraziti zastitu kod Allaha, dzelle sanuhu, i zahvaliti Mu sto mu je omogucio da vidi realnost prije nego postane ogranicen okovima egoizma i licnog hira. 2. Neslaganje zarad istine Neka neslaganja mogu, uistinu, biti motivirana potragom za znanjem i istinom; sebicnosti i egoizam ne moraju biti iza njih. Takva neslaganja, takoder, mogu biti pobudena nastojanjem za intelektualnom strogoscu i zahtjevima

vjere. Razlike izmedu vjernika s jedne strane i nevjernika, mnogobozaca i licemjera s druge, su nuzna razlika koju ni jedan musliman ne moze zanemariti ili pokusati izgladiti. Ova je razlika zahtjevana vjerom radi ocuvanja istine. Isto vazi i za muslimanski stav prema ateizmu, judaizmu, krscanstvu, paganizmu i komunizmu. Kako god bilo, razmimoilazenje sa ovim ideologijama ne treba praviti prepreke osnovnim uzrocima ovog neslaganja. Ovo zbog toga da bi se ostavio otvoren put za ljude da prihvate Islam, i ostave glavne pobudivace nevjerstva, obozavanja nekog drugog osim Allaha, licemjerstva, raskola i nemoralnosti, ateizma i novatorstva, i unapredivanje vjerovanja koja su destruktivna za istinu i dobro. 3. Medu-kategorija Razlike medu muslimanima su, takoder, podstrekivane odredivanjem dijela hvale ili krivnje po sporednim pitanjima, cesto sa malim obzirom za izvornu iskrenost. Vladanje po ovim pitanjima uzima u obzir alternativna misljenja ili prakse. Kako se ovo desava bice istrazeno u slijededim poglavljima. Neki primjeri ovog neslaganja koje se ticu razlika medu ulemom s pogledom na gubljenje abdesta (wudu'), isticanjem krvi iz rane ili namjernim povracanjem, o ucenju Kur'ana naglas u namazu za imamom; ucenju bismille na pocetku Fatihe, prvog poglavlja Kur'ana; izgovaranja "amin" glasno nakon zavrsene Fatihe. Postoje mnogi drugi takvi primjeri. Neslaganja po ovakvim sporednim pitanjima su cesto vrlo osjetljiva i mogu dovesti osobu da pomijesa poboznost sa osobnim sklonostima, znanje sa pretpostavkom, pozeljno sa onim sto je sam odabrao, i prihvatljivo sa neprihvatljivim. Ovakva neslaganja su neizbjezna osim ako smo potrazili pomoc u opceprihvacenim kriterijima za rjesavanje istih, disciplinama da bismo regulirali metode zakljucivanja i etickim normama koje bi vladale takvim razlikama. U suprotnom, to bi bio smjer ka svadi, rascjepu i jedino propasti. U tom slucaju, obje strane, u bilo kojoj raspravi bi iskliznule s pozicije poboznosti i bogobojaznosti u ambis egoisticnih zelja. Vrata za bujicu haosa i anarhije bi se otvorila i sejtan bi uspijevao. Razmimoilazenje je zlo Vazno je napomenuti da su od rane postkur'anske historije, vodeci muslimanski ucenjaci upozoreni na neslaganja u svim njegovim vrstama, i naglaseno je da je bitno da se ona izbjegnu. Poslanikov ashab, Ibnu Mes'ud, radijallahu 'anhu, je rekao: "Neslaganje je zlo."[7] Es-Subki, rahimehullah, je rekao: "Ljubaznost i samilost zahtjevaju da se izbjegavaju neslaganja." Postoje mnogi kur'anski ajeti i hadisi Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, po ovom pitanju. Kur'an govori o ljudima koji su se prepirali jedni s drugima nakon sto su im svi dokazi istine dosli. Ali uprkos tome, "Oni su se razisli, neki od njih su vjerovali a neki su poricali." (2:253) A Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je rekao: "Izraelicani su kaznjeni samo zbog pretjeranog zapitkivanja i neslaganja sa svojim poslanicima."[8] Es-Subki navodi tri vrste razlika u vladanju, sporednim pitanjima oko kojih se ljudi odaju medusobnom hvalenju ili blacenju. Prva, sto on smatra kao novotariju i skretanje s pravog puta, se tice samih izvora Islama. Druga se tice slobodno izrazenih misljenja i medusobnih ratova. Ova vrsta neslaganja je, takoder, zabranjena jer steti javnom (sirokom) interesu. Treca se tice pomocnih stvari s obzirom na to sta je halal i haram.[9] On je zakljucio da je slaganje po ovom pitanju bolje od neslaganja. On je takoder, usmjerio paznju ka Ibnu Hazmovoj osudi neslaganja po takvim pitanjima u kojima nije osjetio nikakav blagoslov, nego je promatrao citav proces kao nesrecu. Indikativno je po pitanju stetnih i opasnih neslaganja da je Poslanik Harun ('alejhissalatu vesselam) smatrao neslaganje i razmimoilazenje (ihtilaf) u datom trenutku, puno opasnijim i stetnijim nego potpuno zabranjeno obozavanje idola. Kada je neko (nazvan Samirijj u Kur'anu) nacinio zlatno tele Izraelcanima i rekao im: "Ovo je vas bog i Musaov bog." (20:88), Harun im je

skrenuo paznju na katastrofalne posljedice onoga u sto su bili uvuceni, ali je cekao svog brata Musaa, alejhissalatu vesselam, da se vrati. Kada je Musa dosao i vidio svoj narod kako obozava zlatno tele, najostrije je ukorio svog brata. Harunov jedini govor je bio: "O sine majke moje - rece Harun - na hvataj me za bradu i kosu moju! Ja sam se plasio da ti ne reknes: "Razdor si medu sinovima Israilovim posijao i nisi postupio onako kako sam ti rekao." (20:94) Poslanik Harun, alejhissalatu vesselam, je, dakle, naveo strah od podjele i neslaganja medu njegovim narodom kao opravdanje sto nije strozije ukorio Izraelcane, odupro im se i distancirao od njih. On je osjetio da je to bilo vrijeme kada bi potpuna zabrana bila kontraproduktivna, nekorisna i mogla bi odvesti do neslaganja i nejedinstva.

BILJESKE

[6] Vidi *Miftahus-se'adeh*, 2/599, Darul-kutubil-hadise, Egipat. Takodjer, pogledati i El-Dzurdzani, *Et-Ta'rifat*, 66, Aleppo.
[7] Vidi Ibnu Kutejbe, *Te'vil muhtelifil-hadis*, str. 22; *El-'Avasim minel-kavasim*, str. 78; *El-Mahsul*, 2/qafl/480.
[8] Kompletna tekst hadisa kojeg prenosi Ebu Hurejre r.a. je: "Ne uznemiravajte se zbog onoga sto vam nisam rekao. Oni prije vas su kaznjeni samo zbog pretjeranog zapitkivanja i neslaganja sa svojim poslanicima. Ono sto sam vam naredio ucinite koliko mozete, a ono sto sam vam zabranio toga se klonite." - Prenosi Ahmed u *Musnedu*, Muslim, El-Nesa'i i Ibn Madze.
[9] Vidi *El-Ibhad* `, 3/13.

Trece poglavlje

HISTORIJSKI KONTEKST (1)

U Poslanikovo, sallallahu 'alejhi ve sellem, vrijeme

Neslaganje koje smo pomenuli u predhodnom poglavlju se nije moglo desiti u Poslanikovo, sallallahu 'alejhi ve sellem, vrijeme. Njega su ashabi, radijallahu 'anhum, potpuno poznavali kao onoga kojem se treba obratiti za svaku kontroverznu stvar. On je bio njihov izvor utocista i utjehe i njihov vodic kad god su bili zbunjeni. On bi im razjasnio pitanja i pokazao put ka istini i ponudio pravilnu uputu.

Oni koji su zivjeli daleko od Medine i nisu mogli direktno postavljati pitanja Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, stvari kao sto su ispravno tumacenje Kur'ana i Sunneta u svjetlu znanja koje su posjedovali, bi prakticirali svoje sopstvene sudove i ponekad dolazili do razlicitih zakljucaka. Kada bi se vratili u Medinu sreli bi se sa Poslanikom, sallallahu 'alejhi ve sellem, i provjerili s njim njihove razlicite interpretacije teksta koji im je bio pristupacan. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bi ili odobrio to rijesenje koje bi onda postalo dio Sunneta, ili bi ukazao na drugo ispravno rjesenje koje bi oni prihvatili svim srcem. Svako neslaganje ili trvenje bi automatski nestajalo.

Jedan takav primjer je zabiljezen i od El-Buharija i od Muslima. Tokom bitke na Tebuku, prenosi se da je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, rekao ashabima: "*Nemojte klanjati ikindiju dok ne stignete do Benu Kurejza.*" Dok su jos bili na putu, vrijeme namaza je doslo. Neki ashabi su rekli: "*Necemo klanjati dok ne dodemo do Benu Kurejza.*" Dok su drugi rekli: "*Mi cemo klanjati. To sto je rekao Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nece nas sprijeciti (od klanjanja sada).*" Stvar je kasnije predocena Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, i on nije osporio ni jednoj grupi.[10]

Iz ovog dogadaja je vidljivo da su se ashabi Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, podijelili u dvije grupe glede tumacenja Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, upute. Jedna grupa je usvojila doslovno ili eksplicitno znacenje naredbe ('ibaretun-nass) dok je druga grupa izvela znacenje iz naredbe koju su smatrali pogodnom u toj situaciji. Cinjenica da je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, odobrio objema grupama je pokazala da je pozicija jednih bila legalna, kao i ovih drugih.

Stoga, musliman koji je suocen sa odredenom naredbom ili tekstom (nass) moze usvojiti ili doslovno, odnosno ispoljeno (zahir) znacenje teksta ili moze izvesti tumacenje koje odgovara tekstu koristenjem svoga razuma. Ovaj drugi proces zakljucivanja ili izvodenja interpretacije kako bi se ustanovila stvarna namjera koja stoji iza naredbe se zove "*istinbat*". Nema stete onome ko se trudi da se koristi ovim nacinom pod uvjetom da je kvalificiran i kompetentan da to ucini. Druga grupa ashaba, radijallahu 'anhum, je razumjela iz Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, naredbe da je on htio da stignu do odredista sto je prije moguce. Oni su, stoga, smatrali da se klanjanje namaza prije dolaska do Benu Kurejza suprotstavlja sa Poslanikovom, sallallahu 'alejhi ve sellem, naredbom, sve dotle dok to nece odgoditi njihov pravovremeni dolazak.

Zbunjujuce je zabiljeziti da Ibnul-Kajjim prenosi da su razliciti ucenjaci podijelili misljenja u pokusaju da pokazu koja je grupa postupila bolje. Jedna grupa ucenjaka je izrazila misljenje da je grupa koja je postupila bolje bila ona koja je klanjala na putu, cime je dobila nagradu za klanjanje namaza na vrijeme, zanemarujuci time Poslanikovu, sallallahu 'alejhi ve sellem, naredbu. Druga grupa ucenjaka je tvrdila da

su oni koji su odgodili namaz da bi ga klanjali kod Benu Kurejza - u skladu sa egzaktnim znacenjem naredbe - zasluzili vise nagrade. Bilo kako bilo, ja vjerujem da posto Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, licno nije osporio niti jednoj grupi, na pravnicima je da smatraju oba misljenja kao vazece dijelove Sunneta i uzdrze se od zapetljavanja u ovo pitanje kad je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, licno razrijesio ovo bez ostavljanja prostora za davanje prednosti bilo kome.

Jos jedan dogadaj u istom smislu prenose Ebu Davud i El-Hakim. Prenosi se da je Amr ibnul-As, radijallahu 'anhu, rekao: "*Jedne hladne noci tokom pohoda na Zatul-Selasil*[11], *imao sam poluciju u snu. Bojao sam se da ako uzmem gusul (obavezno kupanje nakon polucije) mogao bih umrijeti od hladnoce. Umjesto toga uzeo sam tejemmum (suhi abdest), a onda klanjao sabah sa mojim prijateljima. Ovo je receno Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, koji je upitao: "Amr! Klanjao si sa svojim prijateljima dok si bio dzunub (u stanju necistoce)? Na to sam mu ja proucio ajet*: "*I ne ubijajte sami sebe. Allah je uistinu milostiv prema vama*." *Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, se nasmijao i nije rekao nista*."[12]

Proces tumacenja

Necemo se ovdje baviti detaljnom obradom razlicitih pitanja po kojima su se ashabi, radijallahu 'anhum, razlikovali tokom i poslije zivota Poslanika, sllallahu alejhi ve sellem. Necemo niti detaljno ulaziti u svako pitanje, ko je usvojio doslovno ili vidljivo znacenje teksta s jedne, niti ko je razmisljao i proucavao njegove razlicite aspekte i izvodio razlicite interpretacije iz njega, s druge strane. Takav poduhvat bi zahtijevao tomove. Sta vise, mora se imati na umu, da su sami ashabi, radijallahu 'anhum, shvatali u svim situacijama, da je Islam lahka vjera i da je zakon toliko sirok da se prilagodi na oba pristupa i metode.

Strucna ulema (mudztehidun, jednina: mudztehid) je ta koja je bila sposobna analiticki razmisljati i davati neovisne sudove, a vjesti pravnici (fukaha' jednina: fakih) su ti koji su se neumorno trudili da potpuno pretraze grane Seriata i izvedu (iznesu) njegove namjere. Ponekad bi usvajali literarna ili vanjska znacenja i izrazaje, a ponekad bi usvajali tumacenje koje se nalazilo iza toga. Ovaj proces tumacenja se zove te'vil. Moglo bi biti korisno da se malo baci svjetlo na razne tipove te'vila i uvjete za njega. Ukratko, ovaj proces tumacenja se moze podijeliti u tri vrste: blisko ili moguce tumacenje (te'vil karib), udaljeno tumacenje (te'vil be'id) i napregnuto tumacenje (te'vil musteb'ad).

Blisko ili moguce tumacenje

Blisko ili moguce tumacenje je ono koje je lahko poduprijeti iz znacenja teksta. Na primjer, davanje u milostinju imetka prisvojenog iz zaklade koja pripada sirocadi ili rasipanje i trosenje takvih fondova mogu biti jednako protumaceni kao "jedenje imetka sirocadi" i stoga gledati na to kao cin zabranjen Kur'anom: "Oni koji bez ikakva prava jedu imetke sirocadi - doista jedu ono sto ce ih u vatru dovesti." (4:10)

Udaljeno tumacenje

Udaljeno tumacenje je ono koje zahtijeva daleko veci stupanj pazljivog proucavanja i istrazivanja biti teksta. Primjer ovoga je dedukcija (istinbat) Ibnu Abasa, radijallahu 'anhu, iz slijedecih kur'anskih ajeta da je minimalni period zenske trudnoce sest mjeseci: "Majka njegova ga doji i nosi trideset mjeseci. (46:15) "Majke, neka doje svoju djecu pune dvije godine onima koji zele da dojenje potpuno bude." (2:233)

Jos jedan primjer ovakve interpretacije je zakljucak imama Safije, radijallahu 'anhu, iz slijedeceg kur'anskog ajeta, da je konsenzus (idzma') prihvatljiv kao vazeci dokaz u prosudivanju: "Onoga koji se suprostavi Poslaniku, a poznat mu je pravi put, i koji

pode putem koji nije put vjernika, pusticemo da cini sta hoce, i bacicemo ga u dzehennem, a uzasno je on boraviste." (4:115)
U istom stilu pravnici su zakljucili da je, analosko (kijas) izvodenje zakljucaka, prihvatljivo kao vazeci dokaz u Seriatskom pravu iz ajeta: "Zato uzmite iz toga pouku, o vi koji ste obdareni (razumom)." (59:2)
Do ovakvih misljenja i zakljucaka, iako se mogu ciniti lahkim, je tesko doci osim ako je osoba zaokupljena razmisljanjem i ima duboki uvid. To ukljucuje, cak sta vise, velik dio kritickog istrazivanja. A to nije lahak zadatak za vecinu ljudi.

Nategnuto tumacenje

Ovo tumacenje ne moze biti objasnjeno iz samog teksta i tumac ne posjeduje niti djelic dokaza da podrzi svoje tumacenje. Primjer takvog tumacenja se tice ajeta: "On je po Zemlji nepomicna brda pobacao, da vas ona ne potresa, a i rijeke i puteve da se ispravno usmjeravate, i putokaze, a i po zvijezdama se oni upravljaju." (16:15,16)
Neki komentatori su sugerirali da se rijec 'alamat (putokazi) odnosi na imame (e'immeh), a rijec en-nedzm (zvijezda) na Poslanika Muhammeda, sallallahu 'alejhi ve sellem. Slicno se radi i u ovom ajetu: "A ni od kakve koristi nece biti dokazi (ajat) i opomene (nuzur) narodu koji nece da vjeruje." (10:101) Neki komentatori su sugerirali da se rijec "ajat" odnosi na imame (e'immeh) pravnih skola, a rijec "nuzur" na Poslanike.
Takoder, glede ajeta: "O cemu oni jedni druge pitaju? O vijesti velikoj." (78: 1,2), neki komentatori Kur'ana su sugerisali da se "vijesti velikoj" odnosi na hazreti Aliju, radijallahu 'anhu.[13]

Pravila tumacenja

Jasno je iz ovog sto smo rekli da tumacenje zahtijeva sposobnost pazljivog proucavanja i razmisljanja o stvarnoj vaznosti i namjeni teksta. U suprotnom, sigurnije je usvojiti ocitija i izrazena znacenja. Tumacenje je jedino dopustivo u stvarima o kojima nema jasne upute u Kur'anu i Sunnetu i koje zahtijevaju upotrebu preciznog razmisljanja (idztihad). U stvarima koje se ticu pitanja vjerovanja nema mjesta za idztihad, i nuzno je usvojiti ispoljeno znacenje i ono sto je propisno i strogo potvrdeno znacenjem teksta. Ovo je uvijek najsigurnija metoda i ona koju su rani muslimani slijedili.
Kako god bilo, postoje tekstovi koji zahtijevaju tumacenje. U ovom slucaju, tekst o takvom pitanju mora biti potpuno izanaliziran i shvacen. Ovo zahtijeva potpuno znanje svih prikladnih lingvistickih znacenja. Ovo mora biti povezano sa konstantnom svjesnoscu namjere Seriata i principa koji ga reguliraju. U svijetlu svega ovoga, cin stvaranja misljenja, bilo kroz razmatranje eksplicitnog znacenja teksta, ili kroz njegovo analiziranje uz postivanje prikladnih principa i dokaza, je jedna od najvaznijih vrsta pravnog rezoniranja (el-idztihadul-fikhi). I zakonski reguliran intelektualni napor kroz naredbu Uzvisenog: "Zato uzmite iz toga pouku, o vi koji ste obdareni razumom (uvidom)." (59:2)
U vladanju pravilima i uvjetima kur'anske egzegeze ili komentara (tefsir), uceni ashab, Ibnu Abbas, radijallahu 'anhu, je spomenuo cetiri aspekta:
- aspekt koji se odnosi na znanje i razumijevanje upotrebe arapskog jezika;
- aspekt za koji niko nema izgovor neznanje;
- aspekt poznat ulemi;
- aspekt poznat samo Allahu, dzelle sanuhu.

Iz ovog sto je gore bilo receno, da se zakjluciti da postoji cvrsta veza izmedu te'vila i tefsira. Oba pojma se pojavljuju prepleteni na puno mjesta u Kur'anu, na primjer: "A

tumacenje (te'vil) njihovo niko ne zna osim Allaha. Oni koji su dobro u nauku upuceni govore: "Mi vjerujemo u njih." (3:7)
Najvise komentatora Kur'ana su gledista da se te'vil u ovom ajetu odnosi na tumacenje (tefsir) i objasnjenje (bejan). Medu ovim komentatorima je Et-Taberi, koji prenosi ovo glediste od Ibnu Abbasa, radijallahu 'anhu, i drugih ranih muslimana. Da je te'vil sinonim tefsiru, izvedeno je, takoder, iz Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, dove za Ibnu Abbasa, radijallahu 'anhu: "Allahu, podaj mu cvrsto razumijevanje (fikh) vjere i poduci ga tumacenju (te'vil)." Neki ucenjaci kao Er-Ragib El-Isfahani, u svojoj knjizi "Mufredat" (Rijecnik) smatra tefsir uopcenim od te'vila, i takoder, aludira na cinjenicu da je rijec tefsir frekventnije upotrebljavana za objasnjenje i razjasnjenje pojmova, dok je te'vil cesce upotrebljavan da objasni znacenja i recenice. On je, takoder, istakao da se te'vil rjede upotrebljava za izvodenje (isitinbat) znacenja iz teksta Kur'ana i Sunneta dok tefsir crpi iz ovih, kao i iz drugih izvora, da izvede znacenje.
Ova snazna veza izmedu dva pojma - kao sto je upotrebljena u Kur'anu i Sunnetu, narocito nam dozvoljava da primjenimo pravila razvijena za tefsir na ono sto se tice te'vila.
Nema sumnje da Kur'an sadrzi stvari, znanje o kojima posjeduje samo Allah, dzelle sanuhu. Stvari koje se ticu znanja o pravom znacenju Allahovih lijepih imena i atributa, do detalja o svemu sto je iza ljudskih opazanja ukljucenih u pojam el-gajb (nevidljivo, odsutno, neopazljivo nasim culima). Postoje druge stvari koje je Allah, dzelle sanuhu, objavio Poslaniku, Muhammedu, sallallahu 'alejhi ve sellem, i samo je on znao o njima. Niko nema pravo niti sposobnost da nudi interpretaciju i znacenje ovih stvari. Komentiranje o njima mora ostati unutar granica koje su izrecene Kur'anom i Sunnetom.
Tu je jos i treca kategorija predmeta koje je Allah, dzelle sanuhu, objavio Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, u Kur'anu i ovlastio ga da poduci njima i objasni ih. Ova kategorija se sastoji od dvije vrste. Prva se odnosi samo na stvari koje se mogu shvatiti samo kroz smisao slusanja - kao okolnosti koje okruzuju objavu odredenog dijela Kur'ana (esbabun-nuzul) i stvari vezane za derogiranje ajeta (nasih i mensuh) i tako dalje. Druga se veze za stvari koje mogu biti shvacene kroz uvid, razum i unaprijedivanje dokaza. Ucenjaci su podijeljeni u dvije grupe u pristupu ovome. Jedna grupa ne dozvoljava tumacenje kur'anskih ajeta koji se odnose na Allaha, dzelle sanuhu, imena i atribute. Rani muslimani su, takoder zabranili ovakva tumacenja. Ovo je ispravno stajaliste. Druga grupa se slozila da je tumacenje dozvoljeno i da legalni sudovi mogu biti izvedeni iz tekstova podrzanih i detaljnim dokazima. Ova disciplina je poznata kao pravo ili fikh (sto doslovno znaci razumjevanje).
Ulema je, u skladu s tim, postavila uvjete za upotrebu tumacenja (tefsir) i objasnjenja (te'vil):
1. Interpretacija ne smije ignorirati izricito (zahir) znacenje teksta kako je shvaceno u skladu sa prihvacenim pravilima jezika i govornih normi Arapa.
2. Interpretacija ne smije biti u suprotnosti sa kur'anskim tekstom.
3. Interpretacija ne smije odstupati od pravnih principa uspostavljenih konsenzusom uleme i imama-mudztehida.
4. Nuzno je striktno posmatrati namjenu iza teksta ili naredbu u okolnostima u kojim je objavljena ili pomenuta.
Pogresne ili nestabilne vrste tumacenja (te'vil), one se mogu odgovarajuce navesti kao slijedeca:
1. Tumacenja i objasnjenja od osoba nekvalificiranih za posao, koji nemaju dovoljno

znanje arapskog jezika i gramatike, kao ni drugih sredstava interpretacije.
2. Tumacenje nejasnog ili alegoricnog teksta (mutesabihat) cije je znacenje totalno nejasno bez potpore kakvog autenticnog dokaza.
3. Tumacenje s namjerom uspostavljanja izopacene ideologije koja se suprostavlja eksplicitnim ucenjima Kur'ana i Sunneta ili konsenzusu (idzma') muslimana.
4. Tumacenje bez ikakvog dokaza koje jasno karakterizira namjeru Zakonodavca.
5. Tumacenje utemeljeno na cistoj pretpostavci kao sto su tumacenja ezotericnih sekti, batinija i drugih.
Sve ove kategorije tumacenja su odbacene i padaju u pomenutu kategoriju nategnutih tumacenja.

Ashabi (radijallahu 'anhum) i idztihad

U pogledu kriticke vaznosti idztihada i procesa ukljucenih u njega, samo su ga kvalificirani ashabi prakticirali. Kada bi drugi pokusali idztihad i nacinili gresku, Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bi odbacio sta su nacinili i nije ih ohrabrivao na takav rizik. Slijedeci dogadaj koji prenosi Dzabir, radijallahu 'anhu, ashab, demonstrira ovo: "*Otisli smo na put i jedan od nasih ljudi je bio pogoden kamenom u glavu. Poslije toga je imao poluciju u snu i upitao je svoje prijatelje: "Mozete li naci pravilo koje bi mi odredilo da uzmem tejemum (suhi abdest; umjesto gusula-kupanja)?" Oni odgovorise: "Mi ne nalazimo bilo kakvu odredbu dok god ti je voda pristupacna." On, se stoga okupao, ali je nakon toga umro. Kada smo se vratili Allahovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, i rekli mu sta se dogodilo, on je na to rekao: "Oni su ga ubili, neka Allah ubije njih. Zasto nisu pitali ako nisu znali? Lijek za nesposobnog je samo da pita. Umrlom je bilo dovoljno samo da jednostavno uzme tejemum, ili je mogao previti ranu i lagano preci mokrom rukom preko previjenog podrucja, a onda oprati ostatak svoga tijela."*[14]

Iz ovog hadisa je jasno da Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije oslobodio odgovornosti svoje ashabe koji su nacinili pravni sud bez posjedovanja znanja i nadleznosti da to ucine. Umjesto toga on ih je strogo ukorio zbog donosenja pravne odluke bez znanja. On ih je smatrao ubicama njihovog brata u vjeri. Cak sta vise, on im je jasno dao do znanja da je takvima poput njih (tj. onih koji su neznalice i koji su zbunjeni u takvim stvarima) da pitaju i da ne zure sa izdavanjem suda (fetva). Poslanikovo, sallallahu 'alejhi ve sellem, insistiranje na nuznosti pitanja u takvim situacijama je poduprto naredbom Uzvisenog: "Pitajte ucene ako vi ne znate." (16:43)
Usame ibnu Zejd prenosi slijedeci dogadaj: "Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nas je poslao u vojni pohod i napadnuti smo od strane plemena Dzuhejna. Ja sam se sukobio sa covjekom i on je izjavio "nema boga osim Allaha (la ilahe ilallah), ali ja sam ga posjekao macem. Ovo me je tistilo i ja sam to pomenuo Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem. Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, me je upitao: "Je li on rekao 'la ilahe illellah', a ti ga ubio?" Rekao sam: "Allahov Poslanice, on je to rekao iz straha pred oruzjem." Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je na to rekao: "Jesi li ti otvorio njegovo srce da bi znao je li iskreno to sto je izgovorio (priznanje vjere: sehadet) ili ne? Ko ce biti na tvojoj strani, na Sudnjem danu, kada to 'la ilahe illellah' bude izgovarano?" Nastavljao je ovo ponavljati toliko da sam pozelio da nisam prihvatio Islam prije tog dana."[15]

U prvom hadisu Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je odbacio sud ashaba u tome sto je bazirano na opcem dokazu koje je ucinilo obaveznim za muslimane da uzmu vodu za abdest kada je pristupacna dok su zanemarili posebne uvjete osobe. U ovom pogledu, oni nisu pridali paznju kur'anskom ajetu: "Ako ste bolesni li na putu, ili ako

ste izvrsili prirodnu potrebu ili ako ste se sastajali sa svojim zenama, a ne nadete vode, onda rukama svojim cistu zemlju dotaknite i njima preko lica svojih i ruku svojih predite. Allah ne zeli da vam pricini poteskoce, vec zeli da vas ucini cistim." (5:6)
Osim toga oni nisu imali znanja i nisu pitali. U dogadaju sa Usamom, izgleda da je on ucinio ono sto je ucinio u svjetlu svoga tumacenja kur'anskog ajeta: "Ali im vjerovanje njihovo, kada bi kaznu nasu vidjeli, ne bi ni malo bilo od koristi." (40:85) On je, stoga, smatrao da je ovaj ajet negirao bilo kakvu korist takvoj osobi na ovom i buducem svijetu i da se on ne odnosi posebno na onaj svijet sto je vidljivo znacenje teksta. To je vjerovatno, razlog zasto ga je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, tako zestoko ukorio.
Postoje samo neki primjeri presuda (fetava, jednina; fetva) koje poticu od ashaba, a koje Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije opunomocio.[16]
Ljudi bi dolazili Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, trazeci njegovu presudu u aktualnom dogadaju i on bi odgovarao na njihova pitanja. Razlicita pitanja i problemi su mu bili predocavani da ih rijesi i on bi to i cinio.[17] *On bi zapazio dobro djelo, naredio ga i pohvalio. On bi zapazio pokudjeno djelo i iskazao bi neodobravanje. Oni ashabi koji su bili prisutni ucili bi direktno od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i prenosili bi ono sto su naucili drugima. U tom procesu su se mogli razlikovati medju sobom, ali bi nastavili diskutirati bilo kakvo nejasno pitanje u objektivnom stilu i na taj nacin to nije vodilo neslaganju i rascjepu ili zlim optuzbama. Ovo je bilo jer su se uvijek vracali Allahovoj Knjizi i Njegovom Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem. Oni bi stavljali odlucan kraj bilo kakvom neslaganju, tako da ni jedan trag loseg misljenja nije ostavljan da slabi bratsku vezu medu njima.*

Neslaganje i Poslanikovo, sallallahu 'alejhi ve sellem, upozorenje

Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je upozorio svoje ashabe o opasnostima neslaganja. On je shvatio da opstanak Ummeta ovisi o harmoniji i medusobnoj privrzenosti vjernika, cija su se srca ujedinila na bazi ljubavi prema Allahu, dzelle sanuhu. On je takoder shvatio da propast Ummeta lezi u srcima vjernika, rascijepanim medusobnim svadama. Zato je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, neprestano ponavljao da nesklad treba da prestane i zbog toga je rekao: "Ne ukljucujte se u neslaganja uzrokujuci na taj nacin neslaganja u vasim srcima."[18]
Sami ashabi su vidjeli da nesklad ne proizvodi nista dobro. Ibnu Mes'ud, radijallahu 'anhu, je jednom rekao: "Neslaganje je zlo." Nadalje Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bi uvijek sjekao u korjenu bilo kakvo neslaganje, tako sto je i slijedeci dogadaj kojeg prenosi Abdullah ibnu Omer. On je rekao: "Jednog dana sam pozvao Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, tokom popodnevnog odmora. Dok sam bio tamo, Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je cuo dvojicu ljudi kako se glasno svadaju oko kur'anskog ajeta. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je ljutito izasao pokazujuci na svoje lice i rekao: "Narodi prije vas su kaznjeni jedino zbog njihovog neslaganja oko Knjige."[19]
En-Nezzal ibnu Sabra prenosi:
"Cuo sam Abdullaha ibnu Mes'uda kako govori: "Cuo sam covjeka kako uci ajet koji sam ja cuo direktno od Allahovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ali na razlicit nacin. Uzeo sam ga za ruku i doveo ga Allahovom Poslaniku koji je rekao: "Obojica ste ucinili dobro." Su'be je dodao: "Mislim da je, takoder, rekao: "Ne ukljucujte se u neslaganja, jer su se oni prije vas ukljucivali u neslaganja i kaznjeni su."[20]
Ovdje je Poslanik poducio svoje ashabe i one koji su dosli poslije njih o groznim posljedicama neslaganja i upozorio ih na to. Poslanik je isto tako poucio svoje ashabe odlucnom nacinu pridrzavanja etike neslaganja, posebno u ucenju Kur'ana. U

autenticnom hadisu, on je rekao: "Ucite (i proucavajte) Kur'an tako dugo dok su vam srca ujedinjena nad njim, ali kad pocnete imati razlike nad njim, stanite (sa vasim ucenjem)."[21]
U slucaju neslaganja nastalog oko razlicitih nacina ucenja Kur'ana ili namjeravanom znacenju njegovih ajeta, Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je zaduzio ashabe da se odmaknu od casnog Kur'ana sve dok ne budu potpuno hladni i svi stimulansi razdrazljive svadje koja vodi neskladu i raskolu ne budu ugaseni. S druge strane, kada su im srca bila ujedinjena, iskrena zelja za razumijevanjem je prevladala i oni bi onda mogli nastavljati sa ucenjem, razmatranjem, razmisljanjem o ajetima Kur'ana.
Takoder, vidimo da je sam Kur'an ponekad izrekao oprez glede etike neslaganja kada bi se ista pojavila medu ashabima. U ovom kontekstu, od Abdullah ibnu Zubejra se prenosi da je rekao:
"Dva odabrana Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba, Ebu Bekr i Omer, radijallahu 'anhuma, su skoro unistili sami sebe. Obojica su podizali svoje glasove u prisustvu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, kada je delegacija Benu Temim dosla njemu. Jedan od njih dvojice je preporucio El-Ekra' ibnu Harisa (da bude voda delegacije) dok je drugi zagovarao da to bude El-Keka' ibnu Ma'bed ibnu Zerara. Ebu Bekr je na to rekao Omeru:
- Ti si samo htio da mi se suprotstavljas.
A Omer je odgovorio:
- Nisam zelio da ti se suprotstavljam.
Njihovi su glasovi postajali sve jaci i jaci. U vezi toga su objavljene rijeci Uzvisenog: "O vjernici ne dizite glasove svoje iznad Vjerovjesnikovog glasa." (49:2,3) Ibnu Zubejr je dodao: "Nakon objave ovog ajeta, Omer bi se jedva cujnim glasom obracao Poslaniku, toliko da bi Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, trazio od njega da ponovi svoje rijeci."[22]

Znacajne osobine

U svjetlu gore recenog mozemo navesti neke istaknute osobine etike neslaganja za vrijeme Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, zivota:
1. Ashabi, radijallahu 'anhum, su pokusavali da izbjegnu neslaganje koliko god je to moguce. Oni nisu pravili puno buke oko marginalnih stvari[23], nego su stvari koje su postavljale kontroverzu tretirali u svjetlu Poslanikovog, sallallahu 'alejhi ve sellem, vodjstva. Ovaj nacin ophodjenja sa stvarnim situacijama obicno ne ostavlja mjesta argumentiranju, a kamoli raspravi ili neslozi.
2. Ako bi se razlike pojavile usprkos pokusajima da se izbjegnu, ashabi bi brzo vracali kontroverznu stvar Kur'anu i Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, i bilo koja suprotnost bi brzo iscezavala.
3. Ashabi bi reagirali sa spremnom poslusnoscu i predavali sud Kur'anu i Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, i potpuno se pokoravali tome.
4. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je obicavao reci ashabima sta je bilo dobro, a sta pogresno s pogledom na kontraverzna pitanja otvorena za tumacenje. S njihove strane, ashabi su imali medusobno povjerenje u izvornost tudeg suda. Ovakav pristup je garantirao ocuvanje medusobnog postovanja medu bracom - muslimanima koji su imali sukobljena misljenja, i takoder, drzao fanatizam i sljepilo po strani.
5. Predavanje bogobojaznosti i izbjegavanje licnih prohtjeva su onima, koji su se razisli u misljenju, ucinili potragu za istinom jedinim ciljem. U raspravi, nikom od njh nije bilo vazno da li je istina izrecena od njega samog ili nekog drugog.
6. Oni su cvrsto i postojano ostajali vjerni islamskim normama ponasanja tokom

argumentacije. Oni su diskutirali o stvarima ljubazno i bratski, izbjegavajuci upotrebu loseg i uvredljivog jezika. Svako je bio spreman da pazljivo saslusa drugoga.
7. Oni su se uzdrzavali od licemjerstva i laskanja koliko je god bilo moguce i poduzimali su sve napore da istraze stvar objektivno. Ova praksa, karakterizirana ozbiljnoscu argumenata i postovanjem prema drugoj osobi, primoravala bi diskutanta ili da prihvati drugu tacku gledista ili da dadne prednost boljem misljenju.

BILJESKE

[10] Vidi Fethul-Bari komentar na Sahihul-Buhari , 7/313; Sahih Muslim, Knjiga o namazu.
[11] Mjesto na sirijskoj granici.
[12] Ebu Davud, Sunen, Hadis br.334; Fathul-Bari komentar na Sahihul-Buhari, 1/385; Nejlul-Evtar, 1/324.
[13] Vidi Usulul-Kafi, 1/216.
[14] Ebu Davud, Sunen, hadis br.336; takodjer prenosi i Ibnu Madze, hadis br.572; vidi i Nejlul-Evtar, 1/323.
[15] Prenose Imam Ahmed, El-Buhari, Muslim, En-Nesai, Et-Taberani. Takodjer ga prenosi El-Buhari, 7/398, sa nekim varijacijama.
[16] Ibnu Hazm je zabiljezio jedan broj fetvi ashaba koje Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije potvrdio; vidi njegov El Ihkam, 6/84-5 i 2/126-7.
[17] Vidi Hudzetullahil-balighah, 1/298.
[18] El-Buhari u El-Dzami'us-sagir, 2/494.
[19] Ibnu Hazm, El-Ihkam, 5/66.
[20] Vidi Ibnu Hazm, El-Ihkam. Takodjer u Sahihul-Buhari u poglavlju "Odvratnost neslaganja", 13/289.
[21] Prenose El-Buhari i Muslim u svojim sahihima, Ahmed u Musnedu i En-Nesai.
[22] Prenosi El-Buhari, pogledaj Fethul-Buhari, 8/66, 454 i 13/235.
[23] Ibid, 13/219-228.

Cetvrto poglavlje

HISTORIJSKI KONTEKST (2)

Prva generacija

Neki pisci o Islamu i muslimanskoj historiji pokusavaju da prikazu generaciju ashaba na nacin koji uzrokuje da ljudi vjeruju ne samo da je bila jedinstvena, nego i da je nemoguce oponasati je - da je nemoguce ponovo imati takvu generaciju. Ovo je u suprotnosti sa Islamom i ne manje ozbiljno od neupucenih tvrdnji da je poslije ashaba nemoguce uspostaviti islamski zivot u skladu sa ucenjima Kur'ana i Sunneta, i stoga, zaludno je ulagati napore prema tom cilju. Na ovaj nacin, neupucene osobe pokusavaju da uguse aspiracije onih koji jos nastavljaju da teze cilju zivota u sjeni zastitnickog Seriata.

Ashabi su bili zajednica (Ummet) modelirana Allahovom Knjigom i Sunnetom Njegovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, oboje nama pristupacno i sposobno da kreira bogobojazan Ummet i u bilo kojem vremenu i na bilo kojem mjestu kada se prihvate kao program i metod, kada se ljudi odnose prema njima na isti nacin kao sto su to cinili ashabi. I ovo ce ostati istina sve do Sudnjeg dana. Tvrditi da je nemoguce rekonstruirati generaciju kao sto su bili ashabi je pridruzivnje odredene manjkavosti Kur'anu i Sunnetu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Takva tvrdnja, takoder, sugerira da je uticaj Kur'ana i Sunneta na zivot ljudi te generacije bio uvjetovan specificnim okolnostima koje su postojale u to vrijeme. Oni to potkrepljuju time da se te okolnosti ne odnose ne danasnje vrijeme koje ima novi sistem prikladan novim okolnostima. Ovo je argument koji jedino vodi iskazivanju nevjerstva i odbacivanju Islama (kufr).

Ashabi Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, su se, uistinu, razlikovali po mnogim pitanjima. Ako su ove razlike postojale u vrijeme Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, zasto se onda ne bi razilazili i poslije Poslanikovog, sallallahu 'alejhi ve sellem, zivota? U stvari, oni su imali razlika, ali za njihove razlike su postojali razlozi i postojala je etika u radu sa tim razlikama koje su se ticale stvari od neizmjerne vaznosti.

Nakon smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem

Prvo neslaganje medu ashabima, nakon smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, se ticalo stvarnosti same smrti. Omer ibnul-Hattab je insistirao na tome da Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije umro, smatrajuci svaki takav razgovor kao glasinu prosirenu od strane munafika i prijetio je da ce ih kazniti. Ovo je trajalo sve dotle dok se nije pojavio Ebu Bekr i proucio slijedeci ajet:

"Muhammed je samo Poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili ubijen bio, zar biste se stopama svojim vratili? Onaj koji se stopama svojim vrati, nece Allahu nimalo nauditi, a Allah ce zahvalne sigurno nagraditi." (3:144)

I jos jedan kur'anski ajet: "Ti ces zacijelo umrijeti, a i oni ce, takoder, pomrijeti." (39:30)

Kada je Omer cuo ove ajete, ispao mu je mac iz ruke i on je pao na zemlju. Shvatio je da je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, preselio i da je objava dosla do kraja. O ajetima koje je Ebu Bekr proucio rekao je: "*Allaha mi, cinilo mi se da nikad prije nisam ucio ove ajete*."[24]

Ibnu Abbas prenosi da mu je Omer ibnul-Hattab, tokom svog hilafeta, rekao: "*O Ibnu Abbase, znas li sta me je ponukalo na to sto sam rekao kada je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, preselio?" "Ne znam, o Emirel-mu'minin, rekao sam, ti znas bolje."*

Omer tada rece: "Tako mi Allaha, jedina stvar koja me ponukala da kazem ono je kur'anski ajet koji sam obicavao uciti: "I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu, da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik, bude protiv vas svjedok." (2:143) Allaha mi, mislio sam da ce Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, ostati medu svojim Ummetom toliko da ce biti svjedok nad njim sve do njegovog kraja. To me ponukalo da kazem to sto sam rekao."[25]
Izgleda da je Omer, radijallahu 'anhu, ucinio neovisno tumacenje ajeta i zakljucio da se "svjedocenje" primjenjuje na cijeli Ummet na ovom svijetu. Ovo bi zahtijevalo da Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, ostane ziv do kraja Ummeta na ovom svijetu.

Razlike oko Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, ukopa

Drugo pitanje oko kojeg su ashabi imali razlicita misljenja se ticalo mjesta gdje bi Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, trebao biti ukopan. Jedna osoba rece: "*Trebali bismo ga ukopati u dzamiji.*" Drugi rece: "*Trebali bismo ga ukopati pored njegovih ashaba*." Ebu Bekr tada rece: "*Cuo sam od Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, da je rekao: "Kad god umre Poslanik, biva ukopan gdje je umro.*" Stoga, krevet na kojem je umro Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bi podignut i njegov mezar je iskopan ispod njega.[26]
Ova dva sporna pitanja su brzo razrijesena jednostavnim obracanjem na Kur'an i Sunnet.

Ko bi trebao naslijediti Poslanika sallallahu 'alejhi ve sellem?

Jos jedna kontroverza se pojavila oko toga ko bi trebao naslijediti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Da li nasljednik treba da bude izmedu muhadzira (emigranata iz Mekke) ili ensarija (pomagaca iz Medine)? Da li duznost povjeriti jednoj ili vise osoba? Da li nasljednik treba imati iskljucivo pravo koje je imao Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, u svojoj sposobnosti kao sudija i voda (imam) muslimana, ili bi ta iskljuciva prava trebala biti manja ili razlicita?
Ibnu Ishak prenosi u ovom pogledu:
"Kada je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, preselio, grupa ensarija se okupila kod mjesta Benu Sa'ida i stala uz Sa'da ibnu Ubadeta. Alija ibnu Ebi Talib, Zubejr ibnul-Avvam i Talha ibnu Ubejdillah su se okupili u Fatiminoj kuci. Ostatak muhadzira je stao uz Ebu Bekra i isto je ucinio Usejd ibnu Hudejr medu Benu Abdul-Esel.[27]
Veliki gradjanski sukob se pripremao. Da se pojavio to ne bi bilo veliko iznenadenje. Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, smrt sa njegovom licnoscu i statusom Poslanika, je stvorila vakuum koji nije bilo lahko popuniti. Ovo posebno zbog toga sto je bilo ashaba kao Omer ibnul-Hattab koji je drzao Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, tako visoko da nije mogao povjerovati u njegovu smrt. Svaki pojedinac u zajednici je volio Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, vise nego sto je volio sam sebe. Toliko su ga voljeli da bi, dok je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, uzimao abdest, pruzali svoje ruke da bi uhvatili nekoliko kapi vode prije nego sto ona padne na zemlju. Zaista, nikada ni jedna zajednica nije voljela vodu kao sto su ashabi voljeli Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Uprkos Poslanikovoj, sallallahu 'alejhi ve sellem, krajnjoj skromnosti i stidljivosti, niko od ashaba ga nije mogao pogledati direktno u oci. Takva je bila njihova ljubav i strahopostovanje prema njemu. Sok kod Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, smrti je mogao da im pomuti um. I to se odista dogodilo i nema nista cudno u tome. Kroz Poslanikovu, sallallahu 'alejhi ve sellem, ljubav i paznju, oni su postigli dostojanstvo i napredak na ovome i uspjeh na buducem svijetu. Uprkos ovome, oni su bili sposobni da prevazidju agonizirajucu zalost i bol rastanka kada su im proucene slijedece rijeci Uzvisenog Allaha: "Muhammed je samo poslanik,

a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili bio ubijen, zar bi ste se stopama svojim povratili? Onaj koji se stopama svojim povrati nece Allahu nimalo nauditi, a Allah ce zahvalne sigurno nagraditi." (3/144)
Tako utjeseni usmjerili su svoje napore prema rjesavanju problema, cuvajuci vjecnu poruku i sprijecivsi uzroke smutnje (fitnet).
Kao sto je svima poznato, postojalo je puno pokazatelja tokom Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, zivota da bi vodstvo trebalo ici Ebu Bekru, a onda Omeru ibnul-Hattabu. Niti jedan drugi musliman ne bi tvrdio da je jednak ovoj dvojici ljudi. Ebu Bekr je bio Poslanikov, sallallahu 'alejhi ve sellem, pomocnik, njegov najblizi prijatelj, njegov saputnik tokom hidzre i otac njegove voljene zene, Aise, radijallahu anha. Ebu Bekr je bio onaj koji nije zaboravio Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ni u jednoj vaznoj stvari. A ko je bio Omer? On je bio osoba cije je prihvatanje Islama donijelo dostojanstvo muslimanima, cija je hidzra bila izvor strahopostovanja i ponizenja nevjernickom plemenu Kurejsija, i cije je misljenje dobilo na snazi objavom Uzvisenog. Kako cesto se ovakve recenice nalaze u hadiskim knjigama: "*Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je dosao a sa njim Ebu Bekr i Omer... ili Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je otisao u pohod, a sa njim bijahu Ebu Bekr i Omer.*" Sve ovo je moglo umanjiti udarac unistavajuceg gubitka koji su osjetili muslimani. U takvim okolnostima, osjecanja gubitka bi mogla prevagnuti snagu i vrline koje su odlikovale ashabe i donijeti nekontrolirano stanje haosa i gradanske sukobe. Srecom, ljudi koji su vaspitavani i odgajani ucenjima Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, poruke su bili strogo rukovodjeni njenim pravilima ponasanja u svim situacijama, bilo to u slaganju ili u neslaganju, ili u drugim vidovima zivota. Ova etika i pravila ponasanja su bila garancija protiv svih vrsta predvidenih opasnosti. Ona su garantirala netaknutost islamske poruke i zastitu jedinstva Ummeta. Ova etika i pravila su osiguravali da su poslovi Ummeta isli istim putem kao sto su isli tokom Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, zivota.
U ovom pogledu prenosi se da je neko dosao Ebu Bekru i Omeru i rekao: "*Odredena grupa ensarija se sada okuplja kod Benu Sa'ida. Stali su uz S'ad ibnu Ubade. Ako ste zabrinuti za poslove Ummeta, pozurite ovim ljudima prije nego sto stvar izmakne kontroli*."Ove vijesti su dosle Ebu Bekru i Omeru prije nego sto je tijelo Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, bilo spremno za ukop. Cuvsi ovo Omer rece Ebu Bekru: "*Idemo nasoj braci ensarijama da vidimo sta se dogada*." Omer prenosi sta se dalje dogadjalo:
"*Ensarije su se razisli od nas i odrzali sastanak sa njihovim istaknutim clanovima na mjestu Beni Sa'ide. Zato smo krenuli da im se pridruzimo. Na putu smo sreli dva pobozna covjeka od ensarija koji su nam napomenuli sta njihovi ljudi imaju na umu. Upitali su nas: "Gdje ste naumili, o druzino muhadzira? Mi rekosmo: "Idemo do ove nase druzine ensarija." Oni rekose: "Ne biste im trebali prilaziti, o druzino muhadzira, odlucite stvar sami." Rekao sam: "Allaha mi, mi cemo sigurno otici njima." Tako smo krenuli dok nismo stigli na mjesto Beni Sa'ide a iza nas je bio umotan covjek. Upitao sam: "Ko je ovaj covjek?" Odgovorili su Sa'd ibnu Ubade." Upitao sam: "Sta je s njim?" Odgovorise: "Bolestan je."*
Sjeli smo slusajuci njihovog govornika koji nam je pominjao vrijednosti i vrline ensarija i sugerirao da su oni vise zasluzili da naslijede Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, nego bilo ko drugi."
Nuzno je ovdje stati i osvrnuti se na ovo. Ensarije su bili domace stanovnistvo Medine. Bili su, takoder, apsolutna vecina. Oni su bili ti koji su dali utociste i podrsku

Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, i muhadzirima. Oni su "Oni koji su Medinu za mjesto zivljenja izabrali i domom prave vjere jos prije njih ucinili." (59:9), oni koji su otvorili svoja srca Islamu prije nego sto su srca otvorili muhadzirima. Nije postojao ni jedan muhadzir koji nije dugovao ogroman dug svome ensarijskom bratu u vjeri. Da je postojao kategorican tekst u Kur'anu ili Sunnetu po pitanju nasljednika, bilo kakva kontroverza u ovom pogledu bi bila razrijesena obracanjem na Kur'an i Sunnet. Ali nije bilo teksta. Jedini izlaz iz krize je bio upotrijebiti mudrost (hikmet) i iskustvo, primjeniti etiku neslaganja i mirno dokazivati u neslaganju. Takve misli su se rojile u Omerovom umu dok je slusao govornika ensarija.
Omer je nastavio:
"Kada je govornik ensarija stao, zelio sam odrzati govor koji mi je izgledao prikladan. Ali Ebu Bekr mi je rekao: "Ljubazno, Omere." Nisam ga zelio naljutiti. Tako je on govorio umjesto mene. I Allaha mi, njegov spontani i pronicljivi govor je ukljucio sve divne misli koje su mi prosle kroz um, bilo na slican ili bolji nacin. Onda je zasutio. Medu stvarima koje je on, radijallahu 'anhu, rekao bilo je: "Sta god dobro kazete za sebe, vi to sigurno zasluzujete." On ih je pohvalio i naglasio koliko su doprinijeli njihovoj vjeri i njihovoj braci u vjeri, muhadzirima. Spomenuo je odlike i vrline koje cak ni njihov govornik nije spomenuo. Onda je poceo odmotavati problem iz omota u koji ga je ensarijski govornik smjestio. On je naglasio da stvar nije ogranicena samo na Medinu, nego se ticala citavog Arapskog poluostrva - da li ce citava oblast nastaviti da bude pod utjecajem Islama. Da su muhadziri zivjeli u Medini bilo bi mogucno da podare nasljedstvo njihovoj ensarijskoj braci u priznanju njihovih vrlina. Ali ostali Arapi ce se potciniti jedino Kurejsijama. Ako jedinstvo nije postignuto onda poruka Islama na bi presla granice i prosirila se izvan poluotoka. Dakle interes propagiranja Islama (da'wa) je zahtijevao da nasljedstvo (hilafet) plemenitog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, treba biti izmedu Kurejsija da bi se pronijela poruka i srca sacuvala jedinstvena. On je onda zatrazio od njih da izaberu izmedu dva covjeka od Kurejsija, u ciju izvanrednost niko nije mogao sumnjati: Omer ibnul-Hattab i Ebu Ubejde ibnul-Dzerrah. On se zatim povukao.
Zabiljezeno je da je Omer rekao:
"*Nikad se nisam nicem vise usprotivio nego tome sto je rekao Ebu Bekr (njegovoj nominaciji Omera i Ebu Ubejde). Allaha mi, bilo bi bolje presjeci moj vrat bez posljedica ikakvog grijeha, nego biti vladar nad ljudima medu kojima je bio Ebu Bekr.*"
Jos jedan govornik izmedu ensarija je ustao i zelio da vrati pitanje u okvir koji je sugerirao prvi govornik i predlozio da bi jedan voda trebao biti od ensarija, a drugi od Kurejsija.
Omer onda opisuje: "*Bilo je puno price i ljudi su dizali glasove tako jako da sam se bojao neslaganja. Zato sam rekao: "Daj mi tvoju ruku Ebu Bekre." On mi je pruzio svoju ruku i ja sam mu izrazio (zakleo mu se na) vijernost." Onda su muhadziri slijedili primjer, a potom i ensarije." U guzvi koja je slijedila, Sa'd ibnu Ubade, kandidat od ensarija, je nehoticno bio izgazen."*[28] Na ovaj nacin, ashabi su bili sposobni da srede ovu raspravu bez ostavljanja traga zlobe u njihovim srcima i da se ujedine na prioretnom cilju sirenja poruke Islama.

Spor oko placanja zekata

Cetvrti ozbiljan spor je bio oko legitimnosti borbe protiv onih koji su odbili platiti obavezni iznos zekata nakon smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Jos jednom, ashabi su bili sposobni da prevazidu ovu krizu kroz njihovu izvornu iskrenost i privrzenost etici neslaganja.

Nakon sto su izrekli prisegu Ebu Bekru, radijallahu 'anhu, kao nasljedniku (halifi) Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, neka plemena, koja su odskora postali muslimani, su se odrekla Islama. Druga plemena su odbila klanjati namaz ili placati zekat. Neka su odbila placati zekat Ebu Bekru iz oholosti i sujete. Drugi su to odbili jer su dosli sa pogresnim tumacenjem tvrdeci da je zekat, prema Seriatu, bilo obavezno placati samo Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem. Oni su citirali slijedeci ajet tvrdeci da je jedina osoba kojoj se obracalo tj. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, imala autoritet da sakupi zekat od njih i sposobnost da im dodijeli prednost ciscenja imetka: "Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime ocistis i blagoslovljenim ucinis, i pomoli se za njih, molitva tvoja ce ih zaista smiriti. A Allah sve cuje i zna." (9:103)
U ovom tumacenju, oni koji su odbili placati zekat, su ili zaboravili ili zanemarili cinjenicu da se oslovljavanje u ovom ajetu nije ogranicilo samo na Muhammeda, sallallahu 'alejhi ve sellem, kao Poslanika, vec ga isto gleda kao i vladara i vodu muslimana. Sakupljanje i raspodjela zekata je dio organizacije i administracije muslimanskog drustva, kao sto je i primjena drugih zakona kao sto je utvrdeni krivicni zakon. Odgovornost za provodenje ovih funkcija prelazi u duznost onima koji dodu poslije Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i koji rade u ime Ummeta u svojstvu voda ili vladara.
Nadalje, kad god su muslimani donosili zakletvu Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, on ih je izmedju ostalih stvari zaklinjao da klanjaju propisane namaze i placaju zekat. To dvoje je bilo i jeste nerazdvojivo. Prvi halifa je bio ostrouman u zastiti i napredivanju Islama i zato je odlucio da se bori protiv onih koji su odlucili da zadrze zekat, da bi ucinio da se oni pokaju i vrate u okvire Islama, cvrsto uvjeren da se pridrzava svega sto su se zakleli Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem.[29]
Omer ibnul-Hattab je instiktivno bio protiv dozvole borbe protiv onih koji su zadrzali zekat i suprostavili se Ebu Bekru po tom pitanju. Ebu Hurejre, radijallahu 'anhu, je prenio kako je iskrsla rasprava i kako je, konacno, razrijesena:
"*Kada je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, preselio, Ebu Bekr ga je naslijedio i neka su se plemena povratila kufru. Omer je rekao: "Kako ces se boriti protiv ljudi kada je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, rekao: "Naredjeno mi je da se borim protiv ljudi, sve dok ne kazu: "Nema boga osim Allaha (la ilahe ilallah)" i ko god izgovori ove rijeci, njegov zivot i njegova imovina su zabranjeni osim onoga sto je podlozno placanju, a njihov obracun je kod Allaha Svemocnog?" Ebu Bekr rece: "Allaha mi, sigurno cu se boriti protiv bilo koga ko pravi razliku izmedu namaza i zekata, jer uistinu je zekat obavezan na imovinu. Allaha mi, ako oni od mene zadrze cak i malu kozu koju su placali u vrijeme Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, borit cu se protiv njih." Omer je rekao: "Allaha mi, niko drugi do Allah, nije otvorio Ebu Bekrovo srce prema odluci da se bori, i ja sam shvatio da je on bio u pravu.*"[30]
Ibnu Zejd takodjer kaze u ovom pogledu: "*Klanjanje namaza i placanje zekata su propisani zajedno, nema razdvajanja izmedu ove dvije stvari.*" A onda je proucio slijedeci ajet: "Ali ako se oni budu pokajali i molitvu obavljali i zekat davali, braca su vam po vjeri." (9:11) Zato je Ebu Bekr odbio prihvatiti namaz bez zekata. Neka Allah blagoslovi Ebu Bekra za njegovo cisto shvatanje Islama i njegovu odlucnost da se suprostavi onima koji su pokusali da odvoje namaz od zekata.[31]
Razlog neslaganja izmedu Ebu Bekra i Omera je bio da je ovaj drugi ostao vjeran doslovnom znacenju hadisa i smatrao da je izgovaranje sehadeta dovoljno da se prizna da je osoba u okvirima Islama i da su njegova imovina i zivot zabranjeni. S druge strane, Ebu Bekr je insistirao da je to bilo uvjetovano izrazom: "*Osim onoga sto*

je podlozno placanju." On je smatrao zekat kao dug ili podloznost na imetak koji osoba mora platiti ako zeli da mu se zivot i imovina zastite. U dodatku, on je shvatio da je zdruzivanje namaza i zekata u mnogim kur'anskim ajetima i u hadisima Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, znacilo da su ovi stubovi Islama nerazdvojivi. Posto su obje strane bile suglasne da je odbijanje klanjanja namaza bio dokaz otpadnistva kao i slijedenje lazaca koji su tvrdili da su poslanici, tako i odbijanje placanja zekata, treba biti smatrano kao otpadnistvo protiv kojeg se treba boriti. Na ovaj nacin, Ebu Bekr je bio sposoban da ubijedi ostatak ashaba o pravovaljanosti njegovog idztihada da se bori protiv onih koji su odbili platiti zekat[32], da ih smatra otpadnicima sve dok se ne pokaju, klanjaju namaz i daju zekat. Dakle, ova kriticna diskusija je bila sredena. Odluka je bila presudna za ocuvanje Islama od zlobnih pokusaja da ga se unisti, stub po stub, nakon sto ga nisu uspjeli unistiti odjednom. Da nije bilo ovog hrabrog i nepokolebljivog Ebu Bekrovog stajalista i potonje podrske od strane ashaba, Islam ne bi ostao netaknut, ili bi se ogranicio samo na Mekku i Medinu, i odmetnistvo i gradjanski sukobi bi dominirali citavim Arapskim poluotokom.[33]

Pravna pitanja

Ako ostavimo po strani ova ozbiljna pitanja koja su bila dovedena pod kontrolu i ispitamo druga pitanja, naci cemo neke osobite primjere priklanjanja etici neslaganja i medjusobnom postovanju medu ulemom u zajednici. Medu stvarima po kojima su se dvojica postovanih vodja, Ebu Bekr i Omer, razlikovali, bila su pitanje ratnih zarobljenika, raspodjela oslobodjene zemlje i jednakost finansijske pomoci za muslimane.

Sto se tice zenskih ratnih zarobljenika, Ebu Bekr je bio misljenja da se trebaju cuvati pod muslimanskom zastitom, ali za vrijeme svog hilafeta, Omer je opovrgnuo ovu odluku i oslobodio zenske ratne zarobljenike i dozvolio im da se vrate svojim porodicama, izuzimajuci one koje su imale djecu od muskaraca kojima su bile dodijeljene. Glede oslobodenih zemalja, Ebu Bekr ih je raspodjeljivao, ali Omer ih je zadrzavao u drzavnoj kontroli kao vakuf. Sto se tice finansijske pomoci Ebu Bekr je drzao da treba postojati jednakost u plati, dok je Omer izabrao prednost u tretiranju razlicitih kategorija muslimana.

O pitanju izbora halife, mozemo zapaziti da Omer nije nominirao nikoga kao halifu, dok je Ebu Bekr za svoga nasljednika nominirao Omera. Oni su, takoder, imali razlicita misljenja po mnogim pravnim pitanjima, ali ove razlike su samo povecavale njihovu ljubav prema drugome kao bratu u vjeri.[34] Kad je, na primjer, Ebu Bekr nominirao Omera kao svog nasljednika, neki su ga muslimani upitali: "*Sta bi rekao svome Gospodaru kada te bude upitao o tvojoj nominaciji Omera, iako znas da je on ostar?*" Ebu Bekr je rekao: "*O Gospodaru, predlozio sam za mog nasljednika najboljeg od Tvojih sljedbenika.*"[35] A kada je jedan od muslimana rekao Omeru, radijallahu 'anhu: "*Ti si bolji od Ebu Bekra*", Omer je zaplakao i rekao: "*Allaha mi, jedna noc Ebu Bekrovog zivota je bolja od (zivota) Omera i njegove porodice.*"[36]

Ovo su primjeri razlika medu ovom dvojicom ljudi velike mudrosti i duha. Njihova misljenja su bila razlicita, ali ne i njihova srca, jer su obadvojica htjeli Allahovo zadovoljstvo, a ne zemaljsku moc.

Omer i Alija

Postojale su razlike u misljenju izmedu Omera ibnul-Hattaba i Alije ibnu Ebi Taliba, ali su one zadrzane unutar granica profinjenih manira. Slijedeci primjer to demonstrira: "*Postojala je jedna zena ciji je muz bio odsutan. Omeru, koji je tada bio halifa, je receno da je ona pustila nekog covjeka u kucu dok njen muz nije bio tu. Posto se*

Omer nije slagao sa ovim, poslao je nekog da mu pozove tu zenu. "Idi Omeru," receno joj je, na sta je ona rekla: "O tesko meni! Zasto bi Omer htio da me vidi?" Zena je bila trudna i na putu prema njemu je bila tako preplasena da je dobila trudove. Potom je usla u kucu gdje je rodila dijete koje je, ubrzo zatim, umrlo. Omer se savjetovao sa ashabima, neki od njih su ga savjetovali da on nije kriv ni zasta; on je radio samo ono sto je njegova duznost zahtijevala. Alija je, s druge strane, sutio. Primjetivsi to, Omer dode do Alije i upita ga: "Sta ti kazes?" Alija odgovori: "Ako je ovo sto su ashabi rekli ono sto oni stvarno misle, onda je njihovo misljenje pogresno. Ali ako su oni to rekli da ti udovolje, nisu ti time dali propisan savjet. Ja vjerujem da ti trebas platiti odstetu (dija) za dijete. Ti si taj koji je prestrasio zenu, i ona je pobacila zbog tebe."[37]
Omer se priklonio Alijinom misljenju bez osjecaja bilo kakve srdzbe u postupanju po njegovom rjesenju, iako je bio voda muslimanske drzave (Emirul-mu'minin). Osjetio je olaksanje u slijedjenju tudjeg misljenja.

Omer i Abdullah ibnu Mes'ud

Abdullah ibnu Mes'ud je bio jedan od najucenijih ashaba u Kur'anu i jedan od najboljih poznavalaca Sunneta. Mnogi ashabi su ga smatrali dijelom Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, porodice, tako je bio blizak Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem. Ebu Musa El-Es'ari ja rekao: "*Bilo je vremena kada smo mislili da su Abdullah ibnu Mes'ud i njegova majka Poslanikovi, sallallahu 'alejhi ve sellem, rodaci, zbog blizine sa njim i zbog toga sto su cesto vidani kako posjecuju njegovu kucu. Jednog dana kad je Ebu Mes'ud El-Bedri vidio Abdullaha ibnu Mes'uda da mu prilazi, on je pokazao prema njemu i rekao: "Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije ostavio iza sebe nikoga sa vecim znanjem o Bozijoj objavi od covjeka koji prilazi.*" Ebu Musa je rekao: "*Ovaj covjek je bio sa Poslanikom, sallallahu 'alejhi ve sellem, dok smo mi bili odsutni i davao je odobrenje da vidimo Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, dok smo mi cekali napolju.*"[38]
Omer je bio dobro poznat zbog svog dubokog razumijevanja Islama i svojih velikih sposobnosti. Ibnu Mes'ud je bio jedan od ljudi izabran od Omera da izvrsava razlicite zadatke. On se slagao sa Omerom u mnogim njegovim sudovima do te mjere da su historicari islamskog prava smatrali da je Omer bio vise uticajan na njega nego bilo koji drugi ashab. Njihove metode dedukcije su cesto bile slicne i njihove pravne odluke su se cesto podudarale. U stvari, vrlo je moguce da se Ibn Mes'ud obracao na Omerove zakljucke po nekim pravnim pitanjima[39], kao sto su na primjer neka pitanja glede nasljedstva.
No, uprkos njihovoj bliskosti i medusobnom postovanju, Omer i Ibnu Mes'ud su imali svoje razlike po mnogim pitanjima. Ibnu Mes'ud bi stavljao svoju desnu ruku preko lijeve u namazu, ali ih ne bi stavljao na koljena (na sjedenju prim. pr.). Omer je radio ovo posljednje a nije se slagao sa prvim.
Ibnu Mes'ud je bio misljenja da ako muz kaze zeni: "Ti si mi nezakonita", izgovaranje ovog je jednako zakletvi koja implicira neopozivi razvod. Omer je, medjutim, smatrao ovo samo kao jednu ali ne i zavrsnu, izjavu razvoda.
Ako bi covjek imao spolni odnos sa zenom, a onda je ozenio, Ibnu Mes'ud je smatrao brak nevaljalim i da covjek i zena zive u stanju razvrata i bluda (zinaluka). Omer je s druge strane, smatrao prvobitni cin kao blud, ali je drzao da je brak valjan.[40]
U svojoj knjizi "I'lam El-Muvekki'in", Ibnul-Kajjim je istakao da su se Ibnu Mes'ud i Omer razlikovali u stotinu pravnih pitanja i citirao je cetiri od njih.[41] Ali njihove razlike nisu umanjile ili oslabile njihovu ljubav i postovanje jednoga prema drugome. Ovo je najbolje ilustrirano slijedecim primjerom:

"*Dva su covjeka dosla kod Ibnu Mes'uda. Jedan od njih je bio poducen (u ucenju Kur'ana) od strane Omera ibnul-Hattaba, a drugog je ucio drugi ashab. Prvi rece: "Omer ibnul-Hattab me je naucio da ucim Kur'an." Na ove rijeci Ibnu Mes'ud zaplaka, a onda rece: "Uci kao sto te Omer naucio. On je zaista bio tvrdjava Islama. Jednom kad bi ljudi usli u tvrdjavu, nisu je napustali. Ali nakon sto je on ubijen, tvrdjava je pocela pucati.*" [42]
Jednog dana, Omer je sjedeci vidio Ibnu Mes'uda kako ide prema njemu i rekao: "*Evo dolazi tvrdava puna mudrosti i znanja*." I u drugoj verziji, prenosi se da je Omer rekao: "*Ibnu Mes'ud je tvrdava puna znanja kojom ce se okoristiti ljudi iz Kadisijje*."[43]
Neka Allah, dzelle sanuhu, bude zadovoljan s ovom dvojicom ljudi. Uprkos njihovim razlicitim misljenjima po nekim pitanjima, njihova su osjecanja samo povecala medusobno postovanje i ljubav. Iz ovih dogadaja, mozemo izvesti osnovu etike koja moze biti model u savladivanju problema vezanih za neslaganje.
Ibnu Abbas i Zejd ibnu Sabit
Da bismo dobili bolji uvid u etiku neslaganja, mozemo istraziti neka specificna pitanja po kojima su ashabi imali razlicita misljenja.
Kao i mnogi ashabi, ukljucujuci Ebu Bekra, i Ibnu Abbas je mislio da djed umrle osobe treba primiti citavo nasljedstvo, i da zbog njega braca i sestre bivaju iskljuceni iz nasljedstva. Ovo je bilo bazirano na pretpostavci da djed treba biti tretiran na isti nacin u nasljedstvu kao i otac. Drugi ashabi, kao sto su Zejd ibnu Sabit, Alija ibnu Ebi Talib i Ibnu Mes'ud su drzali da imanje treba biti podijeljeno izmedu djeda i djece umrlog. Komentirajuci po ovom pitanju, prenosi se da je Ibnu Abbas rekao:
"*Zar se Zejd ne boji Boga u izjednacivanju unuka i sina, a s druge strane odbija da dodijeli djedu pravo oca u nasljedstvu?*" I dodao je: "*Zelim da se ja i oni koji se razlikuju sa mnom o pitanjima nasljedstva, sastanemo i smjestimo nase ruke na cosak Ka'be i prizovemo Allahovu srdzbu na one koji lazu*."[44]
Citiranjem ovih primjera o pravnim razlikama medu ashabima, ne zelimo da kopamo ili ovjekovjecimo neslaganje. Umjesto toga, zelimo pronaci norme propisnog ponasanja koje ce nam, nadati se, omoguciti da rijesimo nase razlike o pravnim pitanjima, i konsekventno, istaknemo istinski islamski duh u radu sa ljudima. Ibnu Abbas, radijallahu 'anhu, je kao sto smo i vidjeli bio vrlo ubijedjen da je njegov sud bio ispravan, a Zejdov pogresan. Pa ipak jednog dana, kada je Ibnu Abbas vidio Zejda kako jase, uzeo je uzde njegova konja i poveo ga u znak postovanja. Zejd je protestirao govoreci: "*Ne cini to o rodace Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem*." Ibnu Abbas odgovori: "*Ovako nam je receno da se ophodimo sa nasim ucenim ljudima i nasim starima*." Zejd uzvrati tako sto je trazio Abbasovu ruku. Uzeo je pruzenu ruku i poljubio je govoreci: "*Ovako nam je receno da se ophodimo prema Poslanikovoj, sallallahu 'alejhi ve sellem, porodici (Ehlul-Bejt)*"[45] Kad je Zejd umro, Ibnu Abbas je to ovako prokomentirao: "*Na taj nacin odlazi znanje*."[46] U El-Bejhekijevoj verziji se prenosi da je Ibnu Abbas rekao: "*Ovo je nacin kako znanje odlazi. Danas je sahranjeno obilje znanja.*"[47]
Omer, radijallahu 'anhu, je obicavao zvati Ibnu Abbasa da se bavi problematicnim pitanjima zajedno sa drugim ucenim i postovanim muslimanima i od muhadzira i od ensarija, cije je iskustvo islo unazad do vremena bitke na Bedru.[48]
Uistinu, ako pokusamo da trazimo razlike medu ashabima o pravnim pitanjima i njihovom ponasanju u objasnjavanju njihovih pozicija, mogli bismo napisati tomove. Ali to, naravno, nije cilj ovoga pisanja. Nasa je namjera jedino da citiramo neke primjere iz kojih mozemo vidjeti nacin etickog ponasanja koje je oblikovalo zivote

generacije Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba. Ovo ce pokazati doseg njihove predanosti etici neslaganja u svim okolnostima.

Zbog razloga potpuno poznatih samo Allahu, dzelle sanuhu, smrtni sukobi gradanskog rata, u kojim su se ashabi fizicki borili jedni protiv drugih, su se pojavili. Ipak, cak ni u tim groznim i vaznim okolnostima, ashabi nisu gubili uvid u tude odlike i vrline. Evo sta je Mervan ibnul-Hakem rekao o Aliji, radijallahu 'anhu: "*Nisam vidio nikoga velikodusnijeg u pobjedi nego sto je to Alija (nakon naseg poraza) u bitci "Kod deve", on je bio nas zastitnik. Naredio je jednom od svojih ljudi da oglasi da niko od ranjenih ne smije biti ubijen*."[49]

U jednoj drugoj prilici, Imran ibnu Talha je posjetio Aliju ibnu Ebi Taliba nakon sto je bitka kod deve bila zavrsena. Alija ga je srdacno docekao, zamolio da sjedne pokraj njega i rekao: "*Ja se uistinu nadam da ce Allah uciniti mene i tvoga oca medu onima koje je opisao: "I Mi cemo zlobu iz grudi njihovih istisnuti, oni ce kao braca na divanima jedni prema drugima sjediti.*" (15:47) Onda je Alija poceo pitati Imrana o svakom clanu porodice njegovog oca, pojedinacno. Neki od prisutnih, koji nisu bili sretni da uzivaju cast Poslanikovog, sallallahu 'alejhi ve sellem, drustva i nisu shvatali sta je znacilo za osobu da bude njegov ashab, su bili iznenadeni ovim. Dvojica koja su sjedila blizu su primjetili: "*Bog je pravedniji od ovoga. Ubijali ste se jucer, a danas ste braca u Dzennetu." Alija se naljuti i rece njima dvojici: "Ustanite i idite po Bozijoj zemlji sto dalje mozete, ko je onda (da odgovara opisu ovog kur'anskog ajeta) ako nismo Talha i ja? Ko je onda?*"[50]

Aliju su jednom upitali da li su oni, koji su se borili protiv njega u bici kod deve, bili mnogobosci? On, neka je Allah zadovoljan s njim, je rekao: "*Od mnogobostva su se spasili*." Kada je bio upitan: "*Da li su bili munafici*?", odgovorio je: "*Munafici se rijetko sjecaju Allaha.*" Kada su ga na kraju upitali ko su, u stvari, oni bili, on je odgovorio: "*Oni su nasa braca koji su ucinili nepravdu prema nama*."[51]

Neko je govorio lose o Aisi, radijallahu anha, Poslanikovoj, sallallahu 'alejhi ve sellem, zeni, u prisustvu Amara ibnu Jasira. Iako on nije podrzavao Aisu tokom bitke kod deve, bio je uvrijeden i rekao je: "*Usutite vi bucni bestidnici! Kako mozete vrijedati Poslanikovu, sallallahu 'alejhi ve sellem, najvoljeniju? Ja svjedocim da je ona Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, zena u dzennetu. Nasa majka Aisa je uzela pravac koji je izabrala. Mi znamo da je ona Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, zena na ovom i buducem svijetu. Ali Allah ju je ucinio kao iskusenje nama, da vidi da li cemo biti pokorni Njemu ili njoj.*"[52]

Koje bi bolje ponasanje neko mogao pozeljeti od ljudi koje je Allah htio iskusati u medusobnoj borbi. Svjetlo koje je isijavalo iz svjetiljke poslanstva je nastavilo da osvjetljava njihova srca koja mrznja nije mogla obuzeti. Ovako visok standard etike su prihvatili ashabi u svojim razlicitostima. Ne pristaje dobrim ljudima da u njihovim srcima postoje suprotnosti i odstupanja od etickog ponasanja.

Ibnu Abbas raspravlja sa Haridzijama

Diskusije koje je imao Ibnu Abbas sa Haridzijama su ne samo poucne zbog Ibnu Abbasovog znanja i junastva, vec i zbog njegove hrabrosti i odlucnosti da razrijesi razlike i neslaganja kroz apeliranje na razum i, u prvom redu, na Kur'an i Sunnet. Ibnu Abbas prenosi da ga je Alija ibnu Ebi Talib savjetovao: "*Ne bori se protiv njih (Haridzija) sve dok se ne izdvoje. Oni ce se izdvojiti.*" Ibnu Abbas je rekao: "*O Emirel-mu'minin, utjesi se namazom. Zelim da odem kod Haridzija i poslusam sta imaju da mi kazu i da im govorim.*" "*Ja se bojim za tebe,*" odgovori Alija. Uvjeren u sopstvenu miroljubivost i poznat da nikome nije nacinio nikakva zla, Ibnu Abbas je obukao svoju

najbolju jemensku odjecu i izasao prema logoru Haridzija. "*Kakva je ovo odjeca?*", upitase Ibnu Abbasa, koji im odgovori ucenjem Kur'ana. "Reci, ko je zabranio Allahove ukrase, koje je on za robove svoje stvorio i ukusna jela." (7:32) I dodao: "*Ja sam vidio Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, da nosi najbolju jemensku odjecu.*" "*U redu je*", rekose Haridzije, "*ali sta te dovodi ovdje?*" On odgovori: "*Dolazim iz logora rodjaka i ashaba Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, njegovi ashabi znaju vise o objavi nego vi, i oni su ti medu kojima je Kur'an objavljivan. Dolazim da vam kazem o njima, a onda idem nazad da im kazem o vama. Zasto ste neprijateljski raspolozeni prema njima?*" U odricnom tonu, jedan od Haridzija rece: "*Cuvajte se razgovora sa njim, Kurejsije su zaista svadljiv narod. Allah, dzelle sanuhu, kaze: "Jer su oni narod svadalacki." (43:58)*
Drugi predlozi da bi trebali govoriti sa njim i predlozise dva ili tri covjeka da ucine to. Dali su Ibnu Abbasu izbor ko ce prvi govoriti, i on predlozi da bi oni trebali biti prvi. Ovaj covjek nastavi da iznosi tri zamjerke protiv Alije ibnu Ebi Taliba. Prva je bila da je odredio covjeka da donosi sud o stvarima vezanim za Allahovu vjeru, a zna se da Allah, dzelle sanuhu, kaze: "Sud pripada samo Allahu." (6:57) Oni su aludirali na cinjenicu da se Alija slozio sa prihvatanjem arbitraze Ebu Muse El-Es'arija i Amr ibnul-Asa u sukobu sa Muavijom. U odgovoru, Ibnu Abbas rece da je Allah dozvolio ljudima da daju sud u stvarima koje se ticu Njegove vjere, cak i u slucajevima cetvrtine dirhema, zeca[53], ili svade izmedu muza i zene. O potonjem slucaju, on je citirao kur'anski ajet: "Onda posaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog iz njene porodice." (4:35) I na kraju, on upita: "*Sada, recite mi sta je vaznije, pomirenje izmedu muza i zene, ili arbitraza u cilju sprecavanja prosipanja krvi i ocuvanja jedinstva Ummeta?*"
Oni su se slozili oko ove tacke, ali su prigovorili cinjenici da Alija nije insistirao na tituli "*Emirul-mu'minin*" (zapovjednik vjernika) za vrijeme arbitraze. Upitase: "*Da li je on "Emirul-mu'minin" ili "Emirul-kafirin* (Zapovjednik nevjernika)"? Ibnu Abbas je upitao da li ce oni preispitati svoju poziciju ako bi im citirao ajet iz Kur'ana, ili nesto iz Sunneta Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Oni su rekli da hoce i on nastavi: "*Morali ste cuti direktno ili indirektno, da je na dan Hudejbije Zubejr ibnu Amr dosao kao pregovarac Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je naredio Aliji: "Pisi: 'Ovo je primirje s kojim se slozio Muhammed, Allahov Poslanik.' Ibnu Amr prigovori govoreci: "Da mi vjerujemo da si ti Allahov Poslanik, ne bismo se borili protiv tebe." Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, zatim rece Aliji: "Brisi to Alija." Ako Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, nije insistirao na naslovu "Boziji Poslanik", zasto se Alija ne bi mogao odreci naziva "Emirul-mu'minin"*? Oni su bili zadovoljni po ovom pitanju.
Treca primjedba je bila da se Alija borio u bitkama kod "Siffina" i "Kod Deve" a nije uzimao plijen ili ratne zarobljenike. Ibnu Abbas ih upita: "*Da li biste vi uzeli vasu majku (aludirajuci na Aisu, radijallahu anha, zenu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem) kao ratnu zarobljenicu i zaplijenili njenu imovinu? Ako je vas odgovor "da", onda biste postali nevjernici u Allahovu Knjigu i napustili biste Islam...*" Ibnu Abbas je ponovo upitao, nakon citiranja Kur'ana i Sunneta, da li su zadovoljni po ovom pitanju i oni su se slozili. Kao rezultat ovog verbalnog izazova, veliki broj Haridzija se vratio u Alijin logor, ali vecina su ostali uporni.[54] To su bili ljudi koji su isukali svoje maceve i bili spremni da se bore protiv onih koji su se razlikovali od njihove linije misljenja, smatrajuci dozvoljenim oduzimanje njihovih zivota i imetaka. Ali ipak, kada su bili pozvani na razgovori da prihvate istinu, mnogi od njih su odgovorili. Kada su bili

podsjecani na Kur'an, oni su razmisljali o njemu. Kada su bili pozvani na dijalog, odgovorili su otvorenih srca. Prikladno je upitati, kako se muslimani danasnjice odnose prema takvim stavovima?!

Alija i Muavija

Prenosi se da je Muavija ibnu Ebi Sufjan pitao Dirara ibnu Damra El-Ken'anija da mu opise karakter i vladanje njegovog suparnika Alije ibnu Ebi Taliba. Dirar je zatrazio da to ne ucini, ali je Muavija insistirao. Dirar onda rece:

"*Allaha mi, Alija je sirokouman i dinamican. Ono sto kaze je odlucno i njegov sud je pravedan. Znanje i mudrost teku niz njegov jezik i ocituju se u njegovim postupcima. Ne pokazuje posebnu zelju za ovim svijetom i njegovim ukrasima i nalazi drustvo u noci i njenoj tmini. Vallahi, on je bio njeznog srca, imao je naviku jako plakati. Obicavao je duboko razmisljati stiskajuci svoje ruke i govoreci sam sa sobom. Davao je prednost odjeci koja je bila sasvim obicna i hrani koja je bila jednostavna. Bio je, Allaha mi, kao jedan od nas. Kada bismo ga posjetili, on bi nas privukao blize sebi, a ako bismo ga upitali za pomoc, on bi voljno odgovarao. Uprkos nasoj bliskosti, ustrucavali smo se pricati pred njim iz dubokog strahopostovanja. Imao je darezljiv osmijeh, sjajan kao niska bisera. Cijenio je pobozne i volio siromasne. Jaki ne bi nalazio u njemu ohrabrenja za ispade, a slabi ne bi ocajavao od njegove pravde. Svjedocim pred Bogom da sam ga puno puta vidio u sredini noci kako se njise u svom mihrabu drzeci svoju bradu, u uznemirenom i neodmornom stanju, i place kao osoba koja je dozivjela tezak gubitak. Cak i sada, kao da ga cujem kako govori: "Nas Gospodaru i Uzdrzavatelju! Nas Gospodaru i Uzdrzavatelju (Ja Rabbi)", moleci Ga. A za zivot na ovom svijetu on kaze: "Da li se to prikazujete meni? Da li ocekujete nesto od mene? Gubite mi se s ociju. Zavodite nekog drugog. Odrekao sam vas se bespogovorno. Vas zivotni cas je kratak, vase drustvo je bijedno, u vasa iskusenja je lahko upasti. Oh! Oh! Kako mala je pripravnost, kako daleko je odrediste, i kako napusten je put...*"

I protiv njegove volje, suze su kapale na Muavijinu bradu nakon sto je cuo ovaj izvjestaj. Kako je on brisao bradu dlanom svoje ruke, tako su oni koji su bili prisutni gorko plakali. Muavija primjeti: "*Takav je bio Ebul-Hasan, radijallahu 'anhu, reci nam o svojoj zalosti za njim, o Dirar.*" "*Moja zalost za Alijom je kao zal majke cije je jedino dijete posjeceno u njenom krilu. Njene suze se nikada nece osusiti, a njen zal nikada opisati.*" Rekavsi ovo, Dirar ustade i ode.[55]

Etika u trazenju istine

Iz naseg istrazivanja po spornim pitanjima, biljezimo da sebicne zelje nikad nisu motivirale ni jednog od ashaba; trazenje istine je bio karakteristicni faktor u razlikama koje su iskrsle. U periodu nakon Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, smrti i kraja objave, slijedece su norme vodile ashabe:

1. Oni su se energicno borili da izbjegnu razlike koliko god je to moguce.
2. Kada su razlike misljenja bile neizbjezne, na primjer, dokaz je bio pristupacan jednima, a ne drugima ili razlike u razumjevanju teksta ili izraza, ostajali su cvrsto unutar granica sta je dozvoljeno u naporu da se dosegne istina. Oni bi priznavali svoje greske bez imalo gorcine ili ponizenja, uvijek imajuci ogromno postovanje za vrle, ucene i razumne ljude. Niko ne bi precijenio sebe ili potcijenio sposobnosti ili prava svoga brata muslimana. Potraga za istinom ili ispravnim misljenjem ja bio njihov medusobni trud, i oni su spremno prihvatali istinu iz kojeg god kutka stizala.
3. Gledali su na bratstvo u Islamu kao na jedan od najvaznijih principa vjere, bez kojeg

na bi bilo moguce uspostaviti Islam. Ovo bratstvo je nadilazilo razlike u misljenjima ili nalazilo kompromis za pitanja koja su bila otvorena za razne interpretacije.
4. Stvari koje su se ticale islamskog vjerovanja nisu bile predmet nesloge. Razlike u misljenjima su, stoga, ogranicene samo na sporedna pitanja.
5. Prije hilafeta Osmana ibnu Affana najveci broj ashaba je zivio u Medini, a samo mali broj u Mekki. Oni su rijetko napustali domove osim zbog dzihada i slicnih ciljeva. Na ovaj nacin bili su u mogucnosti da se cesto susrecu, konsultuju jedni druge i dosegnu konsenzus po mnogim pitanjima.
6. Ucaci Kur'ana i fakihi su bili cuveni i imali su visok polozaj u zajednici. Bili su tretirani na slican nacin kao i vode drzave. Svakom je dato duzno priznanje u njegovoj specijalnosti. Svi su bili upoznati o pravnim stajalistima drugih i bili su nacisto sa tudjim metodama dedukcije do te granice da je postojalo tolerantno razumijevanje i sklad medju njima.
7. Gledali su na ispravke tudeg misljenja kao oblik pomoci koji je osoba pruzala svome bratu u vjeri. Takva ispravka nije gledana kao otkrivanje gresaka ili oblik cenzure.

BILJESKE

[24] Vidi Ibnu Hazm, *El Ihkam*, 2/125; Ibnu Kesir, *Tefsir*, 1/52; El-Taberi, *Tefsir*, 24/320; Ibnu Hisam, *Sira*, 2/655.
[25] Ibnu Hisam, *Sira*, 2/661. Prenosi se da ja Omer ibnul-Hattab rekao slicno kada je davao zakletvu na vjernost Ebu Bekru u Poslanikovoj, sallallahu 'alejhi ve sellem, dzamiji.
[26] Ibid, takodjer vidi Et-Tirmizi, *Sunen*, hadis 1018.
[27] Ibnu Hisam, *Sira*, 2/656-61.
[28] Svi navedeni citati, ibid, 2/656-661.
[29] El-Buhari, *Fethul-Bari*, komentar, 3/212.
[30] Ibid, 3/211.
[31] Et-Taberi, *Tefsir*, 10/62.
[32] Za detaljniju diskusiju Ebu Bekrove i Omerove debate i komentare ucenjaka po ovom pitanju, vidi *Nejlul-evtar*, 4/175.
[33] Za dalje detalje vidi, na primjer, *El-Bidaje ven-Nihaje*, 6/311.
[34] Vidi Ibnu Hazm, *El-Ihkam*, 6/76.
[35] Vidi Ibnu Sa'd, *Et-Tabakat*, 3/199; i *El-Kamil*, 2/292.
[36] Vidi *Hajatus-Sahabe*, 1/646.
[37] Prenijeli Muslim, Ebu Davud, En-Nesai, Ibnu Hibban i ostali.
[38] Prenio Muslim, vidi Ibnu Hazm, *El-Ihkam*, 6/63.
[39] Vidi *El-Ihkam*, 1/61.
[40] Ibid. [41] Ibnul-Kajjim, *I'lamul-muvekki'in*, 2/218.
[42] Vidi *El-Ihkam*, 6/61.
[43] Ibnu Sa'd, *Et-Tabakat*, 4/161; *Hajatus-Sahabe*, 3/791.
[44] Vidi Taha Dzabir El-'Alwani, *El-Mahsul*, 2.izd., 5/55.
[45] *Kenzul-'ummal*, 7/37; *Hajatus-Sahabe*, 3/30.
[46] *I'lamul-Muvekki'in*, 1/18.
[47] El-Bejheki, *Sunen*, 6/211; *El-Mahsul*, 2/120, 5/56.
[48] *El-Mahsul*, 2/121, 4/154.
[49] *Hajatus-Sahabe*, 3/12.
[50] Ibid, 3/13; Takodjer Ibnu Sa'd, *Et-Tabakat*, 3/224.

[51] Prenosi El-Bejheki u *Sunenu*, 8/173.
[52] Ibid; Takodjer *Kenzul-'ummal*, 7/166; i *Hajatus-Sahabe*, 3/14.
[53] Ibnu Abbas se poziva na kur'anski ajet 5:95, u vezi lova tokom hadzdza u stanju ihrama.
[54] Ibnu Kajjim, op. cit., 1/214-5.
[55] *El-Hiljah*, 1/84.
[Prethodno poglavlje] [Nazad na sadrzaj] [Naredno poglavlje]

Peto poglavlje

HISTORIJSKI KONTEKST (3)

Druga generacija

Kad je Omer ibnul-Hattab bio sef muslimanske drzave, njegova politika je bila da ashabe Allahovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i ensarije i muhadzire ostavi u Medini. Bilo im je dozvoljeno da idu izvan grada ako je bilo neophodno da putuju, idu u ekspediciju ili na obrazovni zadatak, ili da preuzmu administrativnu ili sudsku duznost, ili preuzmu neki drugi posebni zadatak. Kada bi zavrsio svoj zadatak ili sfere duznosti, vracali bi se u Medinu - nervni centar muslimanske drzave i sjediste hilafeta - da zauzmu trajno prebivaliste u svojim sposobnostima kao nosioci poruke Islama i prva linija podrske halifi. Trebali su ostati uz njega da mu budu od pomoci u razlicitim zadacima i da potpuno ucestvuju u poslovima Ummeta.
Kad je Osman naslijedio Omera, nije vidio nikakvu prepreku da dozvoli ashabima da napuste Medinu i nastane se trajno gdje god su zeljeli u muslimanskoj zemlji. Kao rezultat, pravnici i ucaci Kur'ana medu njima su se rasuli u gradove novooslobodenih zemalja i u podrucja koja su postala garnizonska naselja. Procjenjuje se da se vise od tri stotine ashaba nastanilo u garnizonskim gradovima Basri i Kufi, a da se veliki broj njih preselio u Egipat i Veliku Siriju.
Prenosi se da, kad se Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, vratio iz vojne na Hunejnu (8 h.g.), bilo je 12 000 ashaba u Medini. U vrijeme Poslanikove, sallallahu 'alejhi ve sellem, smrti, 10 000 ovih ashaba je bilo u Medini, dok se 2000 preselilo u druge gradove.[56]SUP>

U tradiciji ashaba

Znanje pravnika i ucaca Kur'ana medu ashabima je bilo prenoseno direktno od strane njih slijedecoj generaciji-tabi'ina ili nasljednika. Medu ovima su bili Se'id ibnu Musejjib57, koji je bio smatran kao prenosilac zaostavstine Omer ibnul-Hattaba i podrzavatelj njegova prava u Medini; Ata' ibnu Ebi Rebi'a' u Mekki, Tavus u Jemenu, Jahja ibnu Ebi Kesir u Jemami, El-Hasan u Basri, Mehul u Siriji, Ata' u Hurasanu, 'Alkama u Kufi i drugi. Ovi tabi'ini su donosili pravne odluke i prakticirali idztihad u prisustvu Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba od kojih su oni primali znanje i praksu. Oni su bili uslovljeni etikom i visokim standardima ponasanja ashaba i na njih su djelovali njihovi metodi pravnog djelovanja i dedukcije. U prilikama kada su se tabi'ini razilazili, nisu zastranjivali ili prelazili eticke standarde ponasanja postavljene od ashaba. Pravnici iz ove generacije su imali ogroman uticaj na Ummet, i oni su bili ti preko kojih su znanje i pravne nauke bili prenoseni. Slijedece debate o nadoknadi ce vjerovatno odslikati eticke standarde ponasanja koje su oni slijedili.

Prenosi se58 da je neki covjek dosao kod Surejha i upitao kakva je naknada za gubitak prsta. Surejh odgovori da je naknada deset kamila za svaki prst. Covjek uzviknu: "Dragi Allahu! Zar su ovaj i ovaj jednaki (pokazujuci na svoj mali prst i palac)?" "Tesko tebi", rece Surejh. "Sunnet zabranjuje takve analogijske zakljucke (kijas). Prati i ne uvodi novotariju." U svome govoru, on je nesumnjivo shvatio neopravdano sirenje Sunneta.
Malik u svojoj "El-Muvetti", prenosi da je Rebi'a' rekao:
"Pitao sam Se'id ibnul-Musejjiba kolika se naknada mora platiti za gubitak zenskog prsta." "Deset kamila," odgovori on. Pitao sam ga: "Kakva je nadoknada za dva prsta?" "Dvadeset kamila," odgovori on. "A za tri prsta?" "Trideset kamila," odgovori on. "A za cetiri prsta?" "Dvadest kamila," uzvrati on. Zapitao sam sumnjicavo: "Da li se nadoknada koja je plativa zeni, smanjuje kada je njena povreda veca i njen bol jaci?" Ovdje Se'id zapita: "Jesi li ti Iracanin?" Rebi'a' odgovori: "Radije misli o meni kao o osobi dobro potkovanoj u nauci ili kao o neznalici koji zeli da bude poucen." Se'id uzvrati: "Sine moga brata, ovo je Sunnet."59
Diskusija se onda zavrsila bez da je i jedna osoba optuzila drugu da je neznalica ili da je tvrdila da je samo ona u pravu, a drugi u krivu. Se'idov sud i onaj, ljudi iz Hidzaza, je baziran na principu da je nadoknada za zenu ista kao i ona za muskarca, ali samo do trecine muskarceve nadoknade. Znaci, to je pola od muskarceve. Ovo je bazirano na hadisu koji je prenio Amr ibnu Sua'jb. Sud ljudi iz Iraka, u drugu ruku, je s polazista da nadoknada za zenu iznosi pola od muskarceve.
Drugi primjer koji mozemo citirati u ovome kontekstu je diskusija koju je imao Es-Sa'bi sa drugom osobom oko kijasa. Es-Sa'bi je rekao: "Pretpostavimo da su El-Ahnef ibnu Kajs i njegov mladi sin, obojica ubijeni. Da li ce nadoknada za svakog od njih biti ista ili ce El-Ahnefova biti veca zbog njegove inteligencije i mudrosti?" "Ista, naravno," odgovori covjek. Kijas je dakle, irelevantan, zakljuci Es-Sa'bi."
El-Evzai' je sreo Ebu Hanifu u Mekki i primjetio: "Zasto ne dizes ruke prije i poslije rukua?" Ebu Hanife odgovori: "Ne postoji zapisana rijec ili djelo Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, da dokaze autenticnost ovoga." "Kako to?", odgovori El-Evzai', "kad mi je Ez-Zuhri prenio od Salima, a ovaj od svog oca, da je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, obicavao dizati ruke na pocetku namaza i prije i poslije rukua?"
Ebu Hanife takodjer doda: "Hammad mi je prenio od Ibrahima, od Alkame, od El-Esveda, a ovaj od Ibnu Mes'uda da je Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, dizao ruke samo na pocetku namaza i nije to ponavljao."

El-Evzai' je onda sugerirao da su njegovi prenosioci pouzdaniji od onih u Ebu Hanife, koji uzvrati: "Hammad je uceniji od Zuhrija, a Ibrahim je uceniji od Salima. Alkama nije ispod Ibnu Omerovog nivoa. A ako se gleda na Ibnu Omera kao ashaba, onda i El-Esved ima svojih vrlina. A odlike Ibnu Mes'uda govore same za sebe." Na ovo je El-Evzai' zasutio.60
Prenosi se da je Ebu Hanife rekao: "Nase je nista vise do misljenje. Mi nikoga ne obavezujemo niti prisiljavamo na prihvatanje istog. Ko god ima bolju prosudbu, neka je primijeni."61

Mozemo, dakle, vidjeti da su svi muslimani bili sljedbenici Sunneta. Kad je Sunnet bio autentican, niko nije skretao od njega. Ako su se razlike pojavile, to je bilo samo zbog razlike u shvacanju ili tumacenju. Medutim, kad god se ovo desavalo, svaka osoba je prihvatila misljenje druge, tako dugo dok je takvo tumacenje moglo biti podrzano tekstom i nije bilo nikakvog autenticnog protudokaza.

Utjecaj politickog neslaganja na akaidska i pravna razmimoilazenja

Vazno je istaci da su razlike koje su postojale medu vecinom muslimana u ranim periodima bile, uglavnom, ogranicene na pravna pitanja. Ova su bila lahko rjesavana kada bi se vratilo na mjerodavne autoritete teksta iz Kur'ana i Sunneta. Svako ko je bio nadahnut nacinom ponasanja plemenitog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, priklanjao se svojevoljno istini, koja mu je bila razjasnjena.

Kao sto je prethodno pomenuto, razlike koje su postojale, bile su u glavnoj mjeri uzrokovane pristupacnoscu teksta jednoj strani i nepoznavanju istog s druge strane. One su, takoder, bile uzrokovane cinjenicom da su odredeni tekstovi i izrazi bili otvoreni za vise od jedne interpretacije.

No, kako god bilo, nove situacije su iskrsle. Politicka podijeljenost se pojavila u praskozorje atentata na treceg halifu Osmana ibnu Affana, radijallahu 'anhu, premjestanje sjedista vlade prvo u Kufu, a zatim u Damask i pojava mnogih drugih prevrata. Puno stranih ideja i razvoja se infiltriralo u prihvaceni poredak za ophodenje sa razlikama. Uskogrudnost vizije i osjecanja jedinog prava na istinu su ohrabreni cime su muslimani u svakoj oblasti ili gradu poceli da se cvrsto drze onog sto im je bilo pristupacno od Sunneta Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i da gledaju na ono sto je bilo pristupacno drugim oblastima sa velikim oprezom. Njihovi stavovi su uveliko bili uvjetovani politickim podrzavanjem ili suprostavljanjem. Kao rezultat toga, Irak sa svoja dva velika garnizonska grada, Kufom i Basrom, je postao plodna zemlja za medusobnu igru politickih ideja i vjerovanja koja su bila rasijavana u razne druge oblasti. Iz Iraka su potekle Sije62,

Dzehmije63, Mu'tezile64, Haridzije65, i druge novotarske grupe. Tako je pocelo izmisljanje hadisa, izmisljanje i kruzenje politickih i nevjerovatnih prica, i suceljavanje medusobnih suprotnosti i nesloga medu ljudima. Toliko je situacija bila ozbiljna da je Imam Malik opisao Kufu kao "Kucu sukoba"66, a Ez-Zuhri je rekao: "Hadis koji posaljemo u duzini pedlja, postane dug kao ruka dok stigne u Irak."67

Ostri u ocuvanju vjere protiv novotarija, heretickih tendencija i pokvarenosti, iracki pravnici su sami zapoceli uzimanje predstroznosti i utemeljivanje uvjeta kojima njihovi predhodnici nisu pridavali paznju u prihvacanju izvjestaja koji se ticu Sunneta. Ako su sami Iracani bili u takvom stanju uzbune, muslimani u drugim krajevima su bili jos vise. Ljudi u Hidzazu, na primjer, su smatrali bilo koji hadis kojeg prenose ljudi iz Iraka ili cak iz Sirije kao neprihvatljiv, osim ako nije imao porijeklo u njihovoj vlastitoj literaturi.

Zato su pravnici iz Hidzaza, kada bi bili upitani o isnadu (lancu prenosilaca) hadisa za kojeg su Iracani vjerovali da je najvjerodostojniji, govorili da ga ne bi prihvatili osim ako za njega postoji dokaz u hidzaskoj literaturi.68

El-Abbas je zaduzio Rebi'a ibnu Ebi Abdurrahmana69 iz Medine kao ministra i savjetnika. Nakon kratkog vremena, Rebi'a je bio razrijesen i vracen u Medinu. Kad je upitan sta misli o Iraku i njegovim ljudima, odgovorio je:

"Vidio sam ljude koji zabranjuju ono sto mi smatramo dozvoljenim i koji dozvoljavaju ono sto mi zabranjujemo. Kad sam otisao, bilo je vise od cetrdeset hiljada ljudi koji su kovali zavjeru protiv vjere." Prenosi se da je takoder rekao: "Izgleda da je Poslanik, koji je poslan nama, razlicit od Poslanika, koji je poslan njima."70

Iako su ove izjave bile upucene zastranjivacima u Iraku, a ne cuvarima Sunneta i vecini ljudi, one jasno ukazuju na neke od stvari koje su imale dalekosezan efekt na razvoj pravne nauke i stavove pravnika u dvije oblasti i njihove metode dedukcije ili izvodenja zakljucaka.

Hidzaska i Iracka skola

Ljudi u Hidzazu su vjerovali da su se oni pridrzavali Sunneta striktno i da nisu uopce zastranjivali od njega. Deset hiljada ashaba Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je ostavio u Medini poslije bitke na Hunejnu. Oni su tamo zivjeli sve do njegove smrti. Omer ibnu Abdul-Aziz je pisao stanovnicima garnizonskih gradova, poducavajuci ih Poslanikovom, sallallahu 'alejhi ve sellem, Sunnetu i pravu. Kada bi pisao u Medinu, pitao bi ih o dogadajima u gradu i zatrazio bi da ga oni poduce Sunnetu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, tako da bi ga on mogao siriti dalje. Se'id ibnul-Musejjib je bio dobro poznat kao

cuvar Poslanikovog, sallallahu 'alejhi ve sellem, Sunneta i uspostavljenih metoda i praksi ashaba u Medini. On i druga ulema medju njegovim savremenicima u Medini - medu tabi'inima - su bili misljenja da je ono sto im je bilo dostupno od Sunneta i uspostavljene prakse bilo dovoljno da se suoce sa potrebama u pravnoj nauci. Vjerovali su da nije bilo nicega sto bi ih pobudilo da usvoje pravno rezonovanje sa svim njegovim zamkama. Medjutim, postojali su drugi pravnici koji se nisu saglasavali sa njima i prihvatali su pravno rezonovanje do te mjere da su bili poznati kao "Ljudi pravnog rezonovanja" (Ehlur-re'j). Jedna takva osoba je bio Rebi'a ibnu Abdurrahman, Malikov ucitelj, koji je postao poznat kao "Rebi'a ucitelj rezonovanja" (Rebi'a er-re'j). Vecina medinskih pravnika, uz sve to, su bili ucenjaci koji su cuvali Sunnet i uspostavljenu praksu.
Iracki ucenjaci, s druge strane, kao Ibrahim El-Neha'i71 i njegove kolege, su vjerovali da njihov udio u Sunnetu nije bio beznacajan. Medu njima je zivjelo vise od 300 visoko obrazovanih ashaba od kojih su mnogi bili pravnici. Na njihovom celu je bio Abdullah ibnu Mes'ud, koji je bio medu ashabima koji su imali najbolje razumjevanje Kur'ana. Alija ibnu Ebi Talib je, takoder, zivio medu njima tokom razdoblja njegovog hilafeta. Drugi uvazeni ashabi su bili Ebu Musa El-Es'ari i Ammar ibnu Jasir.
Ibrahim En-Neha'i i vecina irackih pravnika su drzali da su seriatski zakoni bili razumljivi i logicni; da su oni otjelovljavali sta god je bilo dobro za javno blagostanje; da su bili bazirani na jasnim, nedvosmislenim principima kao i skrivenim razlozima ili "ratio legis" (zakonski razlog, motiv, 'ilel; jednina;'ille) da su oni bili povezani uz razmatranje javnih interesa; da su ovi principi i razlozi bili izvedeni iz Kur'ana i Sunneta i da se pomocni zakoni mogu formulisati u skladu sa ovim razlozima ili "ratio legis". Prema tome, oni su dokazivali da kompetentni pravnici mogu otkriti efektivne razloge iza ovih zakona i razumjeti njihov cilj ili namjeru. Oni su, takodjer, govorili da su pravni tekstovi ograniceni, ali ne i okolnosti. Posto su Objava i jasni tekstulani propisi (nusus) dosli do kraja s Poslanikovom, sallallahu 'alejhi ve sellem, smrcu, bilo bi nemoguce susresti se s potrebama zakonodavstva, osim ako su skriveni razlozi za odredeni propis, koji su izvedeni iz Kur'ana i Sunneta, odredeni unaprijed i po njima se svi usaglaseno ponasaju. Prikladno je ovdje pomenuti, da je El-Hasan ibnu Ubejdullah En-Neha'i upitao Ibrahima En-Neha'ija, da li on sva svoja pravna rjesenja bazira na onome sto je cuo od svojih predhodnika. Ovaj odgovori negativno a El-Hasan, ocigledno iznenaden, ga onda upita: "Da li ti dajes rjesenje na bazi onoga sto nisi cuo?" Ibrahim odgovori: "Postoje predhodnici

koje sam cuo, ali kada se suocim sa pitanjem o kojem nisam nista cuo, primijenim analogijsko zakljucivanje, koristeci ono sto sam cuo."72

Ovo je u stvari bila osobenost iracke skole prava; oni bi se oslanjali na razum u odsustvu slucaja koji se vec desio (eser) kod asaba Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem.

Na drugoj strani, Se'id ibnul-Musejjib, zajedno sa drugim medinskim ucenjacima, nije pridavao puno paznje razlozima iza zakona u donosenju zakljucka, osim kada je to bilo naznaceno odredenim tekstom ili od strane predhodnika. On se osjecao da je u poziciji da radi tako imajuci u vidu kao sto je rekao: "Ne postoji sud koji je donio Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, ili Ebu Bekr, Omer, Osman ili Alija, a da ja ne znam o njemu."73 Sta vise, zajednica u Medini nije iskusila promjene niti je bila okruzena prevarantima koji su se javljali u Iraku. I zato, ako bi mnogi ucenjaci u Medini bili konsultirani o odredenom problemu, oni bi odgovarali ako su imali predhodnika ili hadis da ga slijede. Ako ne, odbijali su da daju odgovor. Mesruk je bio upitan o nekom pitanju i odgovorio je: "Ne znam." Onda je bio upitan da primjeni analogiju kako bi dosao do suda, a on je rekao: "Bojim se da bih se mogao okliznuti."74

Strah koji su ljudi Medine imali u primjenjivanju neovisnog rezonovanja po pitanjima po kojima nisu imali pristupacnog predhodnika ili hadisa, moze se jasno vidjeti u izvijescu Ibnu Vehba. On prenosi da je Malik rekao:

"Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je bio vodja (imam) muslimanima i najucenija osoba, uopce. Pa ipak, ako bi bio upitan o necemu (o cemu nije bio siguran), on ne bi odgovorio sve dok mu odgovor nije bio objavljen od Allaha, dzelle sanuhu. Ako je Poslanik Gospodara i Uzdrzavatelja svih svjetova odgovarao samo na bazi Objave, kako je krajnje drsko i opasno rizicno za nekoga da odgovara na bazi neovisnog rezonovanja, analogije, slijepe imitacije pozivajuci se na dobru osobu, obicaj, konvenciju, politiku, takt, vizionarsko iskustvo, snove, pretenziranje ili pretpostavku. Mi trazimo pomoc od Allaha i u Njega vjerujemo." 75

Iako je polemika izmedu dvije skole bila intezivna i kriticizam ostro razmjenjivan, niti jedna strana nije previdjela etiku i propisan standard ponasanja u njihovim neslaganjima, kao sto je jasno videno u vodenju rasprava koje smo opisali i u mnogim drugim u kojima su pravnici obiju skola bili ukljuceni.76 Niko od njih nije prekoracio granice propisnog ponasanja dajuci kvalifikacije nevjerstva i nemoralnosti, ili optuzbe o grijesnim novotarijama ili ociglednim iskoracenjem iz granica Islama.

Ibnu Ebi Sebrema prenosi da su on i Ebu Hanife posjetili njegovog prijatelja Dza'fera ibnu Muhammeda ibnul-Hanefijju. On je poselamio Dza'fera i predstavio Ebu Hanifu govoreci: "Ovo je covjek iz Iraka. On je covjek od razumjevanja i inteligencije." Dza'fer je rekao: "Da li je on mozda onaj koji upotrebljava analogiju i neovisno rezonovanje u vjerskim stvarima? Je li on En-Nu'man?" Ebu Hanife odgovori: "Da, Allah ti poboljsao stanje i ucinio ga naprednim." Dza'fer onda rece: "Budi bogobojazan i ne upotrebljavaj analogiju i neovisno rezonovanje u vjerskim stvarima. Iblis (sejtan) je bio prvi koji je upotrijebio analogiju da opravda svoju neposlusnost prema Allahovoj naredbi da ucini sedzdu Ademu, alejhissalatu vesselam, kad je rekao: "Ja sam bolji od njega, mene si stvorio od vatre, a njega od ilovace."
Zatim se dogodila slijedeca diskusija:
Dza'fer: Reci mi o izjavi ciji je pocetak nevjerstvo, a kraj vjerovanje."
Ebu Hanife: Ne znam.
Dza'fer: Izjava je: "Nema boga osim Allaha." Ako osoba kaze prvi dio "nema boga" i tu stane, bit ce kafir...onda tesko tebi! Sta je odvratnije u Allahovim ocima; ubistvo, koje je Allah zabranio ili preljuba?
Ebu Hanife: Ubistvo, naravno.
Dza'fer: Allah zahtijeva dva svjedoka da se dokaze zlocin ubistva, ali prihvaca iskljucivo cetiri da se dokaze preljub. Pa kako mozes upotrijebiti analogiju ovdje? Sta je vece: post ili namaz?
Ebu Hanife: Namaz, naravno.
Dza'fer: Kako to da zena mora napostiti dane Ramazana koje je propustila zbog menstruacije, a ne mora naklanjati namaze koje je propustila? Boj se Allaha, robe Allahov, i ne upotrebljavaj analogiju. Mi cemo jednog dana, ti i ja stati pred Allaha. Mi cemo reci: Allah, Uzvisen i Velik je On, je rekao to i to, i Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je rekao to i to... dok cete ti i tvoje kolege reci: "Mi smo primjenili analogiju i upotrijebili neovisno rezoniranje." A Allah ce uciniti sa vama i sa nama sto On hoce."77
Pitanja koja je postavio Imam Dzafer, nisu bila teska za odgovoriti nekome poput Ebu Hanife. Ali on je izabrao da suti i ne svadja se, iz postovanja, i s obzirom na propisne manire u ophodjenju sa potomcima Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, kao sto je bio Dza'fer.
Ove diskusije i debate pokazuju da su velicanstvene eticke norme ponasanja koje je postavio plemeniti Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, uveliko uticale na one koji su

ucestvovali u njima. One, takodjer, pokazuju da razlike u metodologiji i misljenju nisu rezultirale u otudivanju i postavljanju granica medu bracom u vjeri. Gruba bezdusnost koju historicari pridruzuju ovome periodu je, uglavnom, povezana sa grupama skolastickih teologa koji su prosirili svoje razlike na pitanja vjerovanja (akaida). Neki su se nasli pozvanimu da optuzuju druge za nevjerstvo (kufr), nemoralnost (fisk), ili novotarstvo (bid'a). Kako god bilo, cak i medu ovim grupama historija nece promasiti u pronalazenju nekih normi propisnog ponasanja.

BILJESKE

56 *El-fikrus-sami*, 1/311.

57 Se'id ibnul-Musejjib je smatran kao najuvazeniji ucenjak medju drugom generacijom muslimana - tabi'ina. Rodjen je 15 h. g., a umro 94 h.g. Postoji nekoliko biografskih crtica o njemu, npr. u Ibnu Sa'd, *Et-Tabekatul-kubra*, 5/119-123; *Tahzibut-Tehzib*, 4/54; *El-Bidaje*, 9/99.

58 *El-fikrus-sami*, 1/391; i drugi izvori.

59 U El-Zamaranijevom komentaru Malikove *Muvette*, 4/188; *Musannef* od Abdurrezaka 9/349; El-Bejheki, *Sunen*, 8/96.

60 *El-fikrus-sami*, 1/320.

61 *El-Intika'*, 140.

62 Rijec Sija doslovno znaci sekta ili partija. Sije su nazvane tako zbog svoje pristalosti Aliji i njegovim potomcima i vjerovanju da je njima trebao pripasti hilafet, poslije Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Oni isto gledaju na vodjstvo (imamet) Ummeta kao uzviseno ovlastenje, bas kao sto je bilo poslanstvo; imamet se stoga nije mogao dodijeliti kroz izbore, nominacije i slicne procese. Oni takodjer vjeruju da su imami sposobni ciniti cuda i da su kao i poslanici zasticeni od grijeha. Postoje podsekte medju Sijama poput Imamija i Zejdija. Ovi poslednji su blize Sunnetu u svojim vjerovanjima nego druge grupe. Za detaljnije informacije konsultovati knjigu *Usulul-Kafi*, na koju postoji nekoliko komentara; El-Sahrastani, *El-Milal ven-Nihal*,1/234; i takodjer *Firekul-muslimin*, 77-95, izdata od "Mektebetul-kulijjat el-Azharijat".

63 Dzehmije su bili sekta nazvana po Dzehmu ibnu Safvanu koji je ubijen 128 h.g..Oni su vjerovali da je svetogrdje opisati Boga bilo kojim epitetom koji se moze pridruziti nekom drugom; da covjek nema izbora slobodne volje i da su sve njegove akcije odredjene od strane Boga; da ce dzennet i dzehennem nestati cim ljudi udju u njih, i da ce sva stvorenja

isceznuti. Obratiti se na *I'tikadat firekil-muslimin*,103; *Et-Tebsir fid-din*, 107-8.

64 Mu'tezile je ime pod kojim je ova sekta najsire poznata, ali oni su sebe nazvali "Cuvari pravde (adl) i monoteizma (tevhida)". Njihovo glavno vjerovanje je da nista nije postojalo prije Allaha, dzelle sanuhu, koji je bez pocetka i kraja, da Bozija svojstva nisu jedinstvena vec da imaju sopstveni kvalitet i da je Kur'an stvorena, a ne vjecna Allahova rijec. Vidi Faruqi and Faruqi, *The cultural atlas of Islam*, 286-93; *Et-Tebsir fid-din*, 63 ff; *El-Milal ve Nihal*, 1/61-132; *El-ferk bejnel-firek*, 93-190; *I'tikadat firekil-muslimin*, 23 ff.

65 Havaridz ili "Separatisti" iz oba staba - halife Alije ibnu Ebi Taliba i Muavije ibnu Ebi Sufjana - su nastali poslije pokusaja da se arbitrira izmedju njih dvojice. Oni su se raspali na puno podsekti i razvili neka karakteristicna vjerovanja. Jedno od njihovih osnovnih vjerovanja je da ako vjernik zgrijesi, cini kufr i postaje kafir (otpadnik) kojeg je dozvoljeno i imperativ ubiti. Shodno tome, oni su proglasili mnoge ashabe nevjernicima, kao Osmana, Aliju, Talhu, Zubejra i Aisu. Vidjeti *I'tikadat firekil-muslimin*, 51 ff; *El-tebsir fid-din*, 45ff.; *El-Milel ve-Nihel*, 1/195-256; *El-ferk bejnel-firek*, 54-93; Faruqi and Faruqi, *The cultural atlas of Islam*, 286.

66 *El-fikrus-sami*, 1/313.

67 *El-Intika'*.

68 *El-fikrus-sami*, 1/312.

69 Rebi'a ibnu Ebi Abdurrahman (u. oko 136h.g.) je bio poznat kao ucitelj skole rezonovanja i bio je jedan od uvazenih ucitelja Imama Malika.

70 *El-fikrus-sami*, 1/312.

71 Ibrahim En-Neha'i (umro 96.h.g.) je bio smatran kao vodja skole rezonovanja (er-re'j). On je naslijedio pravo (fikh) od Ibnu Mes'uda i bio je gledan kao vrlo povjerljiv. Smatra se da je on ujedinio fikh i hadis. Kad je umro, Es-Sabi je rekao: "Ibrahim nije ostavio iza sebe nikog kao sto je on."

72 *El-Fakih vel-mutefekih*, 1/203.

73 Ibnu Sa'd, *Et-Tabekat*.

74 Ibnu Kajjim, *I'lamul-Muvekki'in*, 1/257.

75 Ibid, 1/256.

76 Ibid, 1/130 ff.

77 Ibid, 1/255-6.

Sesto poglavlje

PRAVNE PERSPEKTIVE

Pravne skole (mezhebi)

Nakon doba Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba i njihovih cuvenih nasljednika, u dobu s kraja prvog do sredine treceg stoljeca po hidzri - pojavilo se nekih trinaest skola misljenja (mezheb; mn. mezahib) u islamskom pravu. Sve su se identificirale sa Ehlus-Sunnetom (Cuvari Sunneta), koja je bila i jos uvijek je dominirajuca skola u muslimanskom svijetu. Na zalost, samo su radovi osmerice ili deveterice vodecih pravnika ili imama ovih skola bivali potpuno ili djelomicno zabiljezeni. Iz ovih zabiljezenih radova u njihovim razlicitim formama, pravni principi (usul) i metodologije razlicitih skola su postale poznate.
Ovi vodeci pravnici su bili:

1. Ebu Se'id El-Hasan ibnu Jesar El-Basri (umro 110 h. g.)
2. Ebu Hanife En-Nu'man ibnu Sabit ibnu Zuti (u. 150 h. g.)
3. El-Evza'i Ebu 'Amr Abdurrahman ibnu 'Amr ibnu Muhammed (u. 157 h. g.)
4. Sufjan ibnu Sa'd ibnu Mesruk Es-Sevri (u. 160 h. g.)
5. El-Lejs ibnu Sa'd (u. 175 h. g.)
6. Malik ibnu Enes El-Asbahi (u. 179 h. g.)
7. Sufjan ibnu ''Ujejne (u. 198 h. g.)
8. Muhammed ibnu Idris Es-Safi'i (u. 204 h. g.)
9. Ahmed ibnu Muhammed ibnu Hanbel (u. 241 h. g.)

Postoje i drugi imami kao sto su Davud ibnu Ali El-Isbehani El-Bagdadi (u. 270 h. g.) koji je bolje poznat kao Ez-Zahiri zbog njegovog insistiranja na pridrzavanju vidljivog (zahir) ili doslovnog znacenja izraza u Kur'anu i Sunnetu; Ishak ibnu Rahevejh (u. 270 h.g.) i Ebu Sevr Ibrahim ibnu Halid El-Kalbi (u. 240 h.g.). Postoje i drugi cije se pravne skole nisu rasirile, ili cijih sljedbenika nije bilo puno, ili koji su, u stvari, smatrani sljedbenicima skola puno poznatijih pravnika.
Kako god bilo, imami cije skole traju do dan-danas, ciji se sljedbenici nalaze u citavom islamskom svijetu, i ciji se principi pravno jos uvijek primjenjuju u odredivanju pitanja i u donosenju pravnih sudova su, uglavnom, cetvorica: **Ebu Hanife, Malik, Safija, i Ahmed ibnu Hanbel.**

Metodologija cuvenih pravnika (imama)

Tri vodeca pravnika - Malik, Safija, Ahmed ibnu Hanbel - se smatraju kao pravnici hadisa i uspostavljene prakse Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba. Njihovo pravo je bilo ono od ljudi iz Medine cije su znanje oni propagirali. Imam Ebu Hanife, medjutim, je bio nasljednik prava skole neovisnog rezoniranja (ehlur-re'j), postajuci glavni zagovornik ove skole u svom dobu.
Razlika koja je postojala izmedu Se'id ibnul-Musejjiba - cije je ucenje bilo bazirano na pravu i uspostavljenoj praksi nasljednika ashaba i koji su uzivali podrsku Malikija, Safija i Hanbelija - i skole Ibrahima En-Nehai'ja koja se oslanja na neovisno rezonovanje u nedostatku ustanovljenih presedana - ova razlika je, prirodno, prenosena na svakoga ko je prihvatio metodologiju jedne od skola. Intenzitet s kojim su ove razlike bile zadrzavane je smanjen znacajno, posebno za vrijeme nakon sto je hilafet presao u ruke Abasija, sredinom drugog stoljeca. Slijedeci promjenu vlasti, Abasije su premjestile neke uvazene pravnike iz Hidzaza u Irak, da bi prosirili Sunnet medu tamosnjim ljudima. Neki od ovih pravnika su bili Rebi'a ibnu Ebi Abdurrahman,

Jahja ibnu Sa'd El-Iraki[78], Hisam ibnu 'Urve[79], Muhammed ibnul-Ishak[80]. U isto vrijeme, neki iracki pravnici su otisli u Medinu i tamo studirali sa tamosnjim ucenjacima. Jusuf Ja'kub ibnu Ibrahim[81] i Muhammed ibnul-Hasan[82] su studirali sa Malikom. Sve ovo je rezultiralo medjusobnom razmjenom ideja izmedu Iraka i Hidzaza. Sta vise, nalazimo da su tri pravnika: Malik, Safija i Ibnu Hanbel, bili vrlo slicni u svojim metodologijama, cak i ako su se razlikovali u nekim pristupima u upotrebi dedukcije, ali metodologija imama Ebu Hanife je ostala vrlo osobena.

Metodologija Ebu Hanife

Principi Ebu Hanifine metodologije su sumirani u njegovoj sopstvenoj izjavi:

"Prvo se obracam na Allahovu knjigu da nadem dokaz (ako sam suocen s problemom). Ako ne nadem nikakvo obavjestenje u njoj, obracam se na Sunnet Allahova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i na autenticne prethodne slucajeve iz Sunneta, koje prenose povjerljive osobe. Ako ne nadem nista u Allahovoj Knjizi ili u Sunnetu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, obracam se na izjave ashaba, izabiruci izmedu njih slobodno kako zelim. Izvan toga ne obracam se na izjave drugih. Ako se linija ispitivanja spusta do ogranka Ibrahima, Es-Sa'bija ili Ibnul-Musejjiba, onda dajem sebi za pravo da pokusam sopstveni idztihad, na isti nacin kako su ga i oni ucinili."

Ovo su glavni principi Ebu Hanifinog mezheba. Postoje, uz to, neki sekundarni ili sporedni principi koji prave razlike u odnosu na druge pravnike:

- Opceniti (amm) izraz je kategorican ili definitivan (kat'i) u svom smislu kao i specificni (hass).[83]
- Praksa ashaba koja se razlikuje od opce prakse, se uzima samo kao specificni dokaz za njegovu praksu.[84]
- Mnostvo prenosilaca ne povecava vrijednost ili tezinu necijeg dokaza.
- Ne razmatra se opci prijedlog koji je kvalificiran nacinom uvodenja uvjeta (sart) ili kvalifikacije (sifat).
- Ne prihvaca se hadis, prenesen od samo jedne osobe, koji moze nastetiti javnom blagostanju.
- Obavezna naredba se mora postovati osim ako postoji nuzda koja je sprijecava.
- Ako je ponasanje kompetentnog prenosioca u neskladu sa onim sto je prenio, treba raditi po onom sto je videno da on radi, a ne po onome sto prenosi.
- Prioritet treba dati jasnoj analogiji nad iskazom samo jedne osobe (haberul-vahid) koja je u kontradiktornosti sa njom.
- Pravnu prednost (el-istihsan) treba usvojiti i analogiju napustiti gdje se pojavi potreba da se ucini tako. (Istihsan je prednost data jednom pravilu nad drugim zbog vidljive nadmocnosti).

Prenosi se da je Ebu Hanife rekao: "Mi znamo da je ovo misljenje i ovo je najbolje sto smo mogli uraditi. Ali, ako neko dode sa boljim misljenjem, mi cemo ga prihvatiti."

Metodologija Imama Malika

Malik, rahimehullah, je usvojio drugaciji pristup. Prenosi se da je rekao: "Kako to da kad god neko dodje do nas (s navodnim dokazom), mi napustamo sto je Dzibril donio Muhammedu, sallallahu 'alejhi ve sellem, i prepiremo se s njim?"[85] Vec smo pomenuli da je Malikova metodologija bila ona ljudi iz Hidzaza, cuvara (sljedbenika) skole Se'ida ibnul-Musejjiba. Principi Malikove skole misljenja, dakle, mogu biti sumirani prioretnim redoslijedom na sljedeci nacin:

- Oslanjanje na nedvosmisleni doslovni tekst Kur'ana.
- Oslanjanje na jasno ili manifestirano znacenje iz Kur'ana kad je uopceno.[86]
- Vrijednost dokaza suprotnog znacenja (mefhumul-muhalefeh).[87]

- Vrijednost usaglasenog znacenja (mefhumul-muvafekah).[88]
- Oslanjanje na kur'anska upozorenja kao efektivni razlog za izbjegavanje bilo cega sto je odvratno ili nemoralno, kao u kur'anskom ajetu: "To je, doista, pogano, ili nemoralno i nepobozno." (6:145).
Nakon ovih prvih pet principa u pogledu na Kur'an, postoji deset drugih iz Sunneta po prioretnom redoslijedu :
- Konsenzus (idzma'),
- Kijas,
- Praksa stanovnika Medine,
- Istihsan koji ukljucuje ostavljanje ustaljene analogije u korist alternativne odluke koja sluzi idealima pravde i javnom interesu na bolji nacin.
- Sprecavanje zla u korjenu (sedduz-zerai').
- Uzimanje u obzir opceg interesa (el-masalihul-murseleh).
- Svjedocenje ashaba (ako je lanac prenosilaca vjerodostojan i ashab poznat).
- Razmatranje diskutabilnih stvari gdje je razmimoilazeci dokaz jak.
- Pretpostavka kontinuiteta onoga sto je dokazano i negacija onoga sto nije postojalo (istishab).
- Prihvatanje nekih zakona koji su postojali prije Islama.

Metodologija Imama Safije

Principi Safijine skole misljenja su sadrzani u njegovoj knjizi "Er-Risala", koja se smatra za prvu i najobuhvatniju knjigu o principima islamskog prava. Safija u toj knjizi kaze:
"Kur'an i Sunnet su originalni izvori islamskog prava. Ako ne postoji jasan dokaz u njima, pravnik (fakih) se moze osloniti na analogiju (kijas) koji ima osnovu u ova dva izvora. Ako postoji hadis Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ciji je lanac prenosilaca vjerodostojan, ne treba konsultirati niti jedan drugi izvor. Idzma' je autoritativniji od hadisa kojeg prenosi samo jedna osoba. Tumacenje hadisa treba biti bazirano na njegovom jasnom ocitom znacenju. Ako je hadis otvoren za razlicite interpretacije, prednost se ima dati tumacenju koje je najblize eksplicitnom znacenju. Ako je broj hadisa koji se odnose na odredeno pitanje jednak i njihovoj vaznosti, prednost se treba dati hadisu ciji je isnad vjerodostojan. U ovom pogledu, hadis ciji je isnad prekinut (munkati') ne treba konsultirati osim one koje je prenio Ibnul-Musejjib. Analogija iz principa (asl) koji je vec bio izveden (deduciran) iz predhodnog principa, nije prihvacena. Ne smije biti pitanja "zasto ili kako" s pogledom na originalni izvor. Pitanja kao "zasto" se mogu uputiti samo na sporedne izvore zakona; ako se dokaze da je analogijska dedukcija iz originalnog izvora vjerodostojna, treba biti prihvacena kao takva i kao baza za dokaz." [89]
Safija je, stoga, smatrao Kur'an i Sunnet kao jednake u formuliranju zakonodavstva. Nikakav uvjet se ne smije postaviti na hadis, osim uvjet autenticnosti i tacnosti lanca prenosilaca, jer je on u sebi (osnovni) izvor zakona. Konzekventno, ne smije biti pitanja "kako" ili "zasto" o vjerodostojnom izvoru zakona. Safija ne bi postavljao nikakav uvjet na hadis koji je bio dobro poznat (meshur)[90] kada se odnosi na stvari od opce vaznosti kao sto je to cinio Ebu Hanife. Za razliku od Malika, Safija vjeruje da hadis ne treba biti u saglasju sa praksom stanovnika Medine. Medutim, on odbacuje hadis mursel (hadis koji prenosi tabi'in bez navodenja ashaba koji mu ga je prenio) u osnovi, ali prihvaca mursel Se'ida ibnul-Musejjiba zato sto je on, u svom slucaju, imao neprekinut lanac prenosilaca. Malik, Es-Sevri i njegovi savremenici medu ehli hadisom (oni koji su specijalizirali i priklanjali se hadisu) su se razlikovali od Safije u ovom

pogledu i upotrebljavali takav mursel hadis da pobiju suprotne dokaze.[91] Za razliku od Malikija i Hanefija, Safija je odbacio istihsan kao izvor islamskog zakona. U odbacivanju ovog prava, napisao je knjigu nazvanu "Ibtalul-istihsan" (odbacivanje pravne prednosti-istihsana) u kojoj je dao svoju cuvenu izjavu: "Ko god se prepire s pozicije istihsana, cini sebe Zakonodavcem." On je, takodjer, odbacio formulaciju zakona na principu "javnog interesa" (el-maslaha el-mursele) zajedno sa dokazima pripremljenim da podrze ovaj princip. Odbacio je upotrebu analogije koja nije bazirana na efektivnom uzroku (i'llah) koji je bio uspostavljen i jasno manifestiran (u Kur'anu i Sunnetu). Odbacio je dokaze bazirane na praksi stanovnika Medine. Bio je kritican prema Hanefijama zbog njihove nepopustljivosti prema mnogim praksama koje padaju pod Sunnet, jer hadis na kojem su se one bazirale nije ispunjavao neke njihove uvjete kao sto je popularnost hadisa. Konacno, sebe nije ogranicio na hadise ljudi iz Hidzaza, kao sto je ucinio Malik.
Ovo su najvazniji principi Safijske skole misljenja, razlike izmedu njih i onih formulisanih od strane Malikove i Ebu Hanifine skole su jasno vidljivi.

Imam Ahmed ibnu Hanbel

Principi hanbelijske skole misljenja su krajnje bliski onima safijske skole. Ovi principi, po redoslijedu prioriteta su:

1. Kad je dokaz pristupacan u tekstu Kur'ana i Sunneta, on ne konsultira ni jedan drugi izvor. Ako postoji hadis koji je "izdignut" (merfu') do nivoa vjerodostojnosti, on ne daje prioritet ni jednom drugom izvoru kao sto je praksa stanovnika Medine, neovisno rezoniranje, analogija, izjava ashaba, ili konsenzus baziran na nedostatku znanja o pitanjima oko kojih se spori.
2. Ako ne postoji pristupacan tekst o pitanju, Ibnu Hanbel se obraca na pravne sudove ashaba. Ako ne pronade izjavu ashaba koja se ne suprostavlja drugom ashabu, on se priklanja ovoj izjavi i daje joj prioritet nad bilo kojom drugom praksom, misljenjem ili analogijom.
3. Ako postoji razlika misljenja medu ashabima oko pojedinih pitanja, on odabire misljenje koje je blize Kur'anu i Sunnetu i ne ide iza ovoga. Ako mu nije jasno koje misljenje je blize Kur'anu i Sunnetu, on bi izvijestio o sporu na potpuno objektivan nacin i ustegao se od donosenja bilo kakve odluke.
4. On uzima bilo koji hadis kao autoritet, bilo to mursel ili dai'f (slab), cija vjerodostojnost - ili u lancu prenosilaca ili sadrzaju - nije potpuno izvan pitanja, uz obzir da se ne sukobi sa ustaljenom praksom, izjavom ashaba ili konsenzusom misljenja. On bi davao prednost takvom hadisu nad analogijskim zakljucivanjem.
5. Po njegovom misljenju, analogija se moze uzeti kao izvor zakona samo kada postoji potreba donosenja suda po pitanju koje se ne moze rijesiti obracanjem na bilo koji od gore pomenutih izvora ili principa.
6. On bi usvajao princip sedduz-zera'i (sprecavanje puteva koji vode grijesenju).[92]

Metodologija Davuda Ez-Zahirija

Vjerovatno je prikladno dati kratku ideju o principima i izvorima zahirijske skole misljenja, tim vise sto je to jedna od islamskih skola koja jos ima neki uticaj i sljedbenike medu Ehlus-Sunnetom. Postoje ozbiljne suprotnosti izmedu ove skole i one Ebu Hanife, i kasnije Malikove, Ibnu Hanbelove i Safijine. No kako god bilo, Zahiri je priznao da je veliki duznik Safiji.
Istaknuta osobina zahirijske skole je privrzenost vanjskome, manifestirajucem znacenju teksta Kur'ana i Sunneta. Prioritet je dat ovim znacenjima nad bilo kojim drugim razmatranjima alternativnog tumacenja, suda ili javnog interesa. Sljedbenici

ove skole ne primjenjuju analogiju i tvrde da je ona jedino primjenjiva kada postoji efektivni uzrok ili ratio legis (i'lleh) u tekstu koji moze biti primjenjen u drugom slucaju, koji iako nije pokriven jezikom, jeste pokriven ovim uzrokom ili razlogom u tekstu. Ovo znaci da je postojanje "i'lleta" preduslov za primjenu analogije.
Oni zabranjuju upotrebu istihsana i pozivaju se na idzma' koji je donijet samo u vrijeme ashaba - za razliku od Malikija, Hanefija i Hanbelija, ne uzimaju hadis koji je mursel ili munkati'. Ne prihvataju vrijednost zakona prije Kur'ana i ne dozvoljavaju neovisno rezoniranje na bazi kur'anskog ajeta: "U Knjizi Mi nismo nista izostavili." (6:38) Prema ovome, oni tvrde da su zakoni otvoreno izreceni u originalnim izvorima i da ne postovati ovo znaci prelaziti granice koje je postavio Svemocni Allah. Oni smatraju da je slijedenje pravila koja su donijeli pravnici odredene skole (taklid) zabranjeno obicnom covjeku, kao sto je i ucenjaku, i da svaki odrastao musliman ima odgovornost ulaganja napora da nauci ispravno prosudjivanje.
Istinito je da mnogi principi koji su pridruzeni vodecim pravnicima skrecu od njihovih stvarnih izjava i nisu potkrijepljeni autenticnim izvjestajima. Ovim principima bez osnove se poslije priklanjalo i branjeni su od bilo kog kriticizma ili suprotnog pogleda. Sve ovo povecava stalnu kontroverzu i samo odvlaci paznju od Kur'ana i Sunneta. Ovo je jedan od glavnih razloga skodnih sporova koje sami imami nikad nisu namjeravali. Muslimani poslije njih su skrenuli daleko od stvari viseg prioriteta i ukljucili se u razmatranje beznacajnih stvari. Ovo ide na racun nizina u koje su muslimani potonuli.

BILJESKE

[78] Jahja ibnu Sa'd (u. 158 h.g.) je bio savremenik Imama Malika i jedan od najuvazenijih autoriteta u hadisu. Cesto je donosio sudove prema pravu Ebu Hanife.
[79] Hisam ibnu 'Urve (u.145 h.g.), jedan od tabi'ina. Poznat je kao jedan od najeminentnijih pravnika Medine u svoje vrijeme. Bio je povjerljiv i znao je puno hadisa napamet i bio je kompetentan u svojoj struci.
[80] Muhammed ibnu Ishak je bio iz Medine. Preselio se u Irak gdje je umro 151 h.g.. Bio je autoritet za historiju vojnih pohoda (megazi) i medjunarodne odnose.
[81] Ja'kub ibnu Ibrahim (u. 182 h.g.) je bio iz Bagdada. Bio je izvrstan student i vjeran sljedbenik imama Ebu Hanife. Bio je glavni sudija za vrijeme hilafeta El-Hadija, El-Mehdija i Er-Resida.
[82] Muhammed ibnul-Hasan (u. 189 h.g.) je bio kolega Ebu Hanife i siritelj njegove pravne misli. Bio je postavljen od halife Harun Er-Resida kao sudija u Er-Rikki i Er-Rejju.
[83] Ovo su kompleksna pitanja povezana sa formalnom logikom. Opceniti (amm) je izraz upotrijebljen od pravnih filozofa da bi se razumjela mnozina i ponekad se upotrebljava kao sinonim pojma dzami'i (mnostvo) ili kull (cjelokupno). Specificni (hass) je upotrijebljen da oznaci specificnost vrste, tipa, jednog bica, objekta ili pojma. Pravnici su se podijelili na generaliste, zagovarajuci prioritet "opcenitog" pojma, partikulariste (zagovarajuci prioritet partikularnog) i medijaniste (odbijajuci da se priklone jednoj ili drugoj bez dodatnih dokaza). Vidi Faruqi and Faruqi, op. cit. 248-9. Pojam kat'i koji doslovno znaci "kategoricki" ili "apsolutni" se upotrebljava da se pozove na "apsolutnu autenticnost" teksta (nass) kao primjer teksta Kur'ana ili mutevatir hadisa, ili moze biti upotrijebljen da se pozove na tekst koji je apsolutan u svojoj autenticnosti, ali spekulativan (zanni) ili dvosmislen u znacenju.
[84] Za dalju elaboraciju na ove i odnosne pravne pojmove, vidi Kemali, *The principles of islamic jurisprudence*, pp. 131-43.

[85] *El-fikrus-sami*, 1/378.
[86] Safije i Hanbelije drze da je primjena termina opce ('amm) na sve sto to ukljucuje spekulativna (zanni), zato sto je podvrgnuta ogranicavanju i tumacenju (te'vil) i da, tako dugo dok postoji takva mogucnost, nije definitivna (kat'i). Za dalju klasifikaciju vidi Kemali op. cit. pp 136-7.
[87] Mefhumul-muhalefeh ili suprotno znacenje - znacenje izvedeno iz rijeci kur'anskog teksta na takav nacin da ga razdvaja od eksplicitnog znacenja.
[88] Mefhumul-muvafekah ili usaglaseno ucenje - implicitno znacenje o kojem sam tekst moze da suti, ali je u skladu sa eksplicitnim znacenjem. Za detaljniju diskusiju o ovim pojmovima i za relevantne primjere, vidi Kemali, op. cit. pp 166-174.
[89] *El-Minhadz* od Nevevija i *El Fikrus-sami*, 1/398.
[90] Meshur je definiran kao hadis kojeg u osnovi prenose jedan, dva ili vise ashaba, pa je kasnije postao dobro poznat (meshur). On je nizeg stupnja od mutevatira.
[91] *El-Fikrus-sami*, 1/399.
[92] Zeri'ah (mn. zera'i) se odnosi na sredstvo ili put koji vodi zabranjenom cinu. Na primjer, "gledanje" osobe suprotnog pola sa kojom nije sklopljen brak je put (zeri'a) koji moze voditi do bluda. Zabrana takvog gledanja je, stoga, smatrana kao sprecavanje (sedd) sredstava koja poticu na grijesenje ili nemoralne i grijesne cinove.
[Prethodno poglavlje] [Nazad na sadrzaj] [Naredno poglavlje]

Sedmo poglavlje

RAZLOZI ZA RAZLIKE

Razlike u misljenju u nekom intelektualnom pitanju, i - ako prosirimo - u pravnim takoder, su prirodne obzirom na prisutne nejednakosti u inteligenciji, razumijevanju i analitickim kapacitetima sa kojima su ljudi stvoreni. Ako prihvatimo da je ova izjava punovazna, onda moramo takoder, prihvatiti da su razlike u misljenju izmedu nekoliko ashaba za vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve selem, i ispravno vodenih halifa bile prisutne i da su dobro zabiljezene. Ucinili bismo medvjedju uslugu vjeri kada bismo zanijekali ovaj fenomen. Pod istim plastom ne gledamo na otvorenu diskusiju o ovim razlikama kao omalovazavanje cistoce islamske poruke ili umanjivanje iskrenih namjera onih ashaba koji su imali razlike. Uistinu, mozemo reci da u otvorenom spominjanju ovih razlika, mi u stvari svjedocimo objektivnu realnost i punovaznost vjere Islama.

Prirodne razlike

Islam tretira ljude na bazi da su oni ljudska bica koja su, zbog razlicitosti faktora, cesto u neskladu sa cistim, prirodnim stanjem u kojem su stvoreni. Ono sto tjesi vjernika je to da razlike u misljenju medju ashabima nisu izvirale iz slabosti u vjerovanju (akaidu) ili skepticizmu prema Poslanikovom, sallallahu 'alejhi ve sellem, ucenju. Umjesto toga, razlike su rezultirale iz izvorne zelje da se ustanovi istina kroz strpljivo istrazivanje i da se otkrije namjera Zakonodavca.

Dok je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, bio izvor ovih zakona, ne nalazimo da je razmimoilazenje trajalo duze nego sto je trebalo da se obrati njemu. Iz ovoga sto smo rekli gore o muslimanskoj historiji mozemo reci da uzroci razlika u misljenjima u vecini slucajeva zavise od jezickih i pravnih tumacenja kur'anskog teksta i tumacenju Sunneta Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Posigurno nije bilo bolesnih motiva iza ovih razlika, na razocarenje licemjera koji su bili skloni sijanju sjemena nesloge u zajednici. Ovo ide na racun lahkoce i brzine kojima su se sve razlike rasipale cim su diskutanti sreli Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ili cim bi neko donio odgovarajuci tekst iz stavova ashaba. Mozemo vidjeti vjerodostojnost izreke da onaj koji posjeduje ispravnu, prirodnu narav (fitra) podrzava istinu gdje god je nade.

Treba ocekivati da su se neke razlike i razlozi iza njih prenosile iz jednog perioda u drugi - ne postoji nacin ogranicavanja ovih razlika na neki dati period. Ma kako bilo, sa brzim sirenjem Islama nakon smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, pojavili su se novi i kriticniji dogadaji u islamskoj sferi koji su doprinjeli duhu neslaganja.

Nakon ubistva treceg halife

Narocito nakon atentata na treceg halifu, Osmana ibnu Affana, nova podrucja u kojima se prosirio Islam su bila izlozena nasilnim pometnjama. Ovo je unijelo novu i potpuno stranu dimenziju u prethodno smirenu tradiciju razlike misljenja. Atmosfera politickih pometnji i neizvjesnosti je natjerala stanovnike svakog grada i naselja da postanu jos vise zastitnicki raspolozeni prema bilo cemu od znanja o Poslanikovom, sallallahu 'alejhi ve sellem, Sunnetu kojeg su imali. Oni su bili oprezni od pokusaja krivotvorenja ili izmisljanja hadisa.

Gradovi Kufa i Basra su se pojavili kao centri intelektualnih aktivnosti. Oni su obezbjedili i plodno tlo za izmjenu politickih ideja i razvoj politickih sekti kao sto su Haridzije, Sije, Murdzije[93], kao i Mu'tezile, Dzehmije i druge sumnjive i devijantne grupacije.

U ovo vrijeme, postojalo je onoliko intelektualnih i racionalistickih teznji koliko je bilo grupa, svaka grupa je formulirala sopstvene metode i principe za tumacenje teksta Kur'ana i Sunneta i za ophodjenje sa novim sporovima. Postojala je nasusna potreba da se uspostave neke kontrole za reguliranje situacije, za specificiranje metodologija koje mogu biti upotrijebljene za izvodenje pozitivnih zakona iz Bozije Objave i za specificiranje sta je dozvoljeno, a sta nije u rukovodjenju sporovima.
Srecom, principi dozvoljavanja razlike u pristupu u pravnim stvarima (fikh) su opce prihvaceni. Ovo su bile stvari oko detalja i zahtijevale su da se pocne od visoko specijaliziranog znanja o dokazima iz Kur'ana i Sunneta. Rijec "fikh" doslovno znaci shvatanje, razumijevanje. U sirem smislu, upoterijebljava se da oznaci posebno razumjevanje koje pravnik ili fakih (onaj koji razumijeva) donosi po odredenom pitanju. Rijec "fikh" se, takodjer, odnosi na tijelo znanja, pravila i sudova koji dolaze iz pravnih shvatanja pitanja u svjetlu jasno definiranih principa.
Na bazi znanja koje mu je pristupacno, pravnik moze donijeti sud koji, u stvari, moze biti istovjetan sa namjerom Zakonodavca, ali i ne mora. Kakav god bio rezultat, od njega se ne zahtijeva vise nego da se napregne do maksimuma njegovog intelektualnog napora da bi se doslo do suda. Vjerovatno je da ce se njegov sud podudariti sa namjerom Zakonodavca ili biti sto je blize moguce njoj u biti, svrsi i ucinku.
Kako joj je dat ovaj pristup, razlika u misljenju je, stoga, gledana kao legitimna ako je ispunjavala dva uvjeta:
1. Svaki diskutant mora imati dokaz (delil) da potvrdi svoj navod. Nedostatak takvog dokaza ce omalovaziti navod.
2. Prihvatanje razmimoilazenja misljenja na smije dovesti ni do cega protivnog zdravom razumu ili do pogreske. Ako je misljenje ocevidno pogresno od pocetka, treba biti istovremeno napusteno.
Ova dva uvjeta ilustriraju razliku izmedu ihtilafa, koji sugerira opravdanu razliku misljenja, i hilafa koji je skloniji sporu. Ihtilaf pretpostavlja da se iskreni intelektualni napor poduzima da bi se doslo do suda; u cjelosti on predstavlja objektivnu metodologiju. Hilaf se, u drugu ruku, odvaja od jednog ili oba prethodno postavljena uvjeta. On nema veze sa objektivnoscu.
Pravnici, cije su metode razlicito prihvacene od strane Ummeta, su se, u cjelini, cvrsto priklonili ovim gore pomenutim uvjetima: obezbjedivanje potrebnog dokaza da se osnazi navod napustanje bilo koje tvrdoglave pozicije. Pravni historicari nisu jednoglasni u specificiranju razloga pravnih razlika u tom periodu uprkos ogromnoj literaturi na tu temu. Razlozi mogu biti pridruzeni trima razlicitim faktorima: jezicki faktor, faktor koji se odnosi na prenos hadisa, i faktor koji se odnosi na principe i pravila dedukcije.

Jezicki (lingvisticki) razlozi

Jedna rijec u Kur'anskom tekstu ili hadisu moze imati nekoliko razlicitih znacenja. Rijec "*ajn*" moze znaciti organ vida, tekuca voda, cisto zlato ili spijun. Ako je takva rijec upotrijebljena u kontekstu gdje je tesko precizno reci sta ona znaci, cak i ucenjaci (mudztehidi) koji ulazu veliki napor mogu dati razlicita znacenja rijeci ili izraza koji tesko mogu biti poduprijeti tekstom. Znacenja, takode mogu biti sugerirana i biti totalno odvojena od namjeravanog znacenja rijeci.
Jedan takav slucaj je razmimoilazenje medu pravnicima o pravom znacenju "*kar'a*" u ajetu: "I razvedene zene neka cekaju, bez ponovnog udavanja, period od tri kuru'." (2:228) Rijec kar' (mnozina kuru'), moze znaciti menstruacija i period cistoce poslije

menstruacije. Tako stvarna duzina perioda cekanja moze varirati, ovisno koje se znacenje prihvati. Neki pravnici iz Hidzaza su prihvatili da period cekanja treba biti tri intervala cistoce, dok pravnici iz Iraka zakljucuju da trebaju biti racunate tri pojave menstruacije, sto moze znaciti kraci period cekanja.[94]

Ponekad izraz moze imati i doslovno i figurativno znacenje. Bilo je, medutim, neslaganja medu nekim pravnicima da li je, u stvari, prikladno da kur'anski izraz moze imati figurativno znacenje. Najveci broj ucenjaka je potvrdio da je moguce, dok je nekoliko, kao Ebu Isferejani i Ibnu Tejmijje, odbacilo takvu mogucnost.

Oni koji se nisu slagali da bi kur'anski izraz mogao imati figurativne konotacije su tvrdili da takve konotacije nemaju realno odnosenje na originalnu upotrebu rijeci. Prema tome, rijec "*lav*" ne moze biti uzeta kao "*hrabar covjek*". Oni govore da su kur'anski tekstovi dosli da razjasne zakone, a ne da zbunjuju kao sto figurativne interpretacije imaju teznju. Nas cilj nije da ovdje debatiramo po ovom pitanju. Vecina ucenjaka, kao sto smo rekli, je bila misljenja da su figurativna tumacenja Kur'ana prihvatljiva. Ibnu Kuddame i drugi pravnici su, u stvari, smatrali odbacivanje figurativnog znacenja tumacenja kao znak svojeglavosti.[95]

Ucenjaci su se u proucavanju kur'anskih tekstova doista razlikovali u njihovom shvatanju namjera Zakonodavca. Ako je rijec sugerirala dva znacenja, neki su ucenjaci odabirali doslovno znacenje, a neki figurativno. Rijec "*mizan*", na primjer, doslovno znaci vaga (terezija) ili instrument za mjerenje mase. Figurativno, moze imati znacenje "*pravda*" kao u ajetu: "A nebo je digao. I postavio je terezije (mizan), da ne prelazite granice terezija (mizan) - i mjerite tezinu s pravdom (mizan) i na tereziji (mizan) ne zakidajte." (55:7-9) U svojoj zadnjoj pojavi, rijec terezija (mizan) ima doslovno znacenje terezije upotrebljene za vaganje stvari. U prvom i drugom javljanju rijec mizan moze oznacavati "*pravdu*" (adl) ili *tereziju*[96] kao sto je to u slijedecem ajetu: "Mi smo izaslanike nase s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terezije (mizan) objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali." (57:25)

Figurativni govor se, takoder, moze naci u opcem kontekstu kur'anskog odlomka u ajetu: "O sinovi Ademovi, spustili smo vam (enzelna) odjecu koja ce pokrivati vasa stidna mjesta, a i raskosna odijela." (7:26)

Rijec "*enzelna*" doslovno znaci "*spustili smo*". Naravno, odjeca nije "*spustena*" s neba kao odjeca. Doslovno razumijevanje rijeci "*enzelna*" je, stoga, neprihvatljivo. "*Enzelna*" se umjesto toga moze uzeti kao: "*Mi smo vam dali znanje pravljenja i upotrebe*". Ovo znacenje bi odgovaralo drugim javljanjima glagola "*enzelna*" u Kur'anu, kao kada Allah, dzelle sanuhu, kaze: "On vam je dao znanje pravljenja i upotrebe (enzele) gvozdja." (57:25) Ovo ne mozemo prevesti kao: "I Allah je spustio gvozdje."

Drugo moguce objasnjenje Allahovog "*spustanja odjece*" je da je Allah spustio kisu i uzrokovao rast bilja. On je, isto tako, stvorio zivotinje sa vunom, krznom, i dlakom, i od toga mi pravimo odjecu. Dakle, ajet se moze prije odnositi na gotovi proizvod kao manifestaciju Allahove plemenitosti nego na originalnu vodu koju je On spustio i koja je opisana drugdje u Kur'anu kao izvor svega zivota.

Pored razlike u znacenju u individualnoj formi, jezicke teskoce iskrsavaju po pitanju gramatike. Opce je znanje da direktni imperativ glagola, na primjer "*radi*!", cesto oznacava naredbu da se ispuni obaveza; negativni imperativ (ne radi!) oznacava zabranu. Ovi oblici imperativa, medutim, nisu uvijek upotrijebljeni u apsolutnom smislu.

Direktni oblik imperativa glagola moze biti upotrijebljen, na primjer, da oznaci pohvalni nacin radnje, ponudi upustvo, da upozorenje, ili dostavi neke vijesti. Naredba

"stupite u ugovor o oslobadanju" (24:33) za bilo koju zarobljenu osobu, zahtijeva takvo djelo. Ipak, ona je uzeta od strane ucenjaka ili kao apsolutna komanda koja ima za cilj ukidanje ropstva kao drustvene institucije ili kao pohvalni smjer djelovanja. Naredba vjernicima koji uzimaju ili daju zajam "zapisite" (2:282) je promatrana kao nudenje upute i savjeta. Naredba upucena onima koji se namjerno okrenu od Poslanikove poruke: "Cinite sto hocete" (41:5) je opcenito promatrana kao upozorenje na moguce posljedice tvrdoglavosti.[97]

Pored direktne zabrane, negativni imperativ moze biti upotrijebljen da ohrabri uzdrzavanje od cina koji je neprimjeren ili pokuden, da ponudi upustvo, ili da uruci neke vijesti. Kada Allah, dzelle sanuhu kaze: "Ne pruzaj poglede svoje na ono sto Mi dajemo na uzivanje nekima od njih (koji nijecu istinu)." (15:88), negativni imperativ "ne pruzaj poglede" je uzet da ohrabri uzdrzavanje od potencijalno bolnog dozivljaja. A kada Allah nareduje vjernicima: "Ne zapitkujte o onome sto ce vam priciniti neprijatnosti ako vam se objasni." (5:101), ovo je uzeto kao nudjenje upute za izbjegavanju nepozeljne radoznalosti.[98]

Raznoliki nacini tumacenja i pozitivnih i negativnih naredbi, su doprinijeli razlikama medu pravnicima u njihovom pristupu i u metodama izvodenja zakona iz kur'anskih tekstova. Ponekad se ucenjaci razilaze po pitanju upotrebe rijeci u kontekstu, cak iako se potpuno slazu po znacenju rijeci. Jedan takav slucaj su razlike oko kur'anskog ajeta (2:282) koji govori o ulozi pisara i svjedoka u biljezenju poslovnih transakcija.

Jedno tumacenje, bazirano na Ibnu Abasovom kiraetu, daje znacenje ajeta kao: "**I neka ni pisar ni svjedok ne uzrokuju stetu**." Ovo tumacenje uzima glagol u aktivu; pisar se okrivljuje u slucaju pisanja neceg razlicitog od onog sto mu je bilo diktirano, a svjedok je kriv ako lazno svjedoci.

Drugo tumacenje, bazirano na kiraetu Ibnu Mes'uda, daje znacenje ajeta kao: "**I neka ne bude ostecen ni pisar ni svjedok**." (kao u Korkutovom prijevodu, prim. prev.). Ovo tumacenje uzima glagol u pasivu: i pisaru i svjedoku se moze uciniti steta ako su prisiljeni da pisu ili svjedoce u nepodesno vrijeme. Steta im se moze uciniti i ako, na primjer, budu uzeti kao odgovorni za eventualne posljedice ugovora kao takvog, ili za neispunjenje bilo kojeg od njegovih propisa od bilo koje od ugovornih strana.[99]

Oni koji su zainteresirani za istrazivanje takvih slucajeva razlika u misljenjima naci ce mnoge primjere u pojedinim rijecima ili gramatickim konstrukcijama. U skladu s ovim razlikama, tekst moze biti gledan, na primjer, kao opci ili specificni, apsolutni ili ograniceni, rezimirajuci ili razjasnjujuci. I nase kratko bavljenje temom moze ohrabriti citaoca da proucava ove fascinantne jezicke korijene pravnih razlika u pristupacnim specijaliziranim radovima.[100]

Razlike oko hadisa

Najvise pravnih razlika medu ranim ucenjacima ima korijen u prenosenju izreka pripisanih Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem.

Ponekad neki hadis nije uopce dosao do odredenih ucenjaka i on je, stoga, formulirao svoje misljenje na osnovu eksplicitnog znacenja kur'anskog teksta ili drugog hadisa koji mu je bio pristupacan. Alternativno, mogao se obratiti na kijas iz relevantnog Poslankovog suda, ili bi trazio pomoc u pretpostavljenom nastavljanju (istishab) zakona, za kojeg se ne zna da je bio ukinut gdje su okolnosti bile analogne. Ili je bazirao misljenje na principu neopterecavanja ljudi obavezama kada nije bilo tekstualnog dokaza da ga opravda, ili na nekom drugom prihvacenom principu dolazenja do suda kroz idztihad.

Ponekad, u odredenom slucaju, razlicit hadis od onog dostupnog jednom ucenjaku bi dosao do drugog ucenjaka, i to bi rezultiralo razlicitim sudom po istom pitanju.
U drugom slucaju, pravnik moze primiti hadis koji on smatra manjkavim, sto ga sprijecava od njegove upotrebe u donosenju pravnog suda. Ovo su neke mogucnosti u ovom pogledu:
1. Lanac prenosilaca (isnad) koji ide do Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, moze biti nevjerodostojan i moze ukljuciti prenosioca koji je nepoznat ili nepovjerljiv ili cije je pamcenje slabo ili manjkavo.
2. Isnad moze biti "prekinut"; to jest, prenosilac ne citira prvog autoriteta koji je cuo hadis od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem.
3. Pravnik, posebno u slucaju hadisa kojeg prenosi jedan prenosilac, moze postaviti odredene uvjete za postenje prenosioca koje drugi ne postavljaju. Njegovi zakljucci i sudovi po odredenim pitanjima mogu, stoga, biti razliciti od ostalih.
Zakljucci i sudovi pravnika se, takoder, razlikuju prema njihovim individualnim koncepcijama i definicijama aktuelnog teksta i implikaciji odredenog hadisa. Na primjer, oni se razlikuju u znacenju odredenih tehnickih pojmova u hadisu - pojmova kao sto su: el-muzabena[101], el-muhabera[102], el-muhakela[103], el-mulasema[104], el-munabeda[105] i el-garer[106].
Ponekad moze biti tekstualnih varijacija u verziji istog hadisa do te mjere da kljucna rijec moze nedostajati u jednom tekstu, ili se citavo znacenje hadisa moze promijeniti zbog ove nedostajuce rijeci. Sta vise, neki ucenjaci mogu primiti hadis koji ima konzistentno unutarnje znacenje, dok je s druge strane moguce uzeti dobro razumijevanje njegovog namjeravanog smisla. Drugi nisu bili tako sretni i njihovo razumijevanje hadisa bi bivalo razlicito od namjeravanog smisla.
Razlike misljenja bi se javljale kada bi jedan prenosilac cuo samo dio hadisa, dok bi ga drugi cuo u cijelosti. Originalni tekst hadisa bi mogao, isto tako, biti promijenjen kroz pogresno vokaliziranje, pogresno predstavljanje ili umetanje rijeci tokom prepisivanja sto bi rezultiralo raznolikim zakljuccima i prosudbama. Pravnik, takoder, moze smatrati hadis vjerodostojnim, ali je u nesuglasju sa drugim koji on smatra autenticnijim. On bi, razumljivo, posegao za ovim drugim. U drugoj situaciji, moze mu biti nejasno koji od dva dijela dokaza je vjerodostojniji i on bi se uzdrzavao od upotrebe bilo kojeg sve dok ne bi dobio neovisnu potvrdu.
Odredeni pravnik je mozda dobio informaciju koja dokida hadis ili ga cini specificnim ili ga ogranicava u dosegu (polju primjene) i to bi, naravno, rezultiralo razlikama u njihovim skolama misljenja.[107]

Razlike u pravnim metodama

Ovo je treci glavni cinilac u objasnjavanju pojave razlike u misljenjima.
Usulul-fikh (izvori i principi pravnog zakonodavstva) mogu biti definirani kao nauka koja otjelovljuje znanje o dokazima ili potvrdama (edille; jednina: delil) na kojima je zakonodavstvo osnovano, metodologija izvodenja zakljucaka iz ovog znanja, i objekt na koji se zakon primjenjuje. Svi principi i pravila formulirani od strane pravnika za reguliranje procesa idztihada i izvodenje pomocnih zakona Seriata cine dio nauke usulul-fikh. U svojim raznovrsnim metodologijama, pravnici su specificirali osnovne principe koje oni upotrebljavaju za formuliranje zakona i oni daju dokaze (hudzdzijje) za ove zakone. On su elaborirali sve korake koje su poduzeli od pocetka da bi dosli do zvanicnog suda.
Pravnici razlicitih skola misljenja su se razisli u principima i pravilima koje su upotrebljavali. Neki su, na primjer, priznali sud ashaba Allahova Poslanika, sallallahu

'alejhi ve sellem, kao vjerodostojnu osnovu za donosenje suda na temelju toga da su Poslanikovi ashabi, zbog svog moralnog postenja, mogli davati fetve samo na osnovu propisnog dokaza, ili propisnog shvatanja dokaza, ili na bazi da su culi relevantnu izjavu direktno od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, o kojoj nisu bili upozoreni. Drugi nisu uzeli tako veliko oslanjanje na sudove ashaba, izabiruci od njih samo ono sto su culi direktno od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, a ne njihova tumnacenja, utiske ili akcije.
Neki pravnici su usvojili princip "el-mesalihul-mursele" (javni interes) koji niti je nareden niti je zabranjen u bilo kojem osnovnom izvoru, ali je baziran na ubjedenju da svi Seriatski zakoni imaju za cilj ostvarenja blagostanja ili dobra za covjecanstvo. Drugi nisu uzeli ovaj princip kao punovazan izvor zakona, i to je dovelo do aktuelnih razlika u formiranju zakona.
Postoji mnogo drugih principa ove vrste po kojima su se pravnici razisli. Razisli su se po pitanju dozvoljenosti upotrebe principa "sasijecanje zla u korijenu" (sedduz-zerai'); "pravne preferencije" (istihsan); "pretpostavka nastavljanja" (istishab); "prihvatanje sigurnijeg" (el-ahzu bil-ahvat); "prihvatanje blazeg" (el-ahzu bil-ehaff); "prihvatanje strozijeg" (el-ahzu bil-eskal); "obicajno pravo" (el-'urf); i "lokalni obicaj" (el-'adet). Oni su se isto razisli o pitanju implikacije prvotnog teksta, metodama dolazenja do ovih implikacija, i sta moze opravdano biti podrzano iz ovih tekstova. Na ovaj nacin iskrsavaju mnoge razlike na polju izvedenih propisa.
Ovo je kratki pregled najvaznijih uzroka za pravne razlike. Oni koji su zainteresirani za daljnje istrazivanje ili nalazenje relevantnih primjera da rasvijetle razlicite tacke razlika mogu se obratiti na pristupacne klasicne i moderne radove koji se bave ovim pitanjima.[108]

BILJESKE
93 Murdzije su sekta koja je izvela svoje ime iz rijeci "irdza'", sto znaci odgadjanje. Oni su odlagali sud grijesniku do Sudnjeg dana. Smatrali su da gdje ima vjere, grijeh i grijesenje ne mogu naskoditi i, slicno, gdje postoji nevjerstvo (kufr) dobro djelo ne donosi korist. Ovo je suprotno prihvacenom islamskom vjerovanju.
94 Vidi tefsir od El-Kurtubija, 3/113; Ibnu Kuddame, *El-Mugni,*, 9/77 ff.
95 Vidi *Revdetun-nezir*, 35 (Selefijje, izd.).
96 Ibnu Kesir, 4/270.
97 Vidi *El-Mahsul*, 2/39ff, gdje je navedeno 15 vrsta imperativa.
98 Ibid., 469; takodjer, El-Amidi, *Ihkam*, 2/187, (izd. Rijad).
99 Vidi Ibnu Sejjid El-Betlejusi u *Et-tenbih alel-esbab elleti evdzebet el-ihtilaf bejnel-muslimin* (Upozorenje o razlozima koji su prouzrokovali neslaganje medju muslimanima), 32-3.
100 Ibid.
101 El-muzabena - prodaja ocekivanog prinosa uroda za aktuelni proizvod, na primjer prodaja datula na drvetu za susene datule ili prodaja grozdja u zamjenu za grozdjice (suho grozdje).
102 El-muhabera - slicno podjeli uroda, gdje je pravo dato od posjednika zemljista zemljoradniku do odredjenog roka u zamjenu za neke od proizvoda.
103 El-muhakala - prodaja uroda prije zetve, kao sto je danasnja praksa u "buducim" trzistima (future markets).
104 El-mulasema - oblik prodaje u predkur'ansko doba koja se zakljucuje dodirivanjem robe od strane kupca koja tada postaje njegovim vlasnistvom, bez obzira da li se

prodavac slozio ili ne.
[105] El-munabeda - prodaja u kojoj bi prodavac obicno bacao artikl prema namjeravanom kupcu da bi oznacio zavrsetak prodaje.
[106] El-garer - prodaja u kojoj roba nije bila u posjedu trgovca u vrijeme ugovaranja, niti je bila poznata kolicina, niti je bilo izvjesno da li ce prodavac biti u mogucnosti da je isporuci kako bi ispunio ugovor.
[107] Vidi *Raf'ul-Melam*, 7.
[108] Vidi *Nuzhetul-evlija'*, 392; *Dairet me'arif el-karnil-'isrin* (Enciklopedija dvadesetog stoljeca), 4/141.
[Prethodno poglavlje] [Nazad na sadrzaj]

Osmo poglavlje

ZNANJE I OTMJENOST

Obrazovanje i maniri imama

Kao i ashabi prve generacije, njhovi neposredni nasljednici - tabi'ini - vodeci pravnici drugog i treceg stoljeca su imali mnoge razlike o pitanjima koja su zahtijevala idztihad. Posto njihove razlike nisu bile motivirane bilo kojim vidom egoizma ili zelje da se stvori nesloga, neko moze reci da su svi oni bili na pravom putu. Nije preuvelicavanje reci da su ovi pravnici bili jedinstveno posveceni trazenju istine i zadobijanju Allahovog zadovoljstva. Oni su bili visoko skolovani i kvalificirani, i zato su njihove fetve stavljene na raspolaganje pravnicima svih doba. Bila je uobicajena praksa medu njima da prenose sudove onih koji su donosili vjerodostojne fetve, bez obzira na pravnu skolu kojoj su pripadali i da traze Allahov oprost za one koji su pogrijesili. Oni su imali visoko medusobno postovanje.

Kada su bili suoceni sa teskim pitanjima, neki pravnici su konsultirali literaturu druge pravne skole bez ustrucavanja ili osjecaja sramote, iako se mozda nisu slagali sa tipom dokaza koje su ovi drugi koristili. Oni su se, naravno, osjecali slobodnima da konsultiraju bilo koji, dokazima potkrijepljeni tekst. Dolazeci do svojih rjesenja (fetvi), oni bi ih izdavali sa ovakvim zakljucujucim frazama: "*ovo je opreznije*", "*ovo je preporucljivije*", "*ovo je kako bi trebalo biti*", "*meni se ne svidja ovo*" ili "*ovo mi ne izgleda privlacno*". Oni se nisu osjecali sputani bilo kakvim neutemeljenim ogranicenjima ili strahom od neosnovanih optuzbi. Oni su bili sirokoumni, i njihova briga je bila da olaksaju stvari ljudima.

Medu Poslanikovim ashabima, njihovim nasljednicima, i vodecim pravnicima nakon njih postojale su razlike koje su se odnosile, na primjer, na pripremu i samo klanjanje namaza. Neki su ucili bismillu na pocetku sure Fatihe, a drugi nisu. Neki su je izgovarali glasno, drugi nisu. Neki su ucili kunut dovu kao dio sabah namaza, dok drugi nisu. Neki su obnavljali abdest nakon krvarenja nosa, povracanja i pustanja krvi, dok drugi nisu. Neki su smatrali da bilo kakav fizicki kontakt sa zenom ponistava abdest, dok drugi nisu. Neki su obnavljali abdest nakon jedenja kamiljeg mesa ili hrane pecene direktno na vatri, dok drugi nisu vidjeli potrebu za tim.

Ove razlike ih nikad nisu sprijecile da klanjaju namaz jedni iza drugih. Ebu Hanife i njegovi sljedbenici su, kao i Safija i njegovi vodeci pravnici, klanjali namaz iza medinskih imama iz malikijske skole i drugih, iako ovi imami nisu ucili bismillu, bilo u sebi ili na glas. Prenosi se da je Ebu Jusuf, vodeci hanefijski ucenjak, klanjao namaz iza Er-Rasida. Ebu Jusuf je kasnije saznao da je Er-Rasidu bila pustena krv. On nije ponovio namaz iako je smatrao da pustanje krvi kvari abdest.

Ahmed ibnu Hanbel je smatrao da krvarenje iz nosa i pustanje krvi kvari abdest. Bio je upitan sta ako ljudi klanjaju namaz iza imama koji nije obnovio abdest nakon krvarenja. Odgovorio je: "Kako da ne klanjam za Malikom ili Se'idom ibnul-Musejjibom?"

Prema Safiji kunut dova (na sabahu) je ustaljena praksa Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Pa ipak, prenosi se da je klanjao sabah blizu mezara Ebu Hanife ali nije ucinio kunut dovu.[109] Kada je bio upitan o ovome, Safija je odgovorio: "Kako da zastranjujem od njega dok sam u njegovom prisustvu?" Prenosi se isto od njega da je rekao: "Mi smo, vjerovatno, priklonjeniji irackoj skoli misljenja (mezhebu)."[110]

Malik je bio najuceniji strucnjak u hadisu kojeg su prenosili stanovnici Medine i najbrizljiviji u promatranju lanaca prenosilaca (isnad). On je, takodjer, bio najobavjesteniji o praksi Omer ibnul-Hattaba, izrekama Abdullaha ibnu Omera, Aise i sedam uvazenih pravnika medu Poslanikovim ashabima, radijallahu 'anhum. On je bio jedan od pionira u uspostavljanju nauke prenosenja hadisa i donosenja pravnih rjesenja (fetvi). Hadisi koje je sakupio i fetve koje je donio se nalaze u njegovoj knjizi *El-Muvetta*, u kojoj je sakupio pouzdane hadise poznate ljudima Hidzaza, izreke ashaba, i fetve druge generacije muslimana koje je on ozvanicio. Poglavlja knjige su kvalificirana u skladu sa pravnim granama i s velikom ucenoscu.
El-Muvetta je plod cetrdesetogodisnjeg strucnog napora. To je bila prva knjiga o hadisu i pravu koja se pojavila u historiji Islama. Njen sadrzaj je bio opravosnazen od sedamdeset ucenjaka, ali kad je halifa El-Mensur zatrazio da se nekoliko kopija nacini i rasturi u nove muslimanske oblasti sa namjerom da se ljudi okupe da slijede njezinu liniju i time razlike i prepirke dovedu do kraja, Malik je bio prvi koji je odbacio ovaj prijedlog. Prenosi se da je rekao El-Mensuru:
"Ne cini to. Ljudi u razlicitim krajevima muslimanske zemlje vec posjeduju znanje bazirano na izvjestajima koje su primali i na izrekama Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, koje su culi prije ovoga. Svaka grupa ljudi se ponasa u skladu sa onim sto je doslo prvo, i zbog toga postoje razlike u praksi ljudi. Ostavi ljude svakog kraja da slijede ono sto su odabrali." Halifa se precutno slozi sa Malikovom zeljom i zamoli Allaha da mu podari uspjeh.[111]
Malikov savjet halifi i njegov savjet da se El-Muvetta - knjiga na kojoj je on radio tako temeljito i tako dugo vremena - zvanicno prepise kao standarni tekst hadisa i prava ne ostavlja nam nikakvu sumnju o njegovom prostranom razumijevanju i dubokoumnosti, kao i kompletnom odsustvu egoizma. On je bio sposoban da vidi ogranicenje i opasnosti autoritativne vladavine.

El-Lejsovo pismo Maliku

Vjerovatno jedan od najboljih prakticnih primjera etike i norme neslaganja je pismo koje je Maliku poslao El-Lejs ibnu Sa'd, vodeci ucenjak i pravnik Egipta u to vrijeme. Pismo, u kojem je El-Lejs dao svoje poglede na razlicita pitanja po kojima se on razlikovao s Malikom, je bilo zdanje znanja i otmjenosti. Pismo je predugo da bi se citiralo u potpunosti, ali ovdje je nekoliko odlomaka da bi se odslikao njegov sadrzaj i ton:
"Iz tvog pisma koje sam dobio, drago mi je znati da si u dobrom zdravlju. Neka ti Allah podari da tvoje zdravlje potraje i omoguci ti da Mu pokazes zahvalnost. Neka On pospe jos vise Svoje obilne dobrote na tebe...
Ti si informiran da ja donosim pravna rjesenja ljudima koja se razlikuju od prakse stanovnika Medine. Ti si istakao da se trebam bojati za svoju dusu o rjesenjima koja sam donio ljudima ovdje i da bi, isto tako, oni trebali pratiti praksu stanovnika Medine, u koju je Poslanik ucinio hidzru i u kojoj je Kur'an bio objavljivan. Sto si napisao u ovom pogledu je - insa'allah - tacno, i ja vjerujem da cete moj odgovor na tvoje komentare zadovoljiti. Medu onima koji su blagoslovljeni znanjem, nema nikoga kome se vise od mene ne svidjaju nesukladna ili suprotna rjesenja, ili ko ima vecu privlacnost za bivse medinske ucenjake, ili ko radije od mene usvaja rjesenja po kojima su oni jednoglasni. Slava i hvala Allahu, Gospodaru i Uzdrzavatelju svih svjetova. On nema sudruga."
El-Lejs ibnu Sa'd nastavlja da navodi razlike u misljenju izmedu njega i Malika oko autoritativnosti prakse stanovnika Medine. On istice da su mnogi rani Poslanikovi

ashabi, koji su bili odgojeni pod njegovim vodstvom i uputama, rasirili ucenja Kur'ana i Sunneta kroz razlicite zemlje koliko god su mogli. On je, takoder, istakao, da su sljedbenici druge generacije imali svoje razlike u misljenjima po mnogim pitanjima. Kao primjer, on pominje Rebi'a ibnu Ebi Abdurrahmana, ali iskazuje svoje neslaganje sa njim o odredenim pitanjima, a onda kaze:

"Uprkos ovome, hvala Allahu, Rebi'a je bio osoba koja je posjedovala ogromnu dobrotu. On je imao originalan um i rjecit jezik. On je bio covjek ocite otmjenosti i dobrih manira. Imao je izvornu ljubav za svoju bracu muslimane, uopce, i za nas posebno. Neka mu Allah podari svoju milost i oprost i najbolju naknadu za njegova djela."

Slijedece, Ibnu Sa'd pominje neka pitanja po kojima su on i Malik imali razlicita misljenja, na primjer: sastavljanje aksama i jacije u kisnoj noci; donosenje suda na osnovu samo jednog svjedoka; placanje zadrzanog dijela mehra (vjencanog dara) samo u slucaju razvoda; klanjanje namaza za kisu (salat istiska') prije hutbe.

Ibnu Sa'd zakljucuje svoje pismo govoreci:

"Izostavio sam mnogo pitanja osim ovih. Molim Allaha da ti podari dug zivot i uspjeh jer se nadam da ce se time ljudi okoristiti i jer se bojim da ce izgubiti sa smrcu takvoga kao sto si ti. Uvjeravam te u moja osjecanja blizine prema tebi uprkos razdaljini koja nas razdvaja. Ovo je uvazena pozicija na kojoj te drzim. Nemoj mi prestati pisati vijesti o tebi, tvojoj djeci i porodici, ili ako ima ista sto zelis da ucinim za tebe licno ili za nekoga za koga ti imas posebnu brigu. Bio bih najzadovoljniji da ucinim bilo kakvu uslugu u ovom pogledu. U vrijeme pisanja ovog pisma mi smo u dobrom zdravlju, el-hamdulillah. Molimo Allaha da nam omoguci da Mu zahvaljujemo na onome sto nam je darovao i da nastavi da nam daje Svoje blagodati. Esselamu alejkum ve rahmetullah."[112]

Postoje mnoge diskusije i debate, zabiljezene u biografskim radovima i historijskim rukopisima, koje odslikavaju veliku ucenost i preciznost i koje su ispunjene svijetlim primjerima propisane etike i normi neslaganja. Ovaj duh prosvijetljene orjentacije je poceo trpiti sa pojavom sirenja strogog imitiranja (taklid). Ovo je znacilo da su ljudi slijedili sudove i prakse odredjene skole misljenja do mjere iskljucenja ostalih, i cak su smatrali druge manjkavim i zalutalima. Rezultat je bio otvrdnjavanje stavova i pozicija medu pravnicima i odredjena ukocenost prema samom znanju.

Ovo je posebno tacno nakon smrti uvazenih pravnika o kojima je Gazali rekao:

"Neki od preostalih pravnika druge generacije su nastavili da odrzavaju uzorni primjer postavljen od njihovih prethodnika. Oni su se cvrsto priklanjali cistoci Islama i uspostavljenoj praksi ranih pravednih pravnika. Oni su se klonili bliskog kontakta sa politickim autoritetima i odbijali su da budu kompromitirani."

Halife su iz potrebe insistirali da ih postavljaju za sudije i guvernere, ali kad su oni odbili da prihvate pozive, pojavili su se dunjalucari, ljudi koji su grabili samo za svoju korist; oportunisti spremni da zauzmu polozaj poboznih i dobrih.

ovom pogledu El-Gazali kaze:

"Ljudi ove vrste su vidjeli dostojanstveno i casno mjesto pravnika i cinjenicu da su im, uprkos njihovoj neradosti i odbijanju, ponudene pozicije imama i guvernera. Ovi dunjalucari su nastavili da traze znanje kako bi zadovoljili svoju zelju za ugledom i casnim pozicijama. Oni su se ukljucili u otudivanje prava. Predstavljali su se guvernerima i trazili njihova poznanstva i patronat. Neki od njih su bili uspjesni, ali niko od njih nije cist od degradacije i ponizenja molbe za materijalnu nadoknadu i zvanicni polozaj. Pravnici, koji su nekada bili smatrani autoritativnim osobama, su,

dakle, postali trazitelji patronata i statusa. Oni prethodni su zadrzavali svoj integritet i cast kroz odbijanje da se poklone autoritetima. Sada, ovi novi su kompromitirani i ponizeni laskanjem vladarima. Ovo nije slucaj sa onim ucenjacima Allahove vjere koje je Svemocni blagoslovio uspjehom u svakom vremenu."[113]
Gazali je, dakle, odslikao aktualnu situaciju pravnika koji su bili zavedeni trazenjem ovoga materijalnog svijeta i za koje je vjera bila jedini put da dosegnu vrata plemicke zastite. U ovoj zelji za zadobijanjem ljubavi vladara, znanje je obezvrijedeno.
Malik je obicavao reci:
"Ne trazite znanje (o vjeri) od cetiri tipe ljudi: glupih i nekompetentnih; oportunista koji samo gledaju svoju korist i koji propagiraju svoje licne inovacije, lazaca koji krivotvore izvjestaje ljudi, cak i ako to ne cine upotrebljavajuci Poslanikove izreke; i onih koji su znani po dobroti, pravicnosti i redovnom obavljanju ibadeta ali su neznalice o temeljima onoga sto rade i o cemu pricaju."[114]
On je isto tako rekao:
"Ovo znanje je sama vjera. Budite oprezni od koga trazite vasu vjeru. Ja znam sedamdeset ljudi, koji bi, pokazujuci na Poslanikovu dzamiju, govorili: "Allahov Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je rekao medu ovim stubovima to i to....", ali im nikad nisam vjerovao sto govore. Oni su bili ljudi koji bi dokazali da su posteni ako bi im se povjerila javna blagajna, ali kada se dode do akademskog postenja, onda ne bi uspijevali ispuniti to ocekivanje. Stoga smo izbjegavali ove ljude dok nam Ibnu Sihab nije dosao i onda smo poceli da se skupljamo na njegovim vratima trazeci pouzdano znanje."[115]
Bilo je malo vjerovatno da bi se velike razlike mogle pojaviti medu ljudima koji su imali kavlitete i osobine kao Ibnu Sihab. Cak i ako bi se razlike pojavile, one bi rezultirale u individualnoj potrazi za istinom zbog same istine, a ne zbog egoisticnih teznji. Da bi se ispostovao standard etike i normi ponasanja koje su rani, pravicni ucenjaci prakticirali u radu sa razlikama, pogledajmo nekoliko primjera uzornog ponasanja koje su oni postavili.

Ebu Hanife i Malik

Vec smo spomenuli glavne razlike izmedu vodecih pravnika, Ebu Hanife i Malika, i njihovim osnovnim razlikama u pristupu kada se bave novim pitanjima. Pstojala je, takodjer, znacajna razlika u godinama izmedu ova dva covjeka, ali to nije zamutilo njihovo medusobno postovanje i prijateljstvo. Cuveni Kadi 'Ijad je u svojoj knjizi "El-Medarik" zabiljezio da se El-Lejs ibnu Sa'd susreo sa Malikom u Medini, dok je ovaj izlazio sa sastanka sa Ebu Hanifom:
- Vidim da ti je celo okupano u znoju, rece El-Lejs.
- Oznojio sam se na sastanku sa Ebu Hanifom. On je, uistinu, fakih, o Egipcanine!, rece Malik.
Kasnije El-Lejs susrete Ebu Hanifu i rece mu:
- Kako su odlicne ocjene ovoga covjeka (Malika) za tebe!
A Ebu Hanife mu na to rece:
- Nisam sreo nikoga ostroumnijeg i koji bolje shvata od njega.[116]

Muhammed ibnul-Hasan i Malik

Muhammed ibnul-Hasan je bio vrlo bliski i istaknuti kolega Ebu Hanife i bio je onaj koji je cuvao zabiljeske o njegovim fetvama. Ostavio je svoju kucu i otisao zivjeti tri godine sa Malikom, tokom kojih je studirao El-Muvetta direktno od njega. Jednog dana, dva velika ucenjaka, Muhammed ibnul-Hasan i Safija su pretresali neko pitanje. Muhammed ibnul-Hasan je rekao:

- Nas kolega (misleci na Ebu Hanifu) je uceniji od vaseg (misleci na Malika). Cak sta vise, dodade on, kao da zeli da isprovocira Safiju, ne pristaje Ebu Hanifi da suti dok Malik govori.
Imam Safija odgovori:
- Reci mi u punom postenju, ko je uceniji u Sunnetu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, - Malik ili Ebu Hanife?
- Malik, odgovori Muhammed ibnul-Hasan, i dodade: Ali nas kolega (Ebu Hanife) je obavjesteniji i vjestiji u analogiji.
Safija se slozi da je tako i nastavi:
- Malik je uceniji u Allahovoj knjizi od Ebu Hanife. Prema tome, ko je god uceniji u Allahovoj knjizi i Sunnetu Njegova Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ima prednost da govori. Muhammed ibnul-Hasan nije mogao nista vise reci."[117]

Safija i Muhammed ibnul-Hasan

Safija je rekao: "Jednoga dana sam imao diskusiju sa Muhammed ibnul-Hasanom. Bilo je toliko govora i neslaganja medu nama da sam primijetio Ibnul-Hasanovu vratnu venu kako je iskocila zbog bijesa i ljutnje."[118] Pa ipak, Muhammed ibnul-Hasan je rekao: "Ako postoji osoba koja se ne slaze sa nama, a jos uvijek je sposobna da nas ubijedi u svoju poziciju, onda je to imam Safija." Kada je bio upitan zasto je to tako, odgovorio je: "Zbog bistrine njegovog uma i tumacenja, zbog njegove ubjedenosti u znanje koje jasno pokazuje u procesu pitanja, odgovaranja i slusanja."[119]
Ovo su samo neki primjeri etike i normi propisnog ponasanja u neslaganju kako su to demonstrirali vodeci pravnici. Iz ovih slika mozemo vidjeti uzorne primjere koje su postavili nasi preci. Oni su svi crpljeni iz izvora Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, uputa i primjera. Lijepo ponasanje nasih pravednih predaka nije bilo ograniceno samo na izbjegavanje kleveta i spletki, jer njihova je najveca briga bila preciznost i saznanje o njihovim intelektualnim poduhvatima. Oni su se, dakle, klonili stvari o kojima nisu imali znanja i bili su krajnje oprezni u donosenju pravnih rjesenja, bojeci se greske. Takve pojave njihovog ponasanja su evidentne u izjavi koju je dao Abdurrahman ibnu Ebi Lejle, koji je rekao:
"U ovoj dzamiji (Poslanikova, sallallahu 'alejhi ve sellem, dzamija), znao sam sto i dvadeset Poslanikovih ashaba. Nije postojao niko od njih, ako bi bio upitan o hadisu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ili da da sud o nekom pitanju, a da ne bi pozelio da neki drugi ashab odgovori umjesto njega."
U drugoj verziji se prenosi da je rekao:
"Ljudi bi donijeli pitanje nekome od ashaba. Ovaj bi se uzdrzao od donosenja suda i prenio bi pitanje drugom ashabu. Proces bi se nastavljao sve dok pitanje ne bi bilo vraceno ashabu koji je prvi upitan."[120]
Muslimanski ucenjaci u ovim ranim vremenima su uzdigli sebe iznad emocionalnog impulsa kada bi se ticalo pitanja znanja i bili su spremni da priznaju svaki svoj nedostatak i postuju druge. Bili su vrlo oprezni kada bi se suocili sa kriticnim pitanjem, kako ne bi dali pogresnu i moguce stetnu presudu. Jedan takav slucaj je sa covjekom kojeg su njegovi ljudi poslali Maliku u Medinu da ga pita o nekom odredenom pitanju. Covjeku je trebalo sest mjeseci da dode do Malika. Kad je pitanje stavljeno pred Malika, on rece covjeku:
"Reci onima koji su te poslali da ja nemam znanja o ovoj stvari."
- Ko onda zna o njoj?, upita covjek.
- Onaj koga je Allah obdario znanjem, rece Malik i citira kur'anski ajet u kojem su

meleki, kada ih je Allah upitao da kazu Ademu imena stvari, rekli: "Hvaljen neka si. Mi znamo samo ono cemu si nas Ti poucio." (2:32)

Prenosi se da je jedne prilike Malik bio upitan cetrdeset i osam pitanja. Na trideset i dva njegov odgovor je bio: "Ne znam". Takoder, Halid ibnu Haddas prenosi: "Dosao sam Maliku iz Iraka da ga pitam za njegovo misljenje o cetrdeset problema, a on je odgovorio na samo pet od njih." Ibnu Adzlan je obicavao reci: "Ako ucen covjek ne uspije shvatiti mudrost rijeci "ja ne znam", njegov sud ce sadrzavati gresku."

Sam Malik je obicavao citirati izreku: "Ucen covjek treba insistirati na svojim studentima da steknu obicaj govorenja "ja ne znam", tako da ovaj obicaj postane princip kojem ce se oni obracati. U ovom pogledu ako je neko upitan o necemu sto ne zna, on treba reci: "Ne znam".

A vjerodostojno se prenosi da je Ebu Derda', ashab, rekao: "Reci "ja ne znam" je pola znanja."

Malik i Ibnu 'Ujejne

Sufjan ibnu 'Ujejne[121] je bio bliski Malikov saradnik. Safija je rekao: "Da nije bilo njih dvojice, znanje u Hidzazu bi nestalo."[122] Ibnu 'Ujejne je bio sklon postovanju Imama Malika. Prenosi se da je on jednom pomenuo hadis, a poslije mu je bilo receno da se Malik ne slaze sa njim o tom hadisu: "Da li me to vi poredite sa Malikom?', upita Ibnu 'Ujejne. "Moj status u poredjenju sa Malikom je, kao sto pjesnik Dzabir rece, kao snaga kamile koja jos doji u poredenju sa odraslom."

Ibnu 'Ujejne je prenio hadis: "Ljudi mogu putovati u najudaljenije krajeve u potrazi za naukom, ali nece naci nikoga ucenijeg od ucenog covjeka iz Medine." Kad je upitan na koga je aludirao ovim hadosim, Ibnu Sufjan je rekao da je to Malik ibnu Enes i dodao: "On (Malik) nikada nije prenio bilo kakav nepouzdan hadis; nikada nije prihvatio hadis od bilo koga cija povjerljivost i pouzdanost nisu bili izvan pitanja. Imam osjecaj da ce se Medina pretvoriti u rusevinu nakon smrti Malika ibnu Enesa."[123]

Malik i Safija

Safija je rekao:

"Malik ibnu Enes je moj ucitelj. Ja sam naslijedio znanje od njega. Kad ljudi pomenu pravnike, Malik odskace kao zvijezda. Ne postoji niko kome vjerujem svim srcem kao sto je Malik ibnu Enes."[124]

Takoder, je obicavao reci:

"Ako je hadis prenio Malik, njegova pouzdanost treba biti spremno prihvacena jer da je on imao ikakvih sumnji o hadisu, on ne bi obracao paznju na njega."[125]

Ahmed ibnu Hanbel i Malik

Ebu Zar'a Ed-Dimeski je rekao:

"Cuo sam nekoga kako pita Ahmeda ibnu Hanbela o stajalistu kada je suocen sa hadisom oko cijeg su se prenosenja Malik i Sufjan razisli. Ibnu Hanbel je odgovorio: "Malik mi je drazi." Onda je bio upitan: "Sta ako su El-Evzai" i Malik u neslaganju?" Ibnu Hanbel odgovori: "Malik je pozeljniji po mom misljenju, iako gledam na El-Evzai"ja kao jednog od vodecih pravnika." Ibnu Hanbel je onda bio upitan o Ibrahimu En-Nehai'ju bez poredenja sa Malikom, posto En-Neha'i nije bio jedan od eksperata u hadisu (ehlul-hadis). Ibnu Hanbel je odgovorio: "En-Neha'i treba biti smjesten medu svoje suvremenike." Onda je bio upitan za savjet o covjeku koji zeli da napamet nauci hadis kojeg prenosi samo jedna osoba. On odgovori: "Neka nauci hadis koji je prenesen od Malika."

Misljenja o Ebu Hanifi

Su'be ibnul-Hadzdzadz[126] je bio vodeci autoritet u hadisu, dok je Ebu Hanife, kao sto smo vec vidjeli, pripadao skoli misljenja (ehlur-re'j). Usprkos razlikama u njihovim metodogijama, Su'be je imao visoko postovanje prema Ebu Hanifi. Postojala je izvorna ljubav medu njima i oni su se dopisivali. Su'be je uobicavao verificirati Ebu Hanifine radove i trazio od njega da govori. Kad su vijesti o Ebu Hanifinoj smrti dosle do njega, on je rekao: "S njim je otisla kufanska pravna nauka. Neka se Allah smiluje i njemu i nama."[127]
Kad je neko upitao Jahja ibnu Se'id El-Kattana o Ebu Hanifi, on je rekao: "Bogobojazan, on je preporucivao i pohvaljivao znanje koje mu je Svemocni Allah podario. Sto se mene tice, Allaha mi, kad god sam smatrao bilo koju od njegovih izjava pozeljnom, prihvatao sam je."
Ovo pokazuje da razlike u pogledima nisu sprijecavale ove pravnike od usvajanja onoga sto su primjecivali da je dobro kod drugih. U dodatku, svaki bi spomenuo odlike i vrline drugih i priznavao njihove ideje kada su ih navodili da bi podrzali svoje sopstvene argumente.
Postoji puno primjera koji govore o visokom polozaju na kojem je Abdullah ibnul-Mubarek drzao Ebu Hanifu. Uvijek je govorio o njemu na pozitivan nacin i potvrdivao njegov autoritet. Cesto ga je citirao i hvalio. Ne bi dozvoljavao nikome da ga potcjenjuje u njegovoj dzamiji. Jedan dan neko, u njegovom krugu studenata, je pokusao da se podsmjehuje na Ebu Hanifu. Ibnul-Mubarek je rekao: "Usuti! Allaha mi, da si sreo Ebu Hanifu, vidio bi snagu njegovog intelekta i njegovu otmjenost."
Za Safija se prenosi da je rekao da je cuo da je Malik bio upitan o Osmanu El-Battiju. Malik odgovori: "On je bio covjek prosjecnih sposobnosti." Onda je bio upitan o Ibnu Ebi Subrumi, pa je rekao: "On je bio covjek prosjecnih sposobnosti." Onda je bio upitan o Ebu Hanifi, i on odgovori: "Ako bi dosao do ciglenog zida ove dzamije i raspravljao s tobom, govoreci da je nacinjen od drveta, ti bi uistinu povjerovao da je drveni."[128] Ovo je bila aluzija na Ebu Hanifinu vjestinu u analogijskoj dedukciji. Safijin najcesce citirani komentar na Ebu Hanifu je bio: "U pogledu prava, ljudi su kao ovisna djeca pred Ebu Hanifom."[129]
Na casovima poducavanja i seminarima koje su ovi pravnici vodili, samo su dobre i korisne stvari bile spominjane. Ako bi neko pokusao da ignorise ili prekrsi konvenciju propisane etike i ponasanja u kojem su bili vodeni, ta osoba bi istodobno bila ispravljena. Njemu ne bi bila ostavljena nikakva sansa da se podruguje ili podsmjehuje ikome. El-Fadl ibnu Musa Es-Sinani[130] je upitan da prokomentarise svoj stav o onima koji podrugljivo napadaju na Ebu Hanifu. On je rekao: "Ebu Hanifa se suocavao s takvim ljudima sa znanjem koje su oni mogli shvatiti ali i sa znanjem koje oni nisu bili sposobni shvatiti. Nije im ostavljao nista na cemu bi mogli stajati, i oni su bili uvrijedjeni zbog toga."[131]
Ovo su neki izvjestaji i komentari koje su napravili vodeci ucenjaci hadisa koji se nisu slagali sa najvecim brojem Ebu Hanifinih tumacenja i zakljucaka. Medutim, njihove razlike ih nisu sprijecile da hvale njegove vrline i odlike, jer su bili uvjereni da ove razlike nisu bile motivirane bilo kakvim egoizmom ili arogancijom s njegove strane, nego medosobnom potragom za istinom. Da nije bilo ovih visokih etickih standarda i prefinjenih manira, veliki dio pravne nauke nasih ranih i postovanih pravnika bi pao u zaborav ili bi bio odbacen na stranu. Ovi ucenjaci bi branili druge samo zbog toga sto su znali da je njihova odgovornost da sacuvaju islamsko pravo, koje je nuzno za moralnu zastitu i blagostanje Ummeta.

Misljenja o imamu Safiji

Ibnu 'Ujejne je bio istaknuti pravnik i jedan od onih koji su drzani na visokom nivou. Pa ipak, kada bi ljudi dosli njemu zbog objasnjenja neke stvari u Kur'anu ili za pravno rjesenje, on bi ih uputio na Safiju sa ovim rijecima: "Pitajte ovu osobu." Cesto bi, kad bi vidio Safiju, rekao: "Ovo je najbolji mladi covjek njegova doba." A kad je cuo o smrti Safije, rekao je: "Ako je Muhammed ibnu Idris (Safija) umro, onda je umro najbolji covjek njegova doba."

Jahja ibnu Seid El-Kattan je obicavo reci: "Molim Allaha za Safiju, cak i u mom namazu." Abdullah ibnul-Hakem i njegov sin Muhammed su bili sljedbenici malikijskog mezheba, ali je otac savjetovao sina da ostane blizak Safiji, jer nije vidio nikoga ko ima "vise uvida u principe znanja ili prava". Izgleda da je Muhammed postupio po savjetu svoga oca, jer se prenosi da je rekao: "Da nije bilo Safije, ne bih znao kako odgovoriti na bilo ciji argument. Preko njega sam naucio sve sto imam. On je taj, neka ga Allah blagoslovi, koji me poducio analogijskom misljenju i on je bio sljedbenik Sunneta i uspostavljene prakse. Bio je dobar i osoba od vrlina. Imao je rjecit jezik i cvrst, precizan intelekt."[132]

Ahmed i Safija

Abdullah, sin imama Ahmeda ibnu Hanbela, je jednom upitao svog oca: "Kakva je osoba bio Safija? Cujem te cesto kako se molis za njega."[133] "Safija, neka ga Allah blagoslovi", rece njegov otac, "je bio kao sto je sunce za ovaj svijet, i kao sto je dobro zdravlje za ljude. Mozes li zamisliti zamjenu ili nadoknadu za ove dvije zivotne nuznosti?"

Salih, drugi sin Ahmeda ibnu Hanbela, je susreo Jahju ibnu Mu'ina koji ga je upitao:

- Zar nije tvoj otac posramljen onim sto radi?
- Sta on radi?, upita Salih.
- Vidio sam ga sa Safijom, rece Jahja. Safija je jahao a on je bio na nogama, drzeci uzdu Safijine jahalice.

Salih isprica to svome ocu koji rece:

- Ako ga vidis opet, reci mu da ja kazem da ako zeli da priskrbi pravo znanje i razumijevanje neka dode i uzme drugu stranu uzde Safijine jahalice.[134]

Ebu Humejd ibnu Ahmed El-Basri je prenio da je jednog dana diskutirao o odredjenom pitanju sa Ahmed ibni Hanbelom. Covjek iz publike je rekao Ibnu Hanbelu da ne postoji vjerodostojan hadis o tom pitanju. "Ako ne postoji vjerodostojan hadis o tom pitanju, postoji Safijina izjava o tome, a dokazi koje je on koristio su najvjerodostojniji o ovom pitanju", odgovori Ahmed ibnu Hanbel, demonstrirajuci time svoje povjerenje u Safijino znanje. Kasnije je upitao Safiju za njegov sud po pitanju koje je ovaj dao. Ahmed rece: "Na kojoj bazi si donio svoj sud? Da li postoji hadis ili pisani dokument po tome?" Safija mu odgovori da postojim, i citira autenticni Poslanikov, sallallahu 'alejhi ve sellem, hadis.[135] Prenosi se da je Ahmed ibnu Hanbel, takoder, rekao: "Ako budem upitan pitanje o kojem ne znam relevantnu izreku (haber), reci cu: "Safija kaze to i to...." Zato jer je on imam i pravnik Kurejsija."[136]

Davud ibnu Ali El-Isbahani prenosi da je cuo Ishaka ibnu Rahivejha da kaze: "Ahmed ibnu Hanbel me sreo u Mekki i rekao mi: "Podji sa mnom i upoznacu te sa covjekom kakvog nisi nikada vidio." I pokazao mi je Safiju." Na tako visokom stupnju je Ahmed ibnu Hanbel drzao Safiju. Nije cudno da je student pun ljubavi i zahvalnosti prema svom ucitelju. Ali sam Safija uzvraca, priznavajuci izvrsnost svog studenta i njegovu ucenost u Sunnetu govoreci mu: "Ti si uceniji u hadisu i u biografijama prenosilaca hadisa od mene. Pa ako cujes sahih hadis, upoznaj me sa njim, bez obzira je li prenesen u Kufi, Basri ili Siriji. Ja cu ga se drzati ako se pokaze da je vjerodostojan."[137]

Safija je imao tako visoko postovanje za Ibnu Hanbela da nikad ne bi spomenuo njegovo ime medju svojim kolegama, a da ga ne bi oslovio sa "pouzdani i povjerljivi."[138]

Ovo su samo crtice[139] koje jasno pokazuju visoke eticke standarde ponasanja koju su prakticirali uvazeni pravnici ranih vremena. Ovi visoki standardi nisu bili podlozni uticajima razlika u pristupu i metodologijama. Ovi nasi pravicni preci su podignuti i vodeni ucenjem i smjernicama postavljenim od strane plemenitog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Sebicni motivi i impulsi nisu ih zanijeli u njihovoj potrazi za znanjem. Biografije i historijske knjige su prepune o naucnim kontaktima koji su vodeni na uzbudujuci intelektualni, ali visoko prefinjeni i otmjeni nacin, u skladu sa najboljim islamskim tradicijama. Ovo je lekcija svima nama danas, rasutima i razdvojenima. Mi se trebamo vratiti na ovaj nivo svijesti prefinjenog i otmjenog ponasanja koje su nasi plemeniti prethodnici demonstrirali. Ovo mora biti ucinjeno ako smo uistinu ozbiljni u naporima da rekonstruiramo istinski islamski nacin zivota.

Mora se priznati, postoje primjeri u kojima se nije pridrzavalo uzvisenih islamskih standarda. Ali odgovornost za ove greske lezi u slijepim sljedbenicima i neposlusnim individualcima koji su ogrezli u slijepu privrzenost i fanatizam. Ovi pojedinci ili grupe su nisu uspjevali da shvate stvarni "naucni" duh u ucenjackim odnosima koje su isle na racun razlika medu pravnicima. Niti su imali bilo kakav uvid u uzvisene norme propisanih adaba koji su isijavali iz cistih nijeta, izvorne potrage za istinom, i zeljom da se ustanovi namjera Zakonodavca. Oni su, izgleda, bili tip ljudi o kojima je El-Gazali rekao:

"Pravnici su postali tragaci (pogodnosti i statusa) nakon sto su jednom bili trazeni (zbog njihovog znanja i integriteta). Oni su bili visoko postovani kad su se klonili laskanja politickih autoriteta, ali sada su postali obescasceni kad su podlegli njima."

Onaj koji je trazen zbog njegovog znanja i integriteta je onaj koji je slobodan i vladar nad samim sobom; on ne skrece od istine. Onaj koji trazi pogodnosti i status prodaje sebe zabrinut jedino da zadovolji svoga vlasnika.

Neuki sljedbenici i sebicni individualci su postavili razlike misljenja u totalno negativnom svijetlu. Razlike misljenja medu prvim pravnicima su bile, da pocnemo s tim, izvor blagoslova koje su pomogle razvoju islamskog prava, uspostave relevantnosti Islama u promjenljivim okolnostima, i ocuvanja javnog blagostanja. Kasnije, razlike misljenja su postale jedan od najkriticnijih i najopasnijih faktora koji su doprinijeli nejedinstvu i medusobnim sukobima medu muslimanima. Uistinu to je postala nesreca koja je razasula veliki dio energije, potencijala muslimanskog Ummeta; to je ucinilo da se ljudi zaokupe stvarima koje nisu zasluzivale paznju koja im je data.

BILJESKE

[109] Imam Safija je klanjao u blizini, a ne na mezaru Ebu Hanife kako to zele prikazati neke sekte koje su skrenule s pravog puta. Inace, Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem je zabranio klanjanje na grobu, kaburu. (prim.pr.)

[110] *Hudzdzetullahil-baliga*, 335.

[111] Ibid, 307; *El-fikrus-sami*, 1/336.

[112] Puni tekst El-Lejsovog pisma je naveden u *I'lam el-muvekki'in*, 3/83-88, i u *El-fikrus-sami*, 1/370-376.

[113] *Ihja 'ulumid-din*, 1/14ff.

[114] *El-Intika'*, 16.

[115] Ibid.
[116] Ibid.
[117] Ibid.
[118] Ibid.
[119] Ibid, 38.
[120] *Ithaf es-sade el-muttekin*, 1/278-80.
[121] Sufjan ibnu 'Ujejne (umro 198.g.h.) je bio autoritet u hadisu i pravnik. Rodjen je u Kufi, a umro u Medini.
[122] *El-Intika'*, 22.
[123] Ibid, 36.
[124] Ibid, 23.
[125] Ibid, 36.
[126] Su'be ibnul-Hadzdzadz (umro 160. g.h.) je bio poznat kao emirul-mu'minin u hadisu.
[127] *El-Intika'*, 126.
[128] Ibid, 147.
[129] Ibid, 136.
[130] El-Fadl ibnu Musa (umro 191. g.h.) je bio iz grada Sinana u Hurasanu. On je bio pouzdani pravnik i autoritet u fetvama druge generacije muslimana - tabi'ina.
[131] *El-Intika'*.
[132] Ibid, 73.
[133] Kao i u fusnoti 109., neki ljudi zele reci da je imam Ahmed priznao Safiju da mu bude posrednik kod Allaha, dzelle sanuhu. To nema veze sa istinom. Dova se upucuje samo Allahu, i to je imam Ahmed dobro znao. (prim.pr.)
[134] *El-Intika'*.
[135] *Adabus-Safiji ve menakibuhu* (Maniri i crte Safije), str. 86-87.
[136] Ibid, 86.
[137] *El-Intika',* 75.
[138] Ibnul-Dzevzi, *Menakibu imam Ahmed* (Maniri imama Ahmeda), 116.
[139] Postoji goruca potreba da se zaostavstina Ummeta na ovom polju sakupi i predstavi u pristupacnom i privlacnom obliku. Molimo Allaha da nam mogucnost i sredstva za izvrsenje toga zadatka ucini pristupacnim.
[Prethodno poglavlje] [Nazad na sadrzaj]

Deveto poglavlje

NAKON SLAVNOG DOBA

Analiticka misao (idztihad) u islamskom pravu je dosla do kraja u cetvrtom stoljecu muslimanske ere, dok je slijepa imitacija (taklid) pocela da se razmahuje.
Prvo i drugo stoljece nisu bili svjedoci prakse kao sto je davanje misljenja bilo na bazi nepotkrijepljenih izjava ili na racun i na osnovu zakljucaka jednog pravnika, a iskljucujuci ostale. Tijekom treceg stoljeca analiticka misao je bila vrlo snazna. Neki pravnici su se, mozda, oslanjali na rjesenja, principe, metode i dedukcije koje su bili donijeli njihovi prethodnici, ali se nisu nikada slijepo hvatali njihovih izjava i zakljucaka.
Ljudi u cetvrtom stoljecu mogu biti podijeljeni na pravnike s jedne strane, i na opcu publiku, s druge. Opca publika je ovisila o ucenjacima koji su joj prenosili tijelo opceprihvacenog znanja iz originalnih izvora po kojima nije postojalo dvojbe medu pravnicima. Ovo ukljucuje znanje o takvim stvarima kao sto su cistoca (taharet), klanjanje namaza, post, sakupljanje i raspodjela zekata. Ako su bili suoceni s problematicnim detaljima, ljudi bi uvijek trazili pomoc od bilo kojeg pravnika bez obzira na mezheb kojem je pripadao.
A specijazirani ucenjaci su bili angazirani na studiji hadisa i pravnog naslijeda Poslanikovih, sallallahu 'alejhi ve sellem, ashaba i generacija koje su ih slijedile. Ako su bili suoceni sa pitanjem o kojem nisu nasli zadovoljavajuci ili jasno - receni odgovor u originalnim izvorima, oni bi se okretali izjavama prethodnih pravnika, izabiruci rjesenje koje je bilo vjerodostojnije i cvrsce, bez obzira je li doslo iz mekanske ili kufanske skole.
Pravnici, koji su bili angazirani u ovom naporu tumacenja, potpuno su istrazivali razlicite skole misljenja. Ako bi pravnik dosao do rjesenja baziranog na pojedinom mezhebu on bi, na primjer, bio opisan kao Safija ili Hanefija bez njegove cvrste ili potpune privrzenosti tom mezhebu, kao sto se kasnije desilo. Neki ucenjaci u hadisu su se, u stvari, identificirali sa odredJenim mezhebom da bi unaprijedili medusobno slaganje. En-Nesai, El-Bejheki, i El-Hattabi su bili identificirani sa safijskom skolom, na primjer. Medutim, samo mudztehid ili onaj koji je sposoban da analiticki razmislja i donese neovisno misljenje bi mogao drzati poziciju sudije, i nijedan alim nije prozvan fakihom osim ako je bio mudztehid.

Podjela izme?u politickog i intelektualnog vodjstva

Situacija se vidno izmijenila nakon cetvrtog stoljeca po hidzri. El-Gazali (umro 505. h.g.) je ovako opisao situaciju:
"Znajte da je nakon Allahovog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, hilafet bio odrzan od strane cetvorice pravovjernih halifa. Oni su bili vode i ucenjaci koji su se bojali Svemoguceg Allaha. Oni su bili pravnici koji su imali duboko razumijevanje Allahovih zakona i bili su aktivno ukljuceni u suceljavanje sa problemima i donosenje pravnih sudova. Oni su bili tako kompetentni da su rijetko trazili pomoc pravnika u rukovodenju odredenom situacijom, a i kada su to cinili, to je bilo u svrhu konsultacije. Nakon toga, hilafet je presao u ruke ljudi koji nisu zasluzivali da budu vladari i kojima je manjkalo kompetencije da formuliraju cak sopstvene odluke. Oni su bili prisljeni da traze pomoc fakiha. Gajili su prijateljstvo sa ucenjacima kako bi priskrbili pomoc u donosenju zaknodavstva svake vrste. Istina, postojali su neki

ucenjaci istog kova kao oni ranijih generacija. Oni su zadrzali jasnu viziju zahtjeva vjere, i kada su bili vrbovani od strane ambicioznih vladara raznim prijetnjama da prihvate poziciju kadije ili administratora, oni nisu kompromitirali svoj integritet.
Ljudi ovog vremena su vidjeli visoki polozaj na kojem su drzani ucenjaci i pokusaj vladara i voda da ih privuku. Zelja da se postigne ugled kod ljudi i povlastice vladara su ohrabrile ljude da udu u polje obrazovanja i da ceznu za donosenjem pravnih odluka. Oni su se dodvoravali vladarima, trazeci ulaz u njihove politicke krugove i pokusavajuci da dostignu autoritativne pozicije. Neki su uspijevali a neki ne. Oni koji su uspijevali nisu bili cisti od mrlja potcinjenosti i degradacije. Ovo je bio proces kojim su pravnici, koji su jednom bili visoko pocascivani i trazeni, postali obezvrijedeni tragaci pokroviteljtsva vladara.
U ovom dobu, medJutim, postojali su neki koji su kroz Allahovu milost ostali iskreni i cestiti ucenjaci Allahove vjere. Ali vecina onih koji se okrenuse bavljenju pravnim problemima i izdavanju fetvi su cinili to zbog goruce potrebe za takvim osobama u novim pokrajinama i guvernatima.
U zoru pojave ovih novih tipova pravnika su dosli princevi i ministri koji su zadovoljno slusali sta god su ljudi rekli u pogledu osnovnih principa vjere..." Ljudi su se zarko okrenuli argumentiranju i skolastickoj teologiji (kelamu). Gomila literarnih radova se pojavila o tom pitanju. Ljudi su klasificirali razlicite procese argumentacije i razvili su umjetnost pronalazenja kontradikcija i nesuglasnosti u izjavama drugih. Oni su tvrdili da su njihova tumacenja imala za cilj da brane Allahovu vjeru, cuvaju Sunnet, i suzbiju zlobne novatore. Ista tvrdnja o zastiti vjere je data od onih koji su radili na izdavanju pravnih sudova (fetvi). Oni su tvrdili da su oni cuvali vjeru i da su oni preuzeli na sebe kontrolu muslimanskih zakona iz brige prema Allahovim stvorenjima i iz zelje da im se ponudi iskreni savjet.
Nakon toga pojavise se oni koji nisu odobravali stetu koju je nacinila skolasticka teologija i samim tim otvorili bujicu rasprava koje su dale podstrek uzasnim fanatizmima i animozitetima koji su s druge strane, odveli u krvoprolice i unistenje muslimanskih zemalja. Takve osobe su pocele da se vracaju na pravo iz ranijih vremena, posebno na mezhebe Safije i Ebu Hanife, neka je Allah zadovoljan sa obojicom. Ljudi su napustili skolasticku teologiju i cjepidlacke rasprave. Umjesto toga, okrenuse se kontroverznim pitanjima koje su postavili posebno Safija i Ebu Hanife, s teznjom da se zapostave ona koja su postavili Malik, Sufjan[140] i Ahmed ibnu Hanbel, neka je Allah sa svima njima zadovoljan, i s drugima poput njih. Oni su tvrdili da je njihov cilj bio da izvedu najtananije tacke Seriata, da uspostave raison d^etre (razlog postojanja) svakog mezheba, i da sistematiziraju principe na kojima su pravni sudovi trebali biti bazirani. Konezekventno, oni su dosli sa mnogim klasifikacijama i metodama dedukcije na bazi na kojoj su kategorizirali vrste dijalektickih debata.
Oni su nastavili u ovom maniru sve do sad. Mi ne znamo sta je Allah postavio u vremenima ispred nas. Ovo je, prema tome, pokretnicka sila koja je vodila ljude u rasprave i takmicarske debate. Ne postoji drugi uzrok. Ako bi se ovi oportunisti i uobrazeni ucenjaci priklonili razmimoilazenju sa bilo kojim od vodecih ucenjaka, po bilo kojem aspektu znanja, oni bi vjerovatno kasali za njima. Oni bi nastavili insistirati da je njihova jedina briga, u svim njihovim nastojanjima, bila da se dosegne samo znanje o vjeri i trazi blizina Allaha, Gospodara i Stvoritelja svih svjetova."[141]
U gornjoj analizi, El-Gazali upire prst na stvarnu bolest koja je zadesila Ummet u eri nakon pravovjernih halifa, ucenih vladara. Ova je bolest sustinski izvirala iz kriticne podjele u muslimanskom vodstvu izmedu uleme, s jedne, i politicara, s druge strane.

Nasa je historija karakterizirana ovim zastranjenjima koja nas jos muce. Politicke prakse suprotne islamskim normama su uzele mjesto. Na intelektualnom polju, postoji jedino teoretsko, hipoteticko priznanje islamskog sistema koji nije ukorijenjen u aktualno iskustvo i probleme muslimana. Ovaj teoretski pristup ne moze razrijesiti svakodnevne probleme u prakticnom smislu, kako su to ashabi i tabi'ini ucinili. Vecina pravnih problema i mnoga pitanja koja se odnose na fikh su nista drugo do teoretske formulacije proizvedene za vrijeme takmicarskih debata i u atmosferi svadje.

Praznine u zakonu i pravne varke

Nakon ovog pogubnog trenda, pravo je tezilo prije da postane sredstvo za opravdavanje postojeceg *statusa quo*, nego misao za reguliranje ljudskih zivota i okolnosti obzirom na zahjeve Seriata. Ovaj pristup pravu i zakonodavstvu je dao uzlet neobicnoj patnji dijelu muslimana, jer su oni ucestalo gledali da jedan cin koji pocini ista osoba, u istom prostoru i vremenu, biva dozvoljen kod jednog pravnika a zabranjen kod drugog. Ova tvrdnja je adekvatno demonstrirana cinjenicom da su poceli postojati pravni principi koji su obradeni u debelim tomovima nazvani, "*Praznine u zakonu i pravne varke*" (el-meharidz vel-hijali).[142] Ovaj princip je smatran kao trazenje, izbjegavanje priznatih ciljeva i posljedica zakona kroz pronalazenje praznina u zakonu i pravnih varki.

Dosjetljivost i vjestina u obradi ovih pravnih "principa" je pocela biti gledana kao dokaz intelektualnih kapaciteta pravnika i njegovog genija i prednosti nad drugima. Kako je vrijeme islo i vjerski autoriteti nestajali, ovaj fenomen je zadobio alarmantne proporcije. Ljudi su postali nezainteresovani za Seriat, i oni koji su imali odgovornost u donosenju pravnih odluka su poceli donositi fetve koje nisu bile bazirane ni na kakvom dokazu i koje same za sebe nisu bile ispravne. Oni su tvrdili da su donijeli ove fetve ili da olaksaju stvari ljudima ili da budu strogi prema njima, kako bi ih sprijecili da predju granice (hudud) Seriata. Ovo je posebno tacno u slucajevima olaksica koje su oni davali vladarima, s jedne, i protuzakonitih previsokih nameta koje su odredili narodu, s druge strane.[143]

Ovo su neki primjeri fetvi donesenih u to doba:

Fakih, upitan o valjanosti abdesta onoga koji je dotakao zenu ili svoje genitalije, bi rekao: "Prema Ebu Hanifi abdest nije izgubljen."

- Ako bi bio upitan o igranju saha ili jedenju konjskog mesa, rekao bi: "Prema Safiji, ovo je halal."
- Ako bi bio upitan o kaznjavanju osobe koja je pocinila laznu optuzbu ili o prelazenju granica u slucaju diskrecionih kazni uspostavljenih od sudstva, on bi rekao: "Malik je sankcionisao takvu praksu."
- Ako bi pravnik zelio upotrijebiti pravnu varku (hilet) da bi omogucio nekome da proda vakuf koji je unisten i ne donosi vise nikakvu korist, fakih bi opravosnazio da je prodaja vakufa dozvoljena prema Ibnu Hanbelu. Posljedica ove fetve je bila da su muslimanski dobrotvorni vakufi, koji su nekada smatrani nedodirljivim, postali privatna imovina u peroidu od nekoliko godina.[144]

Ovim procesom, i kroz gubitak takvaluka, ciljevi Seriata su bili potkopani i njegovi sveti principi prevideni. Stvar je dosla dotle da su bijedni i drski pjesnici kao Ebu Nuvvas poceli ismijavati Allahove zakone poezijom kao sto je ova:

"Iracanin mi je dozvolio fermentirano pice i njegovo lokanje,
zabranjeno je samo vino i pijanstvo, rekao je.
Oba su pica jedno te isto, rekao je Hidzazlija,
i slobodni ste sada izabrati izmedu dvije izjave.

Hamr[145] nam je sada dozvoljen!
Rastegnut cu njihove izjave do krajnjih granica,
i popiti gutljaje ovoga vina,
da se izbavim iz zivotnih briga."

Javnost od koje je ocekivano da zastiti integritet vjere postala je degradirana i vjera sama za sebe postala obezvrijedjena u ocima ljudi. Prelazenje vjerskih granica je postalo prihvatljivo u ocima javnosti, jer su oni gledali da ucine stvari sto laksim. Neki fakihi su podlegli ovom slobodnom trendu i unistili zastitne zidove stovanja i cuvanja Seriata. Oni su dozvolili sebi da donose sudove da bi udovoljili svojim ceifovima i prohtjevima.

Krutost i besplodnost

S druge strane, nalazila se kruta i cvrsta grupa koja je trazila najstriktnija i najostrija misljenja na kojima bazira pravne sudove. Ova je grupa mislila da su oni u sluzbi Islama kroz svoju – *uzmi sto teze* – politiku i da ce oni nagovarati ljude da se pridrzavaju zahtijeva vjere. To nije bilo tako. Rezultat tvrdolinijskog pristupa – kao sto obicno biva – je bio suprotan od onog sto su oni ocekivali. Ljudi su postali otudeni od islamskih ucenja i Seriata. Oni su odbili da ga se drze i vidjeli su u njemu teskocu umjesto olaksice.

Postoji prica o andaluzijskom vladaru koji je upitao malikijskog fakiha Jahja ibnu Jahja[146] sta treba uciniti da se otkupi za spolni odnos sa zenom u vrijeme ramazanskog posta. Jahja mu je rekao da je to uzastopni post dva mjeseca. Kad je bio upitan zasto nije dao vladaru prvu opciju oslobadanja roba, on odgovori: "On je sposoban osloboditi stotine robova, stoga, on mora imati ostriju kaznu, a to je post."

Islam je praktican. On prije olaksava ljudima, nego sto im otezava. On ohrabruje ljude da prirodno i svojevoljno odgovore njegovim zakonima i trazenjima i izbjegnu teskoce i nevolje. U isto vrijeme, ne ostavlja ljude da tumaraju u apsolutnoj slobodi i podlegnu svim svojim strastima i prohtijevima. Ovo je duh u kojem trebaju biti donesene pravne odluke. Jasno je iz ovoga da obje, popustljiva i krajnje ostra tendencija medju pravnicima u to doba, nisu bile u skladu sa namjerom Mudrog Zakonodavca.

Napor ucenjaka je usmjeren da prenesu poruku Svemoguceg Allaha ljudima kao sto je objavljeno u Kur'anu i kako je to Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, poducavao. Nije na njima da se priklone arbitrazi ostrine s jedne ili popustljivosti s druge strane: "Reci, zar da obavjestavate Allaha o vjerovanju svome." (49:16) "Reci, znate li bolje vi ili Allah?" (2:140)

Lekcija koju treba izvuci iz ova dva kur'anska ajeta je da mi imamo obavezu da prihvatimo mudrost i slijedimo uzvisena ucenja Kur'ana i izbjegavamo novotarije, bez obzira da li izviru iz teznje da se prosuduje ostro ili teznje da se presuduje popustljivo.

Taklid i njegove posljedice

Vidjeli smo gore kako je haoticno i smijesno postalo stanje pravnog rezonovanja. Mnogi pravedni i zabrinuti ljudi su se bojali da bi nekompetentni i neobuzdani ljudi, mogli samo pokvariti proces idztihada. Ljudi koji su bili u sluzbi vladara su preuzeli izdavanje fetvi. Beskrupulozno, poceli su izvrtati tekstove (nusus) originalnih izvora da bi ih prilagodili sopstevim teznjama i namjerama. Fakihi su bili nestalni izmedu arbitrazne popustljivosti i ostrine. Pravicni ljudi su se bojali za samu sudbinu muslimanske zajednice i za samu vjeru. Poceli su tragati za lijekom i jedino rjesenje koje su mogli naci je bilo da privezu Ummet za taklid! Kakva je to kriza bila da je jedini izlaz bio da se prikloni slijepoj imitaciji!

Sukobi i konstantne svade medu fakihima, njihovo suprostavljanje i medusobno iskljucivi pogledi, njihov beskrajni otpor jednih prema drugima, su tezili jedinom mogucem izlazu; povratku na izjave starih fakiha o spornim pitanjima. Sami ljudi, posto su izgubili povjerenje u mnoge sudije, su poceli davati povjerenje samo onima cija su rjesenja odgovarala izjavama jednog od cetvorice imama - Ebu Hanife, Malika, Safije, i Ahmed ibnu Hanbela.

Medu muslimanskim masama, slijedjenje jednog od cetiri imama, pridrzavanje svega sto su oni rekli, i izbjegavanje svega onoga sto nisu rekli je postalo bastion protiv devijantnih sudova koje su dali sumnjivi mudztehidi. Imam El-Haremejn (umro 478. g.h.) je tvrdio da postoji konsenzus (idzma') medu ucenjacima da je zabranjeno slijepo imitiranje (taklid) cuvenih ashaba. Umjesto toga, prema ovome navodnom konsenzusu, od ljudi je trazeno da slijede mezhebe cetiri imama zato sto su oni pomno istrazili sve izvore i kontekste razlicitih pravnih rjesenja i propisno ih klasificirali. Oni su, takodjer, studirali metode i izjave ranih muslimana tako da nije bilo potrebe ici nazad do ovih izvora. Imam El-Haremejn je podrzao ovaj navodni konsenzus i dosao do cudnog zakljucka da je obicni musliman pod obavezom da slijedi mezheb ovih neupitno ucenih i preciznih ucenjaka.[147]

Na bazi izjave imama El-Haremejna i navodnog konsenzusa specijalistickih ucenjaka, Ibnus-Salah je izdao i plasirao svoju tvrdnju da je obavezno slijediti cetiri imama zbog tekstualne autenticnosti, discipliniranog pristupa i ispravnih metoda rezonovanja i tumacenja koja su obiljezila njihove mezhebe. Ashabi i njihovi neposredni nasljednici, prema njemu, nisu imali ovakvih prednosti.[148]

Kao posljedica ovog potpunog oslanjanja na cetiri mezheba, ljudi su postali nemarni i nehajni za proucavanjem Kur'ana i nauka vezanih za njega i okrenuli su se od direktnog izucavanja Sunneta i njegovih grana. Postali su zadovoljni znanjem koje je sazeto i izlozeno, i sve sto su trebali ciniti je bilo da ga uspostave cvrsto, odbrane energicno i primijene sto su bolje mogli. Kako se ovaj pad nastavljao duh nesklada je ojacavao i sirio se. I stoljecima poslije toga, slijepo slijedenje je postalo norma. Intelektualna misao je stagnirala. Drvo neovisnog rezonovanja (idztihada) je vehnulo. Neznanje je postalo uobicajeno. Civilni sukobi su pomolili svoje ruzno lice. Alim i fakih je, u ocima ljudi, postao onaj ko je memorirao kolekciju fetvi ranijih fakiha i naoruzao sebe nekim od njihovih misljenja, nesposoban da razluci izmedu onog sto je bilo slabo i sto je bilo pouzdano. Hadiski ucenjaci su postali oni koji su memorirali kolekciju hadisa, a da li su bili vjerodostojni ili lazni, nije bilo vazno.

Ova zalosna situacija nije zavrsila tu, nego se i znacajno pogorsala jer je znanje iscezlo iz muslimanskog svijeta, pogodeno intelektualnim sterilitetom. U ovoj atmosferi, stetne novotarije, izopacenost i korupcija raznih vrsta su cvjetale. Sve ovo je ostavilo otvorena vrata za neprijatelje Islama da zbrisu islamsku civilizaciju i pljackaju njene teritorije.

Ummet u skorije doba

Ovo je bilo stanje Ummeta koji je spavao i stagnirao zbog taklida, snujuci o velikoj i slavnoj proslosti. Od pojave podjele izmedu izvrsne i sudske vlasti, muslimanske mase su uhvacene u stanju zbunjenosti i potresenosti vlastitim interesima i impulsima. Ucenjaci su bili tako zauzeti opravdavanjem sopstvenih pozicija da kad bi neko uzeo proucavati zaostavstinu ovog Ummeta koji je zaslijepio svijet svojim prethodno neprevazidenim dostignucima, tesko bi mogao povjerovati da je takav intelektualni sterilitet i ukocenost mogao izniknuti iz ranijih prosvijetljenih i dinamicnih generacija.

Ovako je bilo stanje Ummeta dok se odvijala evropska renesansa. Evropljani su ispred sebe vidjeli muslimanski Ummet koji je izgubio sve od svoje stvarne zivosti. Nista mu nije preostalo. Vjera je bila uspavana, a muslimani sami obezglavljeni. Nije ostalo nista od starih neospornih cinjenica. Ponasanje je postalo devijantno. Nedostajalo je ustrajnosti. Intelektualna misao je bila ukocena. Idztihad suspendiran. Pravna nauka izgubljena. Novotarije ae razbjesnjele. Sunnet je ostavljen da se odmara i islamska svijest je rasla zamagljena i izgubljena. Bilo je to kao da Ummet, sa svim svojim posebnim odlikama, nije ni postojao.
Ovi uvjeti su ucinili Ummet lahkim plijenom za zapadne snage koje su prezale iscekujuci zlatnu sansu da se pokrenu i dovrse ono malo sto je ostalo od islamskog karaktera. To je odvelo u situaciju u kojoj se danas nalazimo. To je situacija sramote i podjarmljenosti. Mi vise nismo sposobni sami voditi svoje poslove; oni su u rukama nasih neprijatelja koji odlucuju o nasoj sudbini. Uistinu, mi ih molimo da nadu rjesenje za probleme koje smo sami napravili.
Tijekom ovog perioda, Ummet je pokusao da ujedini sto je ostalo od njegove snage, da povrati izgubljenu slavu i oporavi svoju ravnotezu. Svi pokusaji u ovom smijeru su, medjutim, zavrsavali bezuspjesno jer su usvojene misli bile pogresne i u neskladu sa prirodnim zakonima i pravilima postavljenim od Allaha, dzelle sanuhu. Ovi pokusaji su bili bazirani na usvajanju i slijedenju stranih paradigmi i oponasanju stranih gospodara, sto je samo otezavalo stanje.
U meduvremenu, nova generacija, u potrazi za mehlemom izlijecenja, je zapocela potragu za rjesenjima koja su vjerodostojna i cvrsto islamska. Razne iznikle grupe muslimana su pocele shvatati da misli za prociscavanjem muslimanskog Ummeta u ovom stadiju njegove povjesti, moraju biti iste misli koje su upotrijebljene da bi se uspostavio pravi kurs na samome pocetku. Oni su se, dakle, okrenuli Islamu i shvatili kako sladak i zadovoljavajuci je on. Ovo je proizvelo fenomen zvani "*islamsko budjenje*".
Neprijatelji Islama, uprkos svojim unutarnjim razlikama, nisu nikada zeljeli da dopuste slobodan razvoj ovog blagoslovljenog budenja. Koliko je samo oruzja i izvora koje su upotrijebili da bi se borili protiv nas! Neki iz samih muslimanskih redova su takoder, dio ovog arsenala i bili su upotrijebljavani kao agenti da sabotiraju pokret za rekonstrukciju Ummeta u pravom svjetlu Islama. Jedna od najunistavajucijih metoda koju su upotrijebili neprijatelji je bila "*zavadi pa vladaj*." Ovo je olaksano prisustvom rasirenog neslaganja (ihtilafa) u muslimanskom Ummetu. Islamsko budenje je uskoro naslo da se samo suocilo sa velikim izazovom neslaganja (ihtilafa) koje je bilo iznad mnogih drugih izazova koji su oduzimali energiju iskrenim radnicima za Islam. Energije su dalje rasipane na opasnu stijenu neslaganja. Neki medu omladinom identificiraju se sa ranim ispravnim predhodnicima (selefije), a drugi kao sljedbenici hadisa (ehlul-hadis); jedna grupa je identificirala sebe sa odredenim mezhebom, dok drugi nisu vidjeli potrebu za ovim. Medu ovim grupama su se izmjenjivale razlicite optuzbe za nevjerstvo, bogohuljenje, stetne novotarije, izdajstvo, spijuniranje. Sve ove optuzbe se nisu smjele izmjenjivati medu bracom muslimanima, da ne govorimo o publiciranju kroz sve pristupacne medije, totalno zaboravljajuci cinjenicu da bolesni pokusaji da se utrne svjetlo Islama su opasniji po opstanak Ummeta nego sto su to ove razlike.
Gledajuci unazad, mozemo vidjeti da su vodeci ucenjaci pravnih skola imali razloge da opravdaju svoje razlike misljenja i umanje njihov utjecaj. Glavni izvrsioci neslaganja u nase doba nemaju niti jednu mogucu bazu za opravdavanje svojih razlika. Oni nisu

mudztehidi ili osobe sposobne za idztihad ili analiticku misao. Oni su, prije svega, nerazmisljajuci sljedbenici (mukallidun) onih izmedu njih koji su digli glasove da progalse da oni nisu, u stvari, "sljedbenici" niti da vjeruju u "duznost slijedenja". Oni tvrde da izvode svoja rijesenja direktno iz Kur'ana i Sunneta Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. U stvarnosti, oni se cvrsto drze nekih hadiskih knjiga i slijede u stopu njihove autore u svim stvarima koje se ticu vjerodostojnosti hadisa i povjerljivosti i pouzdanosti njihovih prenosilaca. Neki od njih su tvrdili da posjeduju znanje o nauci koja proucava zivotopise prenosilaca hadisa i srazmjere njihove povjerljivosti. Na bazi proucavanja jedne knjige o ovom pitanju, osoba ne moze sebe opravdano uzdici do pozicije mudztehida.
Jedino je primjereno da se neko ko ima neko stvarno znanje ne smije ponasati kao neznalica i optuzivati i vrijedjati druge. On treba da shvati katastrofalne posljedice sa kojim se suocava Islam, i naci nacina da se brani od ovih opasnosti. On treba da zdusno vodi brigu da ujedini srca i misli ljudi, cak i kada oni slijede razlicite mezhebe. U najmanju ruku, trebali bi se cvrsto drzati normi (adab) propisnog ponasanja kada se pobude razlike, kao sto su to ucinili plemeniti ucenjaci u proslosti.
Iskreni muslimani su se nadali da ce islamsko budenje postici najmanje dva cilja. Prvo, nadali su se da ce dokrajciti hereticke i ateisticke ideale i pogresne i izvitoperene ideologije i uticaje. Postizuci to nadalo se da ce to ocistiti srca i misli clanova muslimanskog drustva i ponovo uliti u njega istinsku islamsku vjeru. Drugo, da ce to onda propagirati islamsku poruku sirom svijeta i uciniti Allahovu rijec najvisom na Zemlji.
Krajnje je bolno zabiljeziti da su neki unutar muslimanskih redova proracunato trazili da srezu krila ovog budenja okivajuci ga u okove neslaganja tamo gdje je to bilo potpuno nepotrebno. Rezultat je da su muslimani izbezumljeni svojim sve cesce, nebitnim svadama. Njihovi napori su razbacani, a pitanja postala tako zbunjujuca i izmijesana da je bilo nemoguce razluciti izmedu trivijalnih i znacajnih pitanja. Kako mogu, neko moze pitati, takvi ljudi rjesavati svoje probleme primjerno njihovoj vaznosti i naredivati njhove prioritete, na takav nacin da daju ucinkovitu obnovu islamskog zivota?
Ucinci neslaganja (hilaf) medu muslimanima, ili obnavljanje njegovih uzroka je, mora se podvuci velika izdaja islamskih ciljeva. Iste je jacine bilo i unistenje savremenog islamskog budenja koje je ozivotvorilo nade i stremljenja muslimana. To je smetnja progresivnom marsu Islama. To rasipa energiju onih koji ulazu napore za Islam i moze navuci na sebe Allahovo nezadovoljstvo. Danas, zbog ovih razloga, jedna od najvaznijih obaveza muslimanima generalno, i onih koji rade za Islam partikularno, nakon vjerovanja u Allaha, dzelle sanuhu, da se radi na ujedinjenju svih islamskih grupa i elemenata da bi se iskorijenili svi faktori koji uzrokuju neslaganje medu njima. Ako se ispostavi da je ovaj cilj nemoguce postici, onda sacuvajmo nase razlike na minimumu i unutar etika i normi koje su uspostavili nasi ispravni prethodnici. Razlike u misljenju ne mogu sprijeciti izvorno susretanje srca da bi se unio preporod u plemeniti islamski zivot. Ovo moze biti postignuto samo kad su namjere iskrene i ciste samo u ime Allaha, dzelle sanuhu. Kada ovo postane stvarnost, podrska i uspjeh od Allaha, dzelle sanuhu, nece izostati.

Uzroci danasnjih razlika

Uzroci razlika misljenja prirodno se razlikuju od jednog vremenskog doba do drugog. Svako vrijeme je ostavilo neke od svojih problema nastupajucem dobu. Danas, jedan

od najvaznijih i najistaknutijih uzroka razlika medu muslimanima je **nepoznavanje Islama ili nedostatno znanje o Islamu**.
Nivo obrazovanosti muslimana prije dolaska agresivnog kolonijalizma je bio jadan, i postao je jos gori nakon upliva kolonijalizma u muslimanske zemlje. Okupatori su precizno znali gdje je muslimanski Ummet bio najranljiviji i poceli su tako uvoditi obrazovne programe i institucije za kolonijaliziranje muslimanskih umova i mijenjanje njihovih ideja da bi udovoljili svojim interesima i svjetonazorima. Politika infiltracije je sracunato cinila da muslimani prihvate novi anti-islamski svjetski poredak u ime napretka i modernizacije po evropskom modelu. Oni su tvrdili da je uspon napretka i civilizacije u Evropi bio jedino moguc kroz odbacivanje zakona utemeljenih na vjeri i gubljenjem uticaja crkve. Religija kao takva, tvrdili su, je bila nista drugo do smetnja koja je sprecavala covjecanstvo od zadobijanja slobode i napretka.
Ove tvrdnje su mogle biti u velikoj mjeri istinite s pogledom na krscanstvo i druge religije; ali one zasigurno ne mogu biti primijenjene na Islam, jer on promovira ljudsku srecu i realizaciju ljudskih potreba i voden je Allahovim svjetlom. U naporu da se muslimanski Ummet odvoji od osnovnih izvora svoje vjere i islamskih korijena, imperijalisti su postavili prepreke i sankcije protiv islamskog obrazovanja i arapskog jezika koji je medij islamskog obrazovanja. Da bi se ostvario ovaj cilj, studenti koji su trazili islamsku naobrazbu su se zatekli odbaceni i obezvrijedeni. Studije kojima su se zanimali su bile podcijenjene i bila im je zabranjena profesionalna edukacija i praksa koja bi im omogucila da dobiju pristojne poslove i plate. U drugu ruku, studenti koji su stupili u moderne skole po kolonijalistickim principima su zadobijali posebnu paznju i vrata raznolikih mogucnosti su bila otvorena pred njima. Oni su odgajani kao novi lideri Ummeta. Na ovakav nacin, omca se zategla oko vratova onih koji su bili zainteresirani za proucavanje Islama i arapskog jezika, putevi za trazenje takvog znanja su bili blokirani.
U vecini muslimanskih zemalja, samo se nekolicina okrenula islamskoj naobrazbi i konacno standardi su opali. Vecina onih koji su trazili takvo obrazovanje su bili kao oni koji obraduju zemlju, ali ne ocekuju da pozanju nikakav plod. Samo specificne okolnosti su ih ohrabrivale da traze takvu naobrazbu. Oni nisu imali snage da se oslobode od njihovog stiska, cak ni nakon diplomiranja, jer je put ispred njih postajao blokiran. Oni nisu imali kapaciteta da izvedu ulogu koju su ucenjaci trebali preuzeti u drustvu i ostvariti poruku koja im je bila povjerena. Sa zatvorenim vratima mogucnosti, izgubili su svoju nezavisnost, njihova je licnost oslabila, i bili su podstrekivani da se prikljuce zvanicnim religijskim organizacijama postavljenim da sluze unaprijed planiranim i ogranicenim ciljevima. Bili su nesposobni da idu izvan ovoga imajuci u vidu da im je bila zanijekana mogucnost da igraju svoju ulogu u drustvu. Kao rezultat, ljudi su izgubili vjeru u njih.
U pokusaju da se produbi jaz izmedu Ummeta i njegove vjere, da se ukinu korijeni koji su ga vezali za Seriat, anti-islamski imperijalisti su pokusali da smjeste islamsku naobrazbu i poducavanje arapskog jezika u zapecak. Otvoren je prostor za strane koncepte i ideologije koje su privlacno prezentirane omladini, ali su ih u stvari samo izlagale bolu, brizi i gorcini. Svaka vrsta ideologije im je bila prezentirana, od komunizma i socijalizma, od radikalizma i nacionalizma do demokracije. Kako god divno bile upakirane, one su samo posluzile da se poveca indoktriniranost i osramoti muslimanski Ummet do dotad nezabiljezenog nivoa.
Medutim, mnogim muslimanima je postalo jasno da je Islam jedini sposoban da izlijeci probleme Ummeta, uzdizuci ih iz pada i zaustavljajuci uzroke dekadence. Nakon

besciljnog lutanja u mraku, odlucili su se okrenuti Islamu, iz brige prema samima sebi i svojoj vjeri. Kada su se suocili sa problemima pravilnog shvatanja vjere i trazenja znanja o njezinim zakonima, oni su se obratili knjigama koje im nisu mogle dati vjerodostojno kompletno i sveobuhvatno razumijevanje ovog sistema. Bili su u nemogucnosti da zadobiju znanje o njegovim namjerama i svetoj prirodi tih zakona - bas kao grupa slijepih ljudi koji su pruzili svoje ruke prema razlicitim dijelovima slonovog tijela, svaki insistirajuci da je dio koji dodiruje slon. Ovo je stanje muslimana u odnosu na Islam danas.
Muslimanski Ummet se podijelio na male grupe i frakcije. Postoje oni koji su okrenuli leda Islamu i osciliraju izmedu Istoka i Zapada i njihova jedina veza sa Islamom su njihova imena i davna islamska zaostavstina. Da nije odredenih bojazni, oni bi vjerovatno prekinuli sve veze sa Islamom. Postoje drugi koji vicu da se vrati Islamu, ali kad to ucine, onda idu razlicitim putevima i zavrsavaju u medusobnim neslogama. Ovo ih cini lahkim plijenom za neprijatelje Islama. Svugdje ih vladari okruze i ne daju im izlaza. Sa njima je svrseno potpuno prije nego sto uspiju da povrate svoj balans i nadu pravi put.

Put ka oporavku

Sada, kada je bolest koja je zarazila i mucila Ummet tako dugo identificirana, mi trebamo dati lijek i zacrtati put ka oporavku.
Iskreni muslimani koji su angazirani na polju promocije Islama i koji su duboko svjesni bolne stvarnosti situacije u kojoj se nalaze muslimani, trebaju identificirati talentirane grupe muslimanske omladine i omoguciti im najbolje uvjete za studiranje Seriatskih nauka. Ovo bi trebalo biti u rukama nekoliko preostalih ucenjaka koji su poznati po obimu svoga znanja, iskrenosti, poboznosti i konstruktivnom razmisljanju i koji imaju jasan uvid u namjere i svetu prirodu Seriata, kao i dobro razumijevanje njegovih sastava znanosti. Ovi ucenjaci bi trebali preuzeti obrazovne principe i metode plemenitog Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Ovo tijelo talentirane muslimanske omladine bi trebalo biti poduceno od strane jos jedne grupe koja je dobro opremljena znanjem i razlicitim suvremenim znanostima i koja ima visoku razinu iskrenosti i poboznosti. Ova kombinacija ce, nadati se je, trasirati put za islamsko budenje i pomoci Ummetu da povrati svoju snagu i integritet. U ovom procesu on ce ponovno preuzeti na sebe vodecu ulogu i sprijeciti covjecanstvo od srljanja strmoglavice, dan za danom, ka nesreci. Ne postoji spas za covjecanstvo osim kroz Islam.
Drugo, muslimani prozivljavaju intelektualnu krizu cije dimenzije primjecuje samo manjina. Da bi se uhvatilo u kostac sa krizom, muslimani moraju ispraviti svoj nacin razmisljanja. Kriza se posebno ocituje u kolapsu muslimanskih institucija, u nepostojanju odgovarajucih organiziranih tijela; u niskom nivou svijesti, znanja i poducavnja mladih muslimana, u dezintegraciji medusobnih veza medu vjernicima; u korupciji i zastranjivanju najveceg dijela lidera u muslimanskom svijetu; u svim bolesnim naporima da se sabotiraju napori dobronamjernih grupa iskrenih i predanih muslimana. Sve je ovo zahvaljujuci cinjenici da je Islam daleko od zivota muslimana. Postoji ogromni jaz izmedu islamskih ideala i stvarnosti islamskog svijeta. Nemuslimani vide Islam kao oblak koji ne daje kisu i stoga ne ozivljava zamrlu zemlju ili ga vide kao vodu na velikoj stijeni na kojoj niti vegetacija, niti plodovi, nikada ne rastu. Ovo je zato sto su muslimanska srca postala umrtvljena i okorala hrdom; njihove oci su postale mutne, i tesko mogu razlikovati dobro od zla.
Postalo je evidentno da su razlicite obrazovne institucije u muslimanskom svijetu krahirale u uzdizanju iskrene izbalansirane muslimanske licnosti. Sveucilista koja su

uspostavljena u muslimanskim zemljama po zapadnom modelu ne vide kao dio svog napora pripremu za podizanje muslimanskih ucenjaka u svim granama znanja, kako bi islamizirali razlicite discipline pod njihovom ingerencijom. Umjesto toga, oni vide svoj napor u pripremanju diplomaca zavedenih zapadnim naukama. Kako brzo takvi visoko obrazovani ljudi okrecu leda osnovnim vjerovanjima Islama i njegovim ciljevima i namjerama! Ovi univerziteti proizvode generacije ciji je osjecaj pripadnosti Islamu slab, cije je razmisljanje konfuzno i koji su u nemogucnosti da upotrijebe svoje znanje u sluzbi muslimanskog Ummeta.
Obrazovne institucije koje se gledaju kao islamske - kao Al-Azhar i drugi univerziteti, koledzi i instituti - postavljeni po slicnim smjernicama, su postigli ogranicen uspjeh za dobrotu Ummeta. Oni su uspjeli da proizvedu neke odlicne specijaliste u odredenim Seriatskim znanostima, ali oni nisu uspjeli da obezbijede Ummet sposobnim i inovativnim muslimanskim ucenjacima i misliocima, sposobnim da predstavljaju Islam kao cjeloviti sistem sa jasno odredenim namjenama i ciljevima. Takvi ucenjaci nisu bili sposobni da se suoce sa savremenim izazovima i da ih prevazidu. U ovom procesu, islamska misao je atrofirala i nije uspjela da oblikuje razmisljanja muslimana i smjer njihovih zivota. Kao rezultat, muslimanski umovi i srca su ostala siroko otvorena za infiltraciju svih vrsta ideja koje su namijenjene rusenju Islama. Muslimani su postali nesposobni za rad na problemima koje suocavaju u politici, ekonomiji, drustvenom organiziranju i drugim poljima. Oni su se naprosto zadovoljili da prenose i imitiraju sta drugi misle i rade.
Ovo slijepo usvajanje stranih ideja i praksi je stvorilo neslaganje i svadu medu raznim dijelovima Ummeta. Ova neslaganja su najcesce rjesavana u korist zapadno-indoktriniranih grupa koje su kulturno podredene Zapadu. Umjesto ujedinjavanja svojih redova i zajednickog rada na suocavanju s ovim prijetnjama i izazovima, predani muslimani su, nazalost, postali angazirani na prepiranju oko spornih pitanja. Ovo je uglavnom zbog intelektualne konfuzije i neuspjeha da se razluci izmedu dijela i cjeline, i izmedu krajnjih ciljeva zakona i njegovih istaknutih principa.
Mi smo u gorucoj potrebi za ispravnom i snaznom islamskom misli koja je izgradena na shvatanju duha Islama, njegovim krajnjim ciljevima, njegovim opcim principima, i hijerarhiji njegovih zakona izvedenih iz originalnih izvora - Kur'ana i Sunneta. Mi, takodjer, trebamo proucavati naslijede i metodologije nasih ispravnih prethodnika jer su oni izucavali i ponasali se po originalnim izvorima u ranim, slavnim vremenima. Ovo ce nam omoguciti da postignemo jasnu i kompletnu predstavu da je Islam jedini put za spas muslimanskog Ummeta i da on sadrzi idealno rijesenje za sve probleme. Ova jasna predstava ce okupiti Ummet oko osnova islamske misli i izvuci ce ga iz svih sejtanskih intriga i manipulacija.
Kada je Ummet, dakle, cvrsto i ispravno uspostavljen i sposoban da identificira svoje rane, slabosti i izvor svoje bolesti, koraci koji moraju biti poduzeti da se dode do potrebnog lijeka i da se shvati zeljeni cilj ce, nesumnjivo, postati jasni.

Deseto poglavlje

PUT NAPRIJED

Vazno je za muslimane da shvate da ako je Allah, dzelle sanuhu, ucinio Kur'an "lahkim za pamcenje" i obezbijedio nas obilnim izvorima za proucavanje Sunneta Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, individualne inicijative da se izvedu zakoni iz ovih izvora su ispunjene teskocama i moraju biti poduzete s opreznoscu.

Ovaj zadatak zahtijeva adekvatnu pripremu kao dodatak brojnim vjestinama koje su specijalisti u ovom polju dali u detalje. To zahtijeva, na primjer, znanje o principima i procesima dedukcije, odlicno vladanje arapskim jezikom i njegovim stilistickim osobenostima i znanje o naukama Kur'ana i Sunneta. U daljnim detaljima to ukljucuje, na primjer, znanje o "derogiranju" - kako je jedan kur'anski ajet nadreden nad drugim; znanje o opcem i specificnom, identificiranje uopcene izjave koja moze biti tumacena da se odnosi na nesto specificno; identificiranje teksta sa apsolutnom primjenom u jednu ruku i drugih sa ogranicenom primjenom, i jos nekoliko drugih faktora i principa. Svaki sud koji musliman dadne, bez punog znanja i primjene ovih zahtjeva, je nista drugo do proizvoljno razmisljanje, nagadjanje ili gruba procjena do koje se stiglo bez upute ili pravog znanja. Ko god pokusa da nacini sud na takav riskantan nacin ukrcava se na opasan put i moze cak, neka Allah zastiti, uciniti sebi veliku nepravdu. Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, je rekao u ovom pogledu: "*Ko god tumaci Kur'an bez znanja, neka pripremi sebi mjesto u vatri.*"[149]

Tip znanja zahtijevan za tumacenje Kur'ana i donosenje sudova se ne postize citanjem jedne ili dvije knjige. To zahtijeva preciznu metodologijsku studiju kako bi se istrazivac obezbjedio alatima koji ce mu omoguciti da pretrazuje polje islamske misli i islamskih disciplina. Da bi se postigao uspjeh, ovaj nacin proucavanja mora ovisiti o iscrpnom istrazivanju vodenom pod vodstvom nakoga ko posjeduje neophodno znanje i kriticki uvid i ko je motiviran dubokom svijesti o Bogu i zeljom da trazi samo Njegovu nagradu.

Treba istaci da je Seriat objavljen da donese srecu i napredak covjecanstvu u ovom zivotu i na ahiretu. On trazi da se ostvare najbolji interesi ljudskih bica u harmoniji sa mentalnim kapacitetima kojim ih je Allah, dzelle sanuhu, obdario, dakle pocascujuci ih nad svim ostalim Njegovim storenjima. Seriat, sveobuhvatavajuci i milostiv kao sto i jeste, ne ukljucuje ni jednu stvar koja je nepodnosljiva ljudskom bicu. Svemocni kaze: "I u vjeri vam nije nista tesko propisao." (22:78)

Bog je ucinio lahkim svojim slugama zivljenje i funkcioniranje u skladu s njegovom vjerom i u atmosferi spontane ljubavi, a ne kroz silu ili prisilu. "Allah zeli da vam olaksa, a ne da poteskoce imate." (2:185) i "Allah zeli da vam olaksa teret", jer Allah zna da je "covjek stvoren kao nejako bice." (4:28)

Kao sto je receno gore, svi seriatski zakoni su za dobrobit ljudskih bica kao Bozijih robova. Oni su tu da donesu prednosti ljudskoj vrsti i nema, naravno, Allah nikakve koristi od njih jer je Allah, dzelle sanuhu "slobodan i neovisan od svih trazenja, vrijedan svake hvale". Stoga je imperativ da se razumijevaju razliciti dijelovi Seriata u svjetlu totaliteta i krajnjih namjena zakona. Ko god nema sposobnost shvatanja sveobuhvatnih implikacija i ciljeva Seriata i ne razumijeva njegove osnovne principe nikad nece moci adekvatno raditi sa sporednim granama (furu') i detaljima zakona, niti u njihovom prirodnom kontekstu.

Ibnu Burhan[150] kaze:

"Uzviseni zakoni su medij kroz koji Allah, dzelle sanuhu, regulira poslove Njegovih

sluga. Nacin rada s ljudima u ovom pogledu varira prema razlikama vremena. Svaki period vremena zahtijeva tip reguliranja koji cini zadovoljstvo opcem interesu specificnom za to vrijeme. Na isti nacin, svaka nacija ima tip reguliranja koji je u njenom specificnom interesu, cak i kad bi morao rezultirati u krsenju prava kad bi se primjenio na druge."[151]
Postoji saglasnost medu muslimanskim ucenjacima da zakoni Seriata, svi do jednog, imaju kao svoj osnovni uzrok realizaciju opceg dobra (maslaha) i da su tacno zbog ovoga razloga ovi zakoni propisani. Ovo je slucaj, bilo da su ovi zakoni jasno izreceni u originalnom tekstu ili izvedeni iz istih. Ako postoje tacke ili podrucja na kojima nema izricitog Bozjeg upustva, mi smo uvjereni da je to zbog neke mudrosti poznate jedino Bogu. Kao posljedica ovoga, mnogi zakoni formulirani na bazi idztihada su se promijenili tokom vremena. Ovi zakoni mogu takodjer varirati prema razlikama izmedu individua u omjeru sa njihovim kapacitetima i okolnostima. U isto vrijeme trebamo shvatiti da su izriciti tekstovi Kur'ana i dio Sunneta koji je prenesen kroz nekoliko neprekinutih lanaca (mutevatir hadis) prenosilaca kategoricki autenticni. Postoji, takodjer, dio Sunneta, kao sto su hadisi preneseni od samo jednog prenosioca (ahad), cija autenticnost nije potpuno uspostavljena. Namjeravano znacenje istog teksta moze biti izricito ili moze biti izvedeno. Znanje o svim ovim stvarima ima direktan oslonac na nacin na koji je tekst shvacen, na proces istinbata i na idztihad. Niko nema pravo da odbaci tumacenje teksta koje je dao neko drugi sve dok to tumacenje moze biti podrzano tekstom i nije u konfliktu sa drugim tekstovima. Najveci broj zakona koji se odnose na sporedne i prakticne stvari su takvog tipa da mogu biti verificirani logickim procesima, i to je dio Allahove milosti prema svojim robovima da dopusta adekvatno polje rada za uvjezbavanje analiticke misli i sudova. Posto je Mudri Zakonodavac ucinio stvari ljudima lahke i uzeo je njihovu dobrobit u razmatranje, neumjesno je bilo kome da optuzi nekoga ko se ne slaze sa njim o tim stvarima za kufr (nevjerstvo), tesko grijesenje (fisk) ili novotariju (bid'a). Naprotiv, on treba pokusati da nade opravdanje za onoga ko se ne slaze sa njim kako bi se ojacale privlacne veze medu njima i osigurale medusobno postovanje, ljubav i bratstvo.

Bratstvo i solidarnost

Jedna od najvaznijih odgovornosti koje bi svi muslimani trebali biti svjesni je duznost da se ocuva bratstvo i solidarnost muslimana. Dio ove duznosti je da se odlucno izbjegne bilo sta sto bi moglo ostetiti ili oslabiti sve veze. Ocuvanje bratstva je jedan vazan oblik ibadeta kroz koji postizemo Boziju blizinu i nadilazimo sve teskoce, e da bi se obnovio muslimanski zivot. Dovoljno je spomenuti da je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, probudio u nama odvratnost prema nejedinstvu kaznjavanjem najstrozijim kaznama one koji su se promisljeno odvojili od zajednice (dzemata) Iz ovog razloga, svaka tendencija da se zaboravi islamsko bratstvo ili bude nemarno u tome zbog bilo kakve razlike u misljenju, je nesto sto ni jednom muslimanu nije dozvoljeno da ucini. Sta vise, on treba biti oprezan dovoljno da ne upadne u zamku nesloge koju su postavili neprijatelji Islama. Ovo posebno zbog toga sto u nasem dobu mnoge neprijateljske snage i nacije su okrenute protiv nas, zeleci da ugase iskre vjere koje su nanovo upaljene u srcima vjernika. Svojim obijesnim rukama oni zele da samelju u prasinu njezne izdanke islamskog budenja.
Bratstvo u ime Allaha i jedinstvo srca medu muslimanima je visoko na listi duznosti postavljenih muslimana. To je blisko u vaznosti duznosti afirmiranja Bozijeg jedinstva (tevhida). Postoje, takodjer, razliciti stupnjevi zabrana. Uzrokovanje stete muslimanskom bratstvu, takoder, dolazi na vrh najstrozijih zabrana. Zbog ovoga su

stari ispravni ucenjaci, kada bi bili suoceni sa kontroverznim pitanjem, cesto odabirali ono sto je prihvatljivo nad onim sto je pozeljno da bi zadrzali jedinstvo i ne ostavili prostora za svadu i prepirku. U ovom duhu, oni bi zaboravljali ono sto je u njihovom videnju bilo preporuceno (mendub) i naprosto cinili ono sto je dozvoljeno (dzaiz). Vidjeli smo duboko postovanje i shvatanje koje su rani muslimani imali jedni za druge i njihovu predanost jedinstvu i bratstvu muslimana. Niko, medjutim, ne treba preuraniti sa zakljuckom da nasa sklonost ocuvanju bratstva i solidarnosti muslimana implicira bilo kakvo odbacivanje fundamentalnih islamskih vjerovanja koja nisu otvorena ni za kakvu spekulaciju i kompromis. Odlucnost da se suprotstavi neprijatelju Ummeta ce nas sprijeciti od vezivanja sa onima koji nemaju afiniteta prema Islamu. Kontroverzna pitanja koja ne bi trebala prouzrociti bilo kakvo nejedinstvo medu nama su ona koja su vec prepoznata od strane ranih ucenjaka. Oni su upravljali ovim pitanjima na najbolji i postovanja dostojan nacin.
Opce je poznato da je Seriat klasificirao mnoga djela ibadeta na ono sto je pozeljno, neobavezno i dozvoljeno. Ovo su sve Bogu prihvatljive kategorije, ali se razlikuju po gradaciji. Mnoge obavezne (farz i vadzib) duznosti imaju vise aspekata koji padaju u tri navedene kategorije. Mogucno je obaviti cin ibadeta oslanjajuci se na ono sto je najpozeljnije po Seriatu. I, to ce biti pravedno nagradeno. Na primjer, klanjanje namaza na pocetku namaskog vremena, u dzematu, i uz to na nacin kako je to preporuceno Sunnetom jeste najpozeljniji nacin. Zatim, osoba ima izbor da klanja isti namaz kasnije u dozvoljenom vremenu, i ovo pada u drugu kategoriju. Treca kategorija je ona sto je dozvoljena i ukljucuje izvrsenje najminimalnijih kriterija.

Ideali i stvarnosti

Prema tradiciji: "*Dobra djela poboznih, koji ce doci u kasnijim vremenima, ce biti smatrana kao mahane u ocima ranih predanih ashaba*."
U svjetlu gore navedene izreke bilo bi sigurno reci da onaj ko ocekuje da svi ljudi, bez obzira na njihove okolnosti i individualne sposobnosti, shvate idealnu viziju Islama, postavlja cilj kojeg nije lahko dokuciti. Ovo istice jasnu potvrdu cinjenice da ljudske sposobnosti i napori i energije koje se trose, variraju od individue do individue. Zato postoje razni nivoi ibadeta i pokornosti, i ovo ce biti odrazeno u razlicitim nivoima vijernika u dzennetu.
U svom tefsiru[152], Ibnu Dzerir Et-Taberi prenosi da su neki ljudi sreli Abdullaha ibnu Omera (sina Omera ibnul-Hattaba) u Egiptu i rekli mu:
"Vidimo ucenja Kur'ana kojih se neki ljudi pridrzavaju, a neki ne. Zelimo vidjeti Emirel-mu'minin (Omera ibnul-Hattaba) da ga pitamo o ovim stvarima."
Onda su otisli sa njim kod Omera, radijallahu 'anhu. Abdullah je rekao svom ocu zasto su dosli i bili su pozvani da se susretnu sa njim. Kada su se okupili, Omer, radijallahu 'anhu, je pogledao najblizeg covjeka i upitao:
"- Reci mi iskreno, tako ti Allaha i prava Islama nad tobom, jesi li procitao cijeli Kur'an?
- Da, odgovori covjek.
- Jesi li se ponasao po svemu sto se odnosi na tebe?
- Tako mi Allaha, ne, odgovori covjek.
- Jesi li striktno slijedio Kur'an u svemu sto vidis? Jesi li ga slijedio u svemu sto govoris?! Jesi li ga slijedio u svemu gdje god su te tvoje noge nosile?"
Omer je zatim postavio isto pitanje svakome prisutnom. Kada je dosao do zadnje osobe rekao je:
"- Neka Omerova majka izgubi svog sina! Da li vi sada (ocekujete od mene) da natjeram ljude da slijede citavu Boziju Knjigu? Nas Gospodar sigurno zna da mi imamo

mahana, a zatim prouci slijedeci kur'anski ajet: "Ako se budete klonili velikih grijeha, onih koji su vam zabranjeni, Mi cemo preci preko manjih ispada vasih i uvescemo vas u divno mjesto." (4:31)
Omer je zatim upitao da li ljudi iz Egipta znaju o njihovom dolasku da bi nacinili ove primjedbe. Srecom po njih, oni rekose: "ne", a Omer primjeti: "Da znaju, ucinio bih vas primjerom njima (kaznio bih vas)."
Duboka je lekcija koju je Omer, radijallahu 'anhu, razjasnio u ovom dogadjaju. Ona kazuje da je idealna vizija koju Kur'an drzi za muslimana, model koji mora pokusati realizirati ili dostici. Kada god ne uspije u ovom pogledu kao sto je neminovno, treba shvatiti da je Allahova milost uistinu beskrajna. Kada izbjegava velike grijehe u najmanju ruku, on je posigurno na putu da dosegne ogromno dobro, insa'allah. On, medjutim, ima obavezu da se konstantno trudi ka idealnoj viziji i da se ne zadovolji minimalnim standardom.
Nadati se da ce nam znanje i razumijevanje uzroka razlika misljenja medu ranim pravnicima i konteksta u kojem su se pojavile pomoci da umanjimo uzroke neslaganja danas i omoguciti nam da razvijemo i zadrzimo divnu etiku i manire u ophodjenju s njima.
Kada su rani ucenjaci imali razlike, imali su ih iz objektivnih razloga. Svi su oni bili mudztehidi, kvalificirani i sposobni da se ukljuce u analiticku misao i nacine neovisne sudove. Svaki od njih je bio angaziran u rigoroznoj potrazi za istinom, i nije pravilo nikakvu razliku ako je istinu o nekom pitanju otkrio bilo ko drugi.
Da bi pomogli muslimanima da razviju i da se drze etike i propisnih normi (edeb) u radu sa razlikama, imperativ je da trebaju biti svjesni enormnih opasnosti i prijetnji kao i bolesnih strategija koje konstantno donose neprijatelji Islama da bi eliminirali one koji su predhodnica islamskog budjenja i da've. Ove strategije su naciljane protiv svih koji se bore za Islam bez obzira na mezheb ili bilo koju razliku u orijentaciji. U ovoj situaciji, svako neslaganje medu muslimanima, svaki pokusaj da se ovjekovjeci neslaganje, ili bilo koje izrugivanje normi propisnog ponasanja potpomaze rusenju ciljeva Ummeta i zlocin je koji ne moze biti opravdan ili oprosten.
Nakon i iznad svega ovoga, imperativ je da sacuvamo duboku bogobojaznost (takwa), javnu i tajnu, i zatrazimo Njegovo zadovoljstvo, kako u vremenu sloge, tako i u vremenu nesloge. Moramo imati odlucnost da produbimo nase razumijevanje Islama, oslobodjeni od licnih prohtjeva i nagativnih uticaja. Trebamo biti svjesni kako ovi negativni uticaji djeluju i kako nas zavode.
Ummet je dovoljno propatio. Sad je vrijeme da dodjemo do nasih osjecaja i ustrajno slijedimo pravi put u svjetlu Kur'ana i Sunneta. Mi gajimo nadu da ce Svemocni Allah, dzelle sanuhu, kroz napore dobrih muslimana ove generacije, izbaviti Ummet i dovesti ga do obala sigurnosti i bezbjednosti nakon stoljeca opasnih tumaranja i gresaka.
Mi molimo Svemoguceg Allaha da nas poduci onome sto nam je od koristi, da nas okoristi onim sto nas je poducio i da poveca nase znanje. Neka nas On ujedini u potrazi za istinom, uputi na pravi put i krunise sve nase akcije uspjeha. Neka nas sacuva od zla nasih misli i djela. Neka nas On zastiti od besmislice, podjela i cijepanja uzeta koje je nekada bilo cvrsto upredeno i snazno.
U Njemu trazimo utociste i na Njegovu moc se oslanjamo. Sva hvala pripada Allahu, Gospodaru svih svjetova!

BILJESKE

[149] Et-Tirmizi, vjerodostojnim lancem od Ibnu Abbasa.
[150] Ahmed ibnu Ali ibnu Burhan El-Bagdadi (umro 518 g.h.) je bio dobro poznat strucnjak u pravu i napisao je nekoliko knjiga o toj temi. Bio je Hanbelija, ali je kasnije slijedio imama Safiju.
[151] *El-vusul ilel-'usul* (Dolazak do principa), u rukopisu.
[152] Et-Taberi, *Tefsir*, 5/29.

Biljeska o arapskim terminima

U prijevodu knjige "Edebul-ihtilaf fil-islam" smatrano je neophodnim zadrzati nekoliko arapskih termina zbog njihova slojevitog znacenja za sto ne postoji ekvivalent u engleskom jeziku. Termin 'adab', na primjer, iako je preveden kao 'etika' sadrzi ideju standardnih normi, te implicira znacenje discipline, prpisanih normi, lijepih manira i odgoja. Adab se opcenito odnosi na disciplinu, ponasanje koje proizilazi iz priznavanja necijeg statusa u odnosu na samoga sebe, clanove porodice, zajednice i drustva. Takoder se odnosi na odgovarajuce norme ponasanja. Tako govorimo o adabima nazivanja selama, jela, ucenja Kur'ana ili neslaganja u misljenju. Odsustvo adaba ukazuje na odsustvo propisanog ponasanja i discipline.
Gdje god nam se cinilo da je nasa terminologija na bilo koji nacin neodgovarajuca i gdje postoji potreba da se ukaze na originalni termin na arapskom on je i spomenut uz prijevod.
Pokusali smo, gdje god je to moguce, pojasniti arapske termine kad se prvi put pojave u tekstu. Radi lakseg snalazenja ponuden je i rijecnik arapskih termina na kraju knjige. Arapski termini su stampani u kurzivu, osim onih koji su se kod nas odomacili kao sto su: Allah, hadis, idztihad, Sunnet, Ummet, itd.
Za citate iz Kur'ana prvo je naveden broj sure, a zatim ajeta. Na primjer (8:46)....
Prevodilac na engleski

R J E C N I K

'ADET: Obicaj, praksa. Lokalni obicaj, koji nije u suprotnosti sa Kur'anom ili Sunnetom je priznat kao dio islamskog zakona.
'ADL: Pravda, ravnoteza.
'AJET (MN. AJAT): Doslovno, znak, oznaka, poruka; vid Bozijeg stvaranja; dio kur'anskog teksta cesto nazivan "stih".
'ALIM (mn. 'ULEMA): Onaj koji zna, ucenjak, znanstvenik. Uobicajeno se upotrebljava za nekoga ko ima temeljito znanje o Islamu i njegovim izvorima, Kur'anu i Sunnetu. Vazna osobina alima, po Kur'anu, je da je on duboko bogobojazan i ima strahopostovanje prema Allahu, dzelle sanuhu.
'AMM: Uopceno, suprotno od specificnog (hass). Pojmovi upotrebljeni od strane pravnika u kompleksnom procesu izvodenja zakona iz navoda postavljenih kao zakonski sudovi. Islamsko obrazovanje zove "uopceno" (el-amm) onaj pojam koji podrazumijeva mnozinu i razlikuje dva tipa - uopcenost u samom pojmu i uopcenost u znacenju na koje se tekst moze odnositi.
'AKIDE: Vjerovanje, bit vjerovanja.
'ASL (MN. USUL): Korijen, porijeklo, izvor, princip.
'ASAR: Doslovno, trag, znak, otisak; djela i slucajevi koji su se dogodili sa ashabima.
BATIL: Bezvrijedan, nistav.
BATINIJE: (Od batin - skriveno, ezotericno). Sekta sufija koji su trazili alegorijsko, ezotericno znacenje rijeci Kur'ana kroz alegorijske interpretacije. Takoder su tragali za zivucim, bezgrijesnim vodom i oslanjali se na Pitagorejsko ucenje.
BEJAN: Objasnjenje, tumacenje, razjasnjenje.
BID'AT: Inovacija, novotarija, sto je u suprotnosti sa Sunnetom. Odnosi se na bilo koji cin ili vjerovanje koje nema osnova ili kontinuiteta u Sunnetu. Bilo koja novotarija uvedena u uspostavljenu praksu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, posebno u ibadetu se smatra kao pogresna prema hadisu: "Svaka novotarija (bid'at) je zabluda (dalaleh)."
BISMILLA: Formula - Bismillahirrahmanirrahim - u ime Allaha, Milostivog, Samilosnog.

DA'VA: Poziv; odnosi se na duznost muslimana da pozivaju druge da se vrate na pravi i prirodni put Islama ili potcinjenosti Allahu, dzelle sanuhu. Ovo, prema Kur'anu, treba biti ucinjeno mudroscu ili lijepim savjetom. "Najljepsi govor" je one osobe koja poziva druge Allahu. Da'va je upucena i muslimanima i nemuslimanima.
DELIL (MN. EDILLEH): Dokaz, argument, potvrda, uputstvo. Svako rjesenje ili sud treba da je podrzano odgovarajucim delilom, u prvom redu iz Kur'ana i Sunneta.
DIJA: Kompenzacija, nadoknada.
DZAIZ: Ono sto je dozvoljeno.U pravilu, sve sto nije zabranjeno (haram), dozvoljeno je.
DZEDEL: Dijalektika, svada, nesloga.
DZMA'AT: Grupa, zajednica, dzemat.
DZIHAD: Doslovno, napor, borba. Svaka iskrena borba na Allahovom putu, ukljucujuci ili licni napor, materijalno ulaganje ili naoruzavanje pravednih protiv zla, grijesenja, zuluma (nasilja). Gdje ukljucuje oruzanu borbu, to mora biti za odbranu muslimanske zajednice, ili pravedan rat da bi se zastitili cak i nemuslimani od zla, nasilja i tiranije.
DZUNUB: Necist. Osoba se smatra u stanju necistoce, na primjer, nakon seksualnog odnosa i izlucivanja sperme. Osoba u takvom stanju je obicno potrebna da obavi gusul prije ibadeta kao sto je npr. namaz.
EDEB (mn. ADAB): Profinjenost, eticke norme i standardi ponasanja. Oznacava disciplinu, propisne norme, manire i odgoj. Opcenito, odnosi se na disciplinu koja proizilazi iz priznavanja necijeg odgovarajuceg mjesta u odnosu na samog sebe, clanove porodice i druge u zajednici i drustvu. Takoder se odnosi na odgovarajuce norme ponasanja u izvodenju odredenog djela. Gubitak adaba implicira gubitak discipline i nemogucnost pravednog postupanja.
EHLUL-BEJT: Doslovno, stanovnici kuce. Odnosi se na porodicu i srodnike Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, koji su bili muslimani.
EHLUL-HADIS: Doslovno, sljedbenici hadisa. Odnosi se na ucenjake koji su oslanjaju na vjerodostojne izreke Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i koji su oprezni u upotrebi neovisnog rezonovanja (re'j) u donosenju pravnih odluka. Upotrebljava se suprotno od Ehlur-re'j (vidi re'j)
EHLUS-SUNNEH: Doslovno, sljedbenici Sunneta. Odnosi se na ogromnu vecinu muslimana koji slijede Sunnet Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i djela ispravno upucenih i vodenih nasljednika (halifa), nasuprot Si'ja koji vjeruju da je hazreti Alija, Poslanikov, sallallahu 'alejhi ve sellem, rodak i zet, trebao biti njegov neposredni nasljednik (halifa). Ehlus-sunna vel-dzem'a zajednica ujedinjena pod Sunnetom Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem.
EHLUZ-ZIKR: Doslovno: ljudi koji se sjecaju. Odnosi se na iskrene ucenjake cije znanje izvire i natopljeno je u sjecanju na Allaha, dzelle sanuhu.
E'IMME: Vidi imam.
EMIRUL-MU'MININ: Doslovno: zapovjednik vjernika. Naziv je u pocetku davan bilo kojem zapovjedniku u vojnom pohodu, ali kasnije je upotrebljavan za vodu muslimanske drzave, halifu.
ENSAR: Doslovno: pomocnik, ime davano muslimanskim stanovnicima Medine za vrijeme Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, koji su se zakleli da ce ga podrzavati i braniti.
ESBABUN-NUZUL: Razlozi ili okolnosti i dogadaji koji okruzuju odredenu objavu iz Kur'ana. Znanje o esbabun-nuzulu nam omogucava razumijevanje originalnog konteksta i ciljeve odredene objave. Ovo znanje je neophodno za odredivanje ratio legis-a (zakonskog razloga) za sudove i da li, na primjer, znacenje objave ima uopceno ili specificno znacenje.

FAKIH (MN. FUKAHA'): Doslovno, onaj koji ima duboko razumijevanje Islama, njegovih zakona i prava; pravnik.
FATIHA: Doslovno, otvaranje. Prva sura u Kur'anu, tj. ona koja otvara Kur'an.
FER' (MN. FURU'): Doslovno: sekcija, odjeljak. Pomocni zakon; novi slucaj (u kontekstu kijasa).
FETVA (MN. FETAVA): Pravno rijesenje. Pravno misljenje.
FIKH: Doslovno: razumijevanje. Pravna nauka osnovana, uglavnom na pravilima i principima razvijenim ljudskim rezonovanjem (idztihad) i tijelo znanosti izvedeno na taj nacin. Fikh, dakle moze varirati od pravnika do pravnika i od mezheba do mezheba. Pojam "fikh" se ponekad upotrebljava sinonimno sa Seriatom. Medutim, dok je fikh u velikom dijelu proizvod ljudskih napora, Seriat je usko vezan sa objavom i znanjem koje se dobija samo iz Kur'ana i Sunneta.
FITNA: Svaka smutnja koja moze uzrokovati da covjek skrene i izgubi vjeru u duhovnim vrijednostima; test, kusnja, smutnja, gradanski rat. zulum, nasilje.
GAJB: Ono sto je izvan domasaja ljudskog opazanja.
GUSUL: Kupanje koje se vrsi na propisan nacin i koje je nuzno da se osigura cistoca nakon odredenih cinova, na primjer: spolnog akta, izlucivanja sjemena, menstruacije.
HABERUL-AHAD: Sahih hadis kojeg prenosi samo jedna osoba od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Takod?er je nazvan i hadisul-vahid. Haber znaci vijest ili izvjestaj.
HADIS: Vidi ehadis.
HADIS DA'IF: Slab hadis. Jedna od tri osnovne kategorije hadisa nasuprot sahih (pouzdan, tacan) i hasen (dobar) hadisom. Hadis moze biti slab zbog slabosti koja postoji u lancu prenosilaca ili u tekstualnom sadrzaju. Postoji nekoliko vrsta slabih hadisa.
HADIS MERFU': Doslovno: "uzdignuti" hadis. Odnosi se na hadis "Mursel" koji je konzistentan sa djelima ashaba i koji je uzdignut i pripisan Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem.
HADIS MESHUR: Dobro poznat hadis; hadis kojeg originalno prenose jedan ili dva ili vise ashaba od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, ili od drugog ashaba, ali kasnije je postao dobro poznat i prenesen od ogromnog broja ljudi tokom prve i druge generacije muslimana.
HADIS MUNKATI': Hadis kod koga jedan dio lanca nedostaje. Takode se odnosi na hadis "Mursel".
HADIS MURSEL: Hadis kojeg osoba iz druge generacije muslimana "tabi'ina" direktno pripisuje Poslaniku, sallallahu 'alejhi ve sellem, bez pominjanja poslednje veze, poimenicno, ashaba, koji bi ga mogao prenijeti od Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem. Uopcenije; hadis kod kojeg dio lanca nedostaje.
HADIS MUTEVATIR: Doslovno: "nastavljano ponavljani" hadis. Hadis je klasificiran kao mutevatir samo ako ga prenosi veliki broj ljudi dokazane pouzdanosti. Na takav nacin da se ukloni svaka mogucnost da su se dogovorili da bi donijeli laz. Prema vecini ucenjaka, autoritet "Mutevatir" hadisa je ekvivalentan kur'anskom tekstu.
HADIS SAHIH: Autentican hadis. Hadis se klasificira kao "sahih" kad su njegovi prenosioci pouzdani i povjerljivi, kad je njegov lanac prenosilaca (isnad) neprekinut i ide do Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, i kad je naracija cista od vidljivih ili skrivenih gresaka.
HALIFA (MN. HULEFA'): Namjesnik, nasljednik. Covjek se smatra kao halifa ili Boziji namjesnik na zemlji. Rijec halifa se upotrebljava nakon smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, da bi se odnosila na njegovog nasljednika, Ebu Bekra kao vodu muslimanske zajednice. Kasnije je postala prihvacena kao odrednica za vodu muslimanske drzave.

Zapadna varijanta "khalifa".
HAMR: Intoksikant, vino.
HAS: Specificno, partikularno kao suprotnost uopcenom (amm).
HARIDZIJA: Izdvojenik. Ime dato grupi sljedbenika hazreti Alije koji su se suprostavili njegovoj odluci da prihvati arbitrazu u sukobu sa Muavijom, 38 godine po hidzri, 659. po Isa, a.s. Kasnije je ova grupa priznala samo prvu dvojicu halifa, Ebu Bekra i Omera. Teoloski, oni su smatrali grijesnika kafirom, otpadnikom ili izopacenikom, kojeg je legitimno i religijski naredeno ubiti.
HEVA' (MN. EHVA'): Prazna ili egoisticna zelja, individualna strast, impulsivnost, ceif. Slijedenje sopstvenih strasti je opisano u Kur'anu kao uzimanje tih strasti za "bogove" ili predmete obozavanja. Slijedenje heva' vodi aroganciji i unistenju i u kontrastu je sa slijedenjem Seriata koji je kreiran da disciplinira i vodi ljude ka ispunjenju, sreci i blagostanju.
HIDZRA: Migracija. Cin napustanja mjesta da bi se potrazilo utociste slobode ili ibadeta ili za bilo koju drugu svrhu. Takoder, akt ostavljanje lose prakse da bi se prihvatio ispravan nacin zivljenja. Specificno, hidzra se odnosi na Poslanikov, sallallahu 'alejhi ve sellem, put iz Mekke u Medinu u mjesecu rebi'ul-evvelu u dvanaestoj godini njegova poslanstva. Odgovara junu 622. god. po Isau, alejhisselam. Islamski kalendar pocinje po ovom dogadaju.
HILAF: Kontroverzija, nesloga, nesklad.
HILAFET: Namjesnistvo, nasljedstvo. Ured vladara muslimanske drzave. Takoder, odrednica politickog sistema muslimanske drzave nakon Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem.
HILET: Pravna varka.
HUDEJBIJA: Ravnica zapadno od Mekke gdje je sklopljen mir izmedu Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem i Kurejsija seste godine po hidzri.
HUDUD (JED. HADD): Doslovno, granice; specificne kazne odredene Kur'anom i Sunnetom za odredene grijehe - intoksinacija (uzivanje opojnih pica), krada, odmetnistvo, blud i preljub, lazna optuzba za preljubu i otpadnistvo. Ovi grijesi ukljucuju prelazenje granica prihvatljivog ponasanja.
HUDZDZIJJE: Donosenje nuznog dokaza ili autoriteta da se ozvanici sud ili koncept.
HUTBA: Propovijed, govor, vaz.
'IBARETUN-NASS: Eksplicitno znacenje datog teksta koje je shvaceno iz samih njegovih rijeci.
IDZMA': Konsenzus misljenja; obicno definirano kao jednoglasni dogovor mudztehida bilo kojeg perioda poslije smrti Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, po bilo kojem pitanju. Kao takva, opisana je kao kolektivni idztihad.
IDZTIHAD: Doslovno, napor ili samonaprezanje; neovisno rezonovanje, analiticko razmisljanje. Idztihad moze ukljuciti tumacenje izvornih materijala, izvodenje pravila iz njih, ili davanje pravnog rjesenja ili odluke o bilo kom pitanju po kojem nema posebne upute u Kur'anu i Sunnetu.
IHTILAF: Razlika misljenja, neslaganje; nesklad, kontroverza.
'ILLEH (MN. 'ILEL): Efektivni uzrok ili ratio legis odredenog misljenja ili suda.
IMAM (MN. EIMMEH): Voda. Moze se odnositi na imama u namazu u dzematu do vodeceg i cijenjenog ucenjaka, ili pak, na vodu islamske drzave.
ISNAD: Lanac prenosilaca hadisa.
ISTIHSAN: pravno prvenstvo - napustanje jednog pravnog suda radi drugoga koje se smatra boljim ili podesnijim u datoj situaciji.

ISTINBAT: Zakljucak. Izvodenje nekog skrivenog znacenja iz datog teksta. Proces izvodenja zakona.
ISTISHAB: Pretpostavka nastavljanja, ili pretpostavljanje nastavljanja ranijeg stanja status quo ante. Na primjer, istishab zahtijeva da kad je jednom ugovor o prodaji, ili braku zakljucen, pretpostavlja se da ostaje na snazi sve dok ne bude promjene uspostavljene dokazom.
KELAM: Doslovno, rijec ili govor i odnosi se na oratorstvo. Ime upotrijebljeno za disciplinu filozofije i teologije koja se posebno tice prirode vjere, determinizma i slobode, i prirode Bozijih atributa.
KUFR: Nezahvalnost Allahu, dzelle sanuhu, i ispoljavanje nevjerstva prema Njemu i Njegovoj vjeri.
MASLEHA (MN. MESALIH): Razmatranje javnog interesa. Opcenito se drzi da su principijelni ciljevi Seriata i svih njegovih propisa da bi se ostvarila izvorna masleha ili dobrobit ljudi.
MASLEHA EL-MURSELE: Razmatranje koje je u skladu sa ciljevima Zakonodavca. To osigurava korist ili sprijecava stetu, ali Seriat ne obezbjeduje indikaciju za njegovu vrijednost ili suprotno. Na primjer, ashabi su odlucili da izdaju valutu, uspostave zatvore, i donesu poreze na poljoprivrednu zemlju uprkos cinjenici da nema tekstualnih autoriteta kojeg se moze naci za ove mjere.
MENDUB: Preporuceno, pohvalno.
MEZHEB (MN. MEZAHIB): Doslovno, put. Skola misljenja. Pravac u fikhu.
MUDZTEHID: Onaj koji provodi idztihad.
MUKALLID: Onaj koji slijedi ili imitira drugoga, cesto slijepo i neupitno.
MURDZI'A: Onaj koji odgada. Oni koji odgadaju sud o grijesniku do Sudnjeg dana i prepustaju ga Bogu.
MUSRIK: Onaj koji pridruzuje nekoga drugog Allahu; mnogobozac.
MUTESABIHAT: Alegoricno. Odnosi se na kur'anske ajete koji su izrazeni na figurativan nacin u kontradikciji sa "ajat muhkemat" ili ajetima koji su jasni sami po sebi.
MU'TEZILE: Grupa racionalnih mislioca koji su se prosirili sredinom drugog do pocetka cetvrtog stoljeca po hidzri.
NESH: Derogiranje (dokidanje) odredenih dijelova kur'anske objave drugima. Princip je spomenut u Kur'anu: "Mi ni jedan propis ne izmijenimo, niti ga u zaborav potisnemo, a da bolji od njega ili slican njemu ne donesemo." (2:106)
NASIH: (aktivni particip). Odnosi se na dio koji derogira ili nadvisuje dio koji je derogiran. Derogiran dio se zove mensuh (pasivni particip).
NASS (MN. NUSUS): Tekst. Jasni tekstualni sud ili naredba iz Kur'ana ili Sunneta.
KAT'I: Definitivan, nedvosmislen; cist od spekulativnog sadrzaja.
KIJAS: Analogijsko deduciranje ili rezoniranje. Na analogiju se obraca samo ako se rjesenje za novi slucaj ne moze naci u Kur'anu ili Sunnetu. Analogija se onda odnosi na prosirivanje principa (asl) izvedenih iz Kur'ana i Sunneta na ovom slucaju. Analogijsko deduciranje ne moze operirati neovisno od nususa.
RE'J: Misljenje. Razum. Ehlur-re'j - ucenjaci koji koriste neovisno rezoniranje da bi nasli rjesenja za nove probleme, nasuprot ucenjacima koji se obracaju vecinom na hadis (ehlul-hadis).
SAHABI: drugovi, ashabi Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem.
SEDDU ZERA'IA: Doslovno, blokiranje puteva (sredstava). Implicira blokiranje puteva koji vode ocekivanom zlu ili blokiranje nekog zla koji ce se vjerovatno ostvariti ako putevi i sredstva koja njemu vode nisu zapreceni. Na primjer, osamljivanje clanova suprotnog

spola, koji nisu mahremi jedno drugom, je zabranjeno jer moze dovesti do bluda.
SELEF: predhodnik, predak, es-selefus-salih - ispravni predhodnici - odnosi se na rane generacije ashaba ukljucujuci ashabe i tabi'ine.
SUNNET: Doslovno, jasan put. Odnosi se na sve sto je Poslanik, sallallahu 'alejhi ve sellem, rekao, uradio, slozio se ili zabranio. Sunnet je izvor Seriata, i pravni dokaz odmah poslije Kur'ana. Kao izvor Seriata, Sunnet moze pojasnjavati pravila koja se nalaze u Kur'anu. Drugo, Sunnet se moze sastojati od objasnjenja ili tumacenja Kur'ana. Trece, Sunnet se moze sastojati od sudova po kojima Kur'an suti.
SEHADET: Svijedocenje, cin svjedocenja da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Njegov rob i Poslanik; usmeni sadrzaj ovog cina; pogibija kao sehid na Allahovom putu.
SI'A: Doslovno, sekta ili partija. Termin Si'a je skracenica za Si'atu Ali, ili sekta Alije. Oni su vjerovali da je Alija, rodak i zet Poslanika, sallallahu 'alejhi ve sellem, trebao biti njegov nasljednik nakon njegove smrti.
SIKAK: Nesloga, razdor, sektasenje.
TABI'IN: Doslovno, sljedbenik. Generacija muslimana odmah nakon ashaba.
TAKLID: Nekriticko usvajanje ili imitacija odredene skole ili mezheba.
TAKWA: Bogobojaznost.
TEFSIR: Komentar Kur'ana.
TEWBA: Doslovno, povratak. Pokajanje i trazenje oprosta da bi se vratilo, koliko je to moguce, svome originalno dobrom i neokaljanom stanju.
TEWHID: Vjera ili afirmacija Bozije Jednoce.
TE'VIL: Tumacenje ili objasnjavanje. Ponekad se upotrebljava sinonimno sa tefsirom. Cesto upotrebljeno u Kur'anu kao "krajnje znacenje" ili "unutrasnje znacenje" ili "stvarno znacenje" dogadaja ili izjave ili stvari razlicito od vanjskog, pojavnog znacenja. Apsolutno znacenje ili ono sto stvar ili dogadaj obuhvata ostaje poznato samo Allahu, dzelle sanuhu. "A tumacenje njihovo zna samo Allah." (3:7)
TEJEMMUM: Simbolicno pranje umjesto abdesta izvrseno npr. u odsutnosti vode ili u slucaju bolesti.
'ULEMA (JED. 'ALIM): Vidi 'alim.
UMMET (MN. UMEM): Zajednica, narod. Specificna zajednica vjernika ili univerzalna muslimanska zajednica.
'URF: Lokalni obicaj koji je prepoznatljivo dobar. U odsustvu icega suprotnog izvodenje zakona iz uobicajenog i ustaljenog obicaja ljudi je dozvoljeno.
USUL (JED. ASL): Principi, osnove. Usulul-fikh - principi islamskog prava, filozofija zakona, metodologija izvodenja zakona iz islamskih izvora i utvrdivanja njihove pravne i konstituivne valjanosti.
VAKUF (MN. EVKAF): Dobrotvorna ustanova ili uspostavljena fondacija.
VUDU': Abdest. Pranje koje se mora obaviti prije namaza ili ibadeta kao sto je ucenje Kur'ana.
ZAHIR: Manifestiran, pojavni, ocigledni. Rijec ili fraza je opisana kao zahir kad ima jasno znacenje, ali moze isto biti otvoren ka interpretaciji.
ZANNI: Spekulativni, sumnjivi. Odnosi se na tekst koji je otvoren interpretaciji, suprotno od teksta koji je definitivan, nedvosmislen (kati').
ZEKAT: Obavezno "ciscenje" imovine koji je jedan od pet stubova Islama. Rijec zekat je izvedena iz rijeci koja znaci ciscenje, rast, i obogacivanje.

Etika neslaganja u Islamu